Korištenje digitalne knjige u akademskom okruženju u Zadru

Ćurković, Katarina

Master's thesis / Diplomski rad

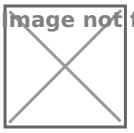
2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:162:294597

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

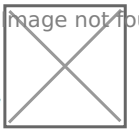
Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Repository / Repozitorij:

University of Zadar Institutional Repository

Sveučilište u Zadru

Odjel za informacijske znanosti
Odjel za informacijske znanosti

Korištenje digitalne knjige u akademskom okruženju u Zadru

Diplomski rad

Zadar, 2016.

Sveučilište u Zadru

Odjel za informacijske znanosti
Odjel za informacijske znanosti

Korištenje digitalne knjige u akademskom okruženju u Zadru

Diplomski rad

Student/ica:
Katarina Ćurković

Mentor/ica:
doc. dr. sc. Jadranka Stojanovski

Zadar, 2016.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Katarina Ćurković,** ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **„Korištenje digitalne knjige u akademskom okruženju u Zadru“** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 30. rujna 2016.

Sažetak

Razvoj digitalne knjige posljednjih je godina pokrenuo brojne rasprave i promišljanja, s naglaskom na čitalačke navike kao i utjecaj masovne digitalizacije, posebno u području knjižničarske zajednice. Digitalne knjige dostupne su u različitim formatima, uključuju različite medije, a isporučuju se na različitim nosačima. Dominacija digitalne knjige najsnažnije je izražena u SAD-u, dok je u Hrvatskoj korištenje digitalne knjige još uvijek nedovoljnog opsega.

Akademsko okruženje i fakultetske knjižnice u Hrvatskoj prate promjene u digitalnom nakladništvu i knjižarstvu. Fokus ovoga rada jest istraživanje o korištenju digitalnih knjiga u akademskom okruženju. Istraživanje uključuje nastavnike i studente Sveučilišta u Zadru, s ciljem bilježenja njihovog prepoznavanja važnosti i prednosti, kao i načina korištenja digitalnih knjiga. Za potrebe istraživanja korišten je anketni upitnik koji sadrži pitanja otvorenog i zatvorenog tipa. Ispitanika je ukupno bilo 177. Ustanovljeno je kako ispitanici koriste digitalne knjige i prepoznaju njihove prednosti, no preferiraju tiskane verzije knjiga. Ispitanici najviše koriste digitalne knjige u javnoj domeni ili s nelegalnih web sjedišta, a slabo poznaju copyright i autorska prava. Veliki problem u korištenju digitalnih knjiga predstavlja cijena elektroničkih uređaja i njihova nedostupnost na hrvatskom tržištu. Ispitanici su istaknuli i problem previše formata, bez usvojenih standarda. Digitalne sadržaje koje im se nude na sustavima za e-učenje većina ispitanika smatra jako korisnim. Digitalne bi knjige više koristili kada bi ih nudila knjižnica, uz raznovrsnije sadržaje i ponuđene e-čitače u knjižnicama.

Ključne riječi: *akademsko okruženje, digitalna knjiga, e-knjiga, nastavnici, studenti, Sveučilište u Zadru*

Sadržaj

1. UVOD 2

1. TEORIJSKI DIO 3

1.1. KRATKA POVIJEST KNJIGA 3

1.1.1. Tiskana knjiga 3

1.1.2. Audio knjiga 4

1.1.3. Digitalna knjiga 5

1.2. RAZVOJ DIGITALNE KNJIGE 6

1.2.1. Povijest 6

1.2.2. Uloga 7

1.2.3. Obilježja 7

1.2.4. Formati 9

1.2.4.1 EPUB 9

1.2.4.2. PDF (Portable Document Format) 9

1.2.4.3. HTML 10

1.2.4.4. AZW format 10

1.2.2. Softveri 10

1.2.2.1 Adobe Digital Publishing Suite (Adobe InDesign) 10

1.2.2.2. iBooks Author 11

1.2.2.3. QuarkXPress 12

1.2.3. Elektronički uređaji za čitanje i korištenje digitalnih knjiga 12

1.2.3.1. Stolna i prijenosna računala 12

1.2.3.2 Pločasta računala 13

1.2.3.3. Mobiteli i pametni telefoni 13

1.2.3.4. Elektronički čitači (e-čitači) 13

1.3. DIGITALNO NAKLADNIŠTVO, PLATFORME I PROJEKTI 15

1.3.1. Nakladnici i odnos prema digitalnoj knjizi 16

1.3.2. *Copyright* i DRM 16

1.3.3. Popularne platforme 17

1.4. ZNAČAJNI PROJEKTI DIGITALNIH KNJIGA 20

1.4.1. Projekt Gutenberg 20

1.4.2. Million Book Project (MBP) 20

1.4.3. Projekt Google Books 22

1.4.4. Društvene mreže i digitalne knjige 23

1.5. RAZVOJ DIGITALNE KNJIGE U HRVATSKOJ ... 24
1.5.1. Hrvatski izdavači i digitalna knjiga ... 24
1.5.2. Distribucijske platforme u Hrvatskoj ... 26
1.5.3. Digitalna knjiga i visokoškolske knjižnice ... 29
1.5.3.1. Digitalizacija ... 30
1.5.3.2. Nabava komercijalnih sadržaja ... 31
1.5.3.3. Digitalna knjiga i otvoreni pristup ... 32
1.5.3.4. Elekronički čitači i knjižnice ... 33
1.5.3.5. Korištenje digitalne knjige u akademskom okruženju ... 36

2. ISTRAŽIVAČKI DIO ... 38

2.1. ISTRAŽIVANJE O KORIŠTENJU DIGITALNE KNJIGE U AKADEMSKOM OKRUŽENJU U ZADRU ... 38

2.1.1. Istraživačka pitanja ... 38
2.1.2. Cilj i svrha istraživanja ... 39
2.1.3. Metoda istraživanja ... 39
2.1.4. Rezultati istraživanja ... 40

4. ZAKLJUČAK ... 68

5. LITERATURA ... 70

6. PRILOZI (anketni upitnici) ... 72

Summary ... 88

1. UVOD

Počevši od razvoja interneta pa do digitalizacije koja je promijenila mnogo toga i približila korisnicima sadržaje koji su im prethodno bili nedostupni, napredak tehnologije mijenja sve grane ljudskog djelovanja. Utjecaj razvoja i primjene informacijsko-komunikacijskih tehnologija vidljiv je i u knjižnicama, koje mijenjaju svoje načine rada i uvode nove i kvalitetnije usluge za korisnike. Mijenja se i sam pojam korisnika, uključujući ne samo fizičke korisnike, već i široki krug virtualnih korisnika, koje je nerijetko teško definirati. Današnji korisnici knjižnice sve su zahtjevniji, pa stoga knjižnice moraju stalno propitkivati i pratiti njihove potrebe. Mnogo toga danas uvjetuje mijenjanje uloge knjižnice čija je donedavna glavna uloga bila posudba knjiga korisnicima. Danas korisnici dolaze u knjižnicu kako bi se družili, išli na tečajeve, raznorazne radionice i sl., a do potrebnih informacija dolaze pomoću svojih računala. Mnogobrojne aktivnosti u prostoru knjižnice tako pripremaju korisnike na cjeloživotno učenje. Knjižnice su međusobno povezane pomoću interneta, a nabava, obrada, posudba i druge tradicionalne knjižnične djelatnosti obavljaju se računalno. Nove tehnologije snažno su utjecale i na samu knjižničnu građu, pa se danas npr. knjiga može čitati putem računala, bez fizičkog odlaska u knjižnicu. Digitalne knjige svoje su mjesto našle prvenstveno u razvijenim zemljama u kojima korisnici i knjižnice posjeduju tehnologiju potrebnu za njihovo korištenje te sredstva za njihovu nabavku. Danas je uloga digitalnih knjiga sve značajnija, a potrebe korisnika za takvom vrstom građe sve su učestalije. Za knjižnice je stoga važno osigurati pristup što većem broju digitalnih knjiga, što je pak povezano s određenim preduvjetima, među koje spada i osiguravanje potrebnih financijskih resursa, kao i znanje vezano uz nabavu takve vrste građe, sklapanje ugovora s dobavljačima i proizvođačima i sl. Troškovi vezani uz nabavku digitalnih knjiga značajni su, dok su istovremeno knjižnicama na raspolaganju smanjeni budžeti. Evolucija knjige iz tiskanog u digitalni oblik prisutna je i u Hrvatskoj. Koliko je zastupljeno čitanje digitalne građe, kakvi su načini korištenja i s kakvim problemima se korisnici susreću pri korištenju digitalne građe, prikazano je u ovom radu. Poglavlja teorijskog dijela rada opisuju knjigu kao i njenu digitalnu inačicu, utjecaj tehnologija na njen razvoj, kao i razvoj digitalizacije. Posebna su poglavlja posvećena stanju u Hrvatskoj. Eksperimentalni dio rada sadrži istraživanje o korištenju digitalne knjige u akademskom okruženju u Zadru. Metodom ankete pokušalo se procijeniti potrebe nastavnika i studenata Sveučilišta u Zadru za digitalnom knjigom kao i načine i svrhu korištenja. Otvorena i zatvorena pitanja sačinjavala su anketu koju je ispunilo 116 student /ica i 61 nastavnik /ica.

1. TEORIJSKI DIO

1.1. KRATKA POVIJEST KNJIGA

U Europi se knjiga pojavila oko 550. godine prije Krista. Tada su Homerovi epovi konačno bili prikupljeni, a potom i zapisani i prvi put objavljeni u obliku knjige. U tom razdoblju je započeo razvoj europske kulture, a u Ateni je nastalo prvo europsko tržište knjiga.[1]

Današnja masovna proizvodnja knjiga i njezino raspačavanje putem trgovačkih mreža stvorilo je od knjige pravo gospodarsko dobro kulturnog i obrazovnog karaktera, čija vrijednost nije jednokratna i ne smatraju se običnim „predmetom“, koji će se samo pročitati i potom baciti.

1.1.1. Tiskana knjiga

U vrijeme kada ljudi nisu znali pisati ni čitati, prenosili su usmenom predajom svoje poruke i iskustva. Pamćenje bi, ukoliko nije bilo zapisano, izblijedilo i spoznaje bi ostale nezapamćene, a pisanje je bilo nužno da bi se one sačuvale i mogle prenositi. Pisane knjige koristile su različite materijale kao nosače (npr. glinu, kosti, drvo, svilu, papirus, papir) te utrle put pojavi tiskane knjige. Prve su se tiskane knjige pojavile u Kini u 9. st. Gutenbergov izum tiskarskog stroja u 15. st. pridonio je ubrzanom razvoju i razmjeni pisane riječi u Europi. Širenjem tržišta tiskanih knjiga, knjiga je dobila svoj značaj i mjesto u društvu.

Prema preporukama Unescoa, tiskana knjiga je definirana kao "neperiodična publikacija koja bez korica ima najmanje 49 strana, objavljena je u određenoj zemlji i dostupna je javnosti". 1969. godine uvedeno je jedinstveno obilježje knjige, ISBN (International Standard Book Number), tj. međunarodni standardni knjižni broj. U početku, knjige su objavljivane samo u tiskanom obliku te su imale ISBN, no s vremenom su se sadržaji počeli objavljivati i na drugim nosačima te pored teksta uključivati i druge medije. Usprkos određenim nedostacima 2001. godine, ISBN je identificirao nakladnike i njihove knjige u 159 zemalja širom svijeta. Od hijeroglifa na zidovima, prepisivanja starih tekstova, skupljanja tekstova određenih tema, pisanja krasopisom na papiru uz pomoć pera, privatnih knjižnica, došli smo do doba kada se najveći broj tiskanih knjiga čuva u knjižnicama diljem svijeta i dostupne su javnosti. Za potrebe knjižničnih kataloga tiskane knjige se opisuju standardom za omeđene publikacije ISBD(M), a publikacije nastale prije 1801.g. ISBD(A).

[1] Usp. Živković, Daniela. Elektronička knjiga. Zagreb: Multigraf, 2001. str. 15-17

Stvaranje, distribucija i korištenje tiskanih knjiga uključuje različite aktivnosti: književno stvaralaštvo, prevođenje, ilustriranje, nakladništvo, tiskanje i proizvodnju knjige, distribuciju i marketing, prodaju knjige, čitanje itd.. Kako knjiga ima dvojaku funkciju, kao kulturno i gospodarsko dobro, zahtijeva i složeniji pristup. Cilj svake nacionalne politike je osiguravanje što veće dostupnosti knjige, a brojne zemlje su to prepoznale te nastoje stvoriti povoljne uvjete za stvaranje, distribuciju i korištenje knjiga odgovarajućim zakonskim propisima. "Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima" regulira prava autora, nakladnika i čitatelja u Republici Hrvatskoj. Za tiskanu knjigu je važan i hrvatski Zakon o knjižnicama koji propisuje obvezni primjerak, a pomažu i međunarodni sporazumi i njihovo provođenje na nacionalnoj razini.[2]

Prednosti tiskane knjige uključuju mogućnost čitanja na različitim mjestima, jer ne zahtijeva izvor električne struje. Može se čitati i kada je oštećena, a što je starija ima veću kolekcionarsku vrijednost (npr. prva izdanja, potpisane knjige). Nedostatci tiskane knjige su što može isporučivati samo tekstualni i slikovni medij, zauzima mnogo mjesta, može biti teška za prenošenje (ovisno o formatu), jedan primjerak može čitati samo jedan korisnik knjižnice, lagano se ošteti, osjetljive su na fizičke uvjete kao što su vlaga, temperatura, svjetlost i dr. Tiskana knjiga je također ekološki upitna jer se u proizvodnji papira uništavaju šume. Tiskana knjiga ne može se čitati u mraku.[3]

1.1.2. Audio knjiga

Audio knjiga najčešće sadrži audio snimak čitanja sadržaja određene knjige naglas. Audio zapisi počeli su se bilježiti od izuma fonografa 1877. g., a u početku se najviše snimala poezija. Audio knjiga osigurava potpuni doživljaj autorskog djela. Ipak, cijeli romani nisu snimani do 1930-ih godina. Antropolog J. P. Harrington je putovao po SAD-u, snimao priče Indijanaca i napravio prvu kolekciju audio knjiga snimljenih na malim aluminijskim diskovima. Uskoro su se kao nosač počele koristiti vinilne ploče, a audio knjige bile su prvenstveno namijenjene osobama s poteškoćama vida, koje su tako neometano mogle slušati sadržaj knjiga. U SAD-u, audio knjige se prvi put pojavljuju 1934., među njima Biblija, Deklaracija o neovisnosti, kao i djela Shakespearea. Nakon vinilnih ploča, audio knjiga se 1970-ih godina proširila na magnetske vrpce pohranjene u plastičnim kazetama.[4]

---

[2] Isto

[3] Usp. Maliković, M. Multimedija u nastavi : Primjena računala u nastavi. URL: http://www.ffri.hr/~marko/prn/7_e_knjige.pdf (2016-03-05)

[4] Usp. The British Library : English and Drama blog. The first audiobook. URL:

Pojavom digitalnih inačica audio knjige su se počele isporučivati na CD-ovima, disketama i drugim nosačima u različitim digitalnim formatima (MP3, WMA). Audio knjige mogu sadržavati potpunu ili skraćenu verziju tiskane knjige na osnovu koje su nastale. Važno je razraditi plan izrade audio knjige: od odabira književnog djela, pravne regulative, odabira glasova za snimanje, dodatnih zvučnih efekata, montiranja, preslušavanja te na kraju umnožavanja. Proizvod mora biti u potpunosti prilagođen publici, uzrastu, edukativnim potrebama i sl. Što se tiče troškova, ekonomski pokazatelji su dugoročno gledajući na strani audio knjiga. Kod audio knjige nema velikih troškova masovne proizvodnje, nema potrebe za velikim skladištima, a i troškovi transporta su manji, što je velika prednost takvih knjiga u odnosu na tiskane.[5]

U Republici Hrvatskoj, biblioteka Medus ima zadaću očuvanja čistog izričaja hrvatskog jezika i već nekoliko godina skuplja materijale i snima knjige, gdje ima podosta literature za djecu, a do sada su snimili preko 30 naslova proze i poezije u audio formatu. Također, izradili su i brojne primjere audio isječaka iz poznatih djela hrvatske literature.[6]

1.1.3. Digitalna knjiga

Povijest digitalne knjige seže iz 1970 -ih godina. Digitalnu knjigu moguće je čitati na uređajima poput računala, tableta, pametnog telefona ili pak posebnih uređaja namijenjenih čitanju digitalnih knjiga (npr. Amazon Kindle). Digitalna knjiga može nastati digitalizacijom tiskane ili audio knjige (npr. skeniranjem tiskane knjige), a može biti stvorena u digitalnom obliku, npr. na računalu na kojem se tekst unosi putem tipkovnice.[7] Digitalna knjiga može biti jedina inačica knjige, bez da ista knjiga postoji i u analognom obliku a takve se knjige popularno zovu na engleskom jeziku „born digital".

Digitalna knjiga čitatelju najčešće donosi i dodatne mogućnosti, kao što su poveznice na vanjske sadržaje ili sadržaje unutar iste knjige, različite bilješke te može sadržavati audio i

---

http://britishlibrary.typepad.co.uk/english-and-drama/2013/08/the-first-audiobook-.html (2016-03-05)

[5] Usp. Kadoić – Grmuša, Tatjana. Biblioteka Medus : Audio knjiga (prezentacija, 2010.) URL: http://www.knjiznicari.hr/UDK02/images/3/34/Audio_knjiga_-_Tatjana_Kadoi%C4%87_Grmu%C5%A1a.pdf (2016-03-05)

[6] Biblioteka MEDUS. Audio knjige na hrvatskom jeziku. Slušaonica. URL: http://medus.hr.lin6.c-a.hr/?page_id=22 (2016-03-05)

[7] Usp. Prys. Delyth., P. Gruffudd. E publishing in Welsh: a report for the Welsh Books Council. (09/2011) URL: http://www.google.hr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CC8QFjAB&url=http%3A%2F%2Fwww.cllc.org.uk%2F3053.file.dld&ei=Jyk-UrWLDOiT0AX5z4HABA&usg=AFQjCNF8r15T45rV8GYa8wPogYzHn8N55w&bvm=bv.52434380,d.d2k str. 3-4 (2016-08-06)

video datoteke. Napretkom tehnologije i razvojem različitih softvera za čitanje, omogućeno je i umetanje komentara, označivanje, dodavanje poveznica na vanjske izvore od strane samog čitatelja te međusobna komunikacija korisnika/čitatelja.

1.2. RAZVOJ DIGITALNE KNJIGE

U nastavku poglavlja opisat ću povijest i ulogu digitalne knjige, njene nosače, formate, medije, čitače i dr.

1.2.1. Povijest

Razvojni put digitalne knjige započeo je dva desetljeća prije pojave World Wide Weba, prije internetske knjižare Amazon i prije osporavanog Googleovog projekta digitalizacije knjiga Google Books. Također, razvoj je došao i prije opreznog i sporog prihvaćanja digitalne knjige kod nakladnika koji su ih tek naknadno počeli prodavati u internetskim knjižarama.

Digitalna knjiga se prvi put spominje 1971. godine kada je Michael Hart, student sveučilišta u Illinoisu, putem sveučilišne mreže počeo distribuirati knjige u digitalnom obliku. To je bio početak projekta koji je Hart poslije nazvao "*Project Gutenberg*", po izumitelju tiskarskog stroja Johannesu Gutenbergu.[8] Project Gutenberg je označio pojavu prve javne knjižnice digitalnih knjiga u kojoj se nalazila kolekcija od preko dvije tisuće djela, među kojima i veliki broj klasika. Prva digitalna knjiga pojavila se na tržištu 1981. g. Ipak, prvi pravi uspjeh digitalnih knjiga dogodio se tek dvadesetak godina poslije. 1998. g. održan je prvi sajam digitalnih knjiga u gradu Gaithersburg u saveznoj državi Maryland, SAD. Tada su doneseni prvi standardi za elektroničko izdavaštvo, a godinu dana poslije HTML i XML formati su postavljeni kao standardna vrsta zapisa za digitalne verzije knjiga. Stephen King je objavom svog djela „*Riding the bullet*“ u obliku besplatne digitalne knjige 2001. g. značajno pridonio popularnosti digitalnih knjiga, kojima je predviđena sjajna budućnost. Od 2006. g. počeo je razvoj novih tržišnih strategija za promociju čitanja digitalnih knjiga, a razvili su se napredni uređaji za čitanje, tzv. e-čitači. U današnje vrijeme tri elektronička čitača dominiraju tržištem, Amazon Kindle, Nook te Kobo.[9]

---

[8] Usp. Živković, D., Horvat. A. Između javnosti i privatnosti: knjižnice u vremenu e-knjige. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2012. str. 103

[9] Usp. Materijali. URL: http://materijali.grf.unizg.hr/media/Elektronicka%20knjiga.pdf (2016-08-06)

1.2.2. Uloga

Spomenuli smo kako je u početku digitalna knjiga bila ekvivalent tiskanoj verziji knjige, bilo da je nastala digitalizacijom postojeće tiskane inačice, ili je bila njen prethodnik. Digitalizacijom su se tiskane verzije knjige dodatno promovirale, a u brojnim slučajevima spasilo se od zaborava i propadanja stare i vrijedne tiskane verzije knjiga. Dostupnost digitalne inačice knjige čini fizički kontakt s tiskanim knjigama nepotrebnim, osigurana je dostupnost na elektroničkim uređajima te se knjiga može predstaviti dodatnim vizualnim i drugim načinima. U tom kontekstu govorimo o dodanoj vrijednosti prethodnoj tiskanoj inačici. Digitalna knjiga može se čitati i *offline*, a kada je jednom preuzeta na uređaj (računalo, elektronički čitač, pločasto računalo ili mobitel), za njeno čitanje nije potreban pristup internetu. Naravno, on će biti potreban za otvaranje vanjskih poveznica ako su prisutne u sadržaju.

Velik broj digitalnih knjiga uz tekstualne dijelove ima integrirane i multimedijalne sadržaje koji obogaćuju čitateljevo iskustvo. Na primjer, digitalna knjiga o glazbi može imati integrirane audio zapise koji čitatelju omogućuju da istovremeno sluša glazbu o čijim karakteristikama čita. [10]

1.2.3. Obilježja

Digitalna knjiga ima svoje karakteristike, uvjete i načine korištenja. Postoje formalna i intelektualna obilježja digitalne knjige. Formalna obilježja uključuju medij (pisano djelo, govorno djelo, računalni program te slika i zvuk), nosač (CD-ROM, DVD, web), opseg (jedna ili više datoteka), tehnika proizvodnje, način korištenja (npr. pomoću e-čitača) i način objavljivanja (omeđena publikacija). Intelektualna obilježja digitalne knjige obuhvaćaju vrstu čitanja (fragmentarno ili u cijelosti), stupanj obrade sadržaja (primarni, sekundarni i tercijarni), predmet ili temu, broj autora, način raspačavanja (naplata ili besplatno), dostupnost (komercijalna ili u otvorenom pristupu) i izvornost. [11]

Digitalno okruženje utjecalo je na promjene na tradicionalnom medijskom tržištu i publika medija danas odluke donosi krećući se u kategorijama: aplikacije, servisi, zasloni, uređaji putem kojih su različiti audio-vizualni sadržaji dostupni. Odnos između medija i publike više nije odnos jednosmjernog emitiranja sadržaja, već je odnos dvosmjerne

[10] Usp. CARNet Loomen. Uređaji i programske platforme koje se koriste prilikom čitanja e-knjiga: E – knjige i EPUB format. URL: https://loomen.carnet.hr/mod/book/tool/print/index.php?id=133556 (2016-03-06)
[11] Vidi [8]

komunikacije, odnos u kojem medij više ne omogućuje samo sadržaj, već iskustvo, doživljaj koji se za publiku odvija i izvan okvira pojedinačnog sadržaja iz kog proizlazi.

Digitalni sadržaj iziskuje korisničku prilagodbu i korištenje elektroničkog uređaja (npr. e-čitača), kao i poznavanje njegovih mogućnosti. Tako korisnik može pregledavati digitalne baze i arhive podataka, čitati, pretraživati, obilježavati ili dodavati tekst u određeni digitalni sadržaj na webu. Ovime se digitalni sadržaj na webu i razlikuje od onog tiskanog, jer omogućuje dodavanje i obilježavanje teksta koji može ostati označen za ostale čitatelje istog sadržaja, pri čemu je vidljiva interakcija korisnika sa sadržajem digitalnih podataka, kao i interakcija s ostalim korisnicima i vlasnicima sadržaja, koji onda mogu uvidjeti nedostatke i greške u sadržaju.[12]

Najveće prednosti digitalnog sadržaja su: izostanak potrebe za fizičkim prostorom i policama u knjižnicama i ostalim kulturnim ustanovama, prilagodljiv izgled i veličina slova, kao i mogućnost mijenjanja vrste slova; prilagođenost osobama s posebnim potrebama (različite mogućnosti korištenja), mogućnost označivanja, pisanja zabilješki i sl., lagano pretraživanje teksta, poveznice u tekstu što može dovesti do novih saznanja o temi koja zanima korisnika, mogućnost prisustva različitih medija u sadržaju (grafika, audio, video), mogućnost interakcije s čitateljem, mogućnost neograničenog tiskanja dijelova sadržaja ili cjeline, mogućnost čitanja uz nikakvo ili slabo osvjetljenje u okruženju, digitalni sadržaj se ne može izgubiti (ako imate sigurnosnu kopiju), mogućnost izgradnje osobnih virtualnih polica na webu (npr. osobne knjižnice), ekološki je prihvatljivije (štedi se drveće) i dr.

Govoreći o prednostima digitalnog sadržaja, treba navesti i nedostatke kao što su loša prilagodba pojedinih formata čitanju sa zaslona kod manjih elektroničkih uređaja (npr. mobiteli), digitalne knjige nalaze se u previše različitih formata, nema standarda („standarde“ diktiraju komercijalne kompanije); izostanak osjećaja cjeline i opsega digitalnog sadržaja, ugrađena zaštita nakladnika (Digital Rights Management ili DRM) koja ograničava korištenje knjige, posudbu, poklon, kopiranje ili tiskanje; potreba za električnom energijom za vrijeme čitanja; lošije razumijevanje teksta nego kada se čita tiskana knjiga, zamor od prevelike količine tehnologije, izostanak tradicije, visoka cijena e -čitača i ostalih elektroničkih uređaja na kojima se sadržaj čita, krhkost e-čitača, sklonost kvarenju, te moguće piratstvo.

Kao i tiskana, digitalna knjiga jedinstveno se može označiti međunarodnim standardnim knjižnim brojem ISBN, koji je ujedno i identifikacijska oznaka. Digitalna knjiga

[12] Vidi str. [37] 111-113

može posjedovati i druge identifikatore kao što su DOI i URN, koji su specifični za digitaliziranu vrstu građe.

1.2.4. Formati

Digitalne knjige se isporučuju u različitim formatima, koji su uglavnom vezani uz proizvođače hardvera i softvera za njihovu izradu i čitanje. Najkorišteniji formati digitalnih knjiga danas su EPUB, PDF i HTML, a u upotrebi su i AZW, MOBI, ODF, iBooks Author, NOOK Kids i dr.[13]

1.2.4.1 EPUB

EPUB (engl. Electronic Publication) je besplatan i otvoren format koji je 2007. godine prihvaćen i dalje razvijan od strane IDPF (engl. *International Digital Publishing Forum*). IDPF je međunarodna organizacija koja okuplja različite dionike i razvija standarde u području digitalnih knjiga i digitalnog izdavaštva. EPUB je baziran na različitim drugim tehnologijama i standardima kao što su XML, CSS, XHTML i Open eBook. Ekstenzija za datoteke je .ePub.

Velika prednost EPUB formata mogućnost prilagođavanja prikaza sadržaja različitim veličinama zaslona uređaja na kojima se čita. Najnovija verzija EPUB 3, osim poboljšanih funkcionalnosti vezanih za prikaz strukturiranog teksta i grafike, omogućuje i integraciju multimedije u sadržaj, što prije nije bilo moguće. Prezentacija dokumenta na uređaju regulira se definiranjem stila stranice. Publikacije u EPUB formatu mogu se čitati na većini mobilnih uređaja (Apple uređaji, uređaji s Android operativnim sustavom i dr.), a kompatibilni su i s većinom e-čitača i njihovih aplikacija (Moon+ Reader, Aldiko, Adobe Digital Editions, Sony Reader i dr.). Amazonovi Kindle uređaji ne podržavaju EPUB format. Mogućnost čitanja EPUB formata omogućava jedino Kindle Fire uređaj, uz pomoć dodatnih aplikacija.[14]

1.2.4.2. PDF (Portable Document Format)

Ovaj format je vrlo popularan na World Wide Webu, pošto se dokumenti u PDF formatu lako čitaju i ispisuju na različitim računalnim platformama, a s lakoćom „imitiraju“ izgled tiskanih inačica publikacija. Format podržava fiksni raspored širine i protočnost sadržaja. Postoje mnogi alati za stvaranje i uređivanje PDF dokumenata. Također,

[13] Usp. Digitalne knjige. Što je to EPUB format i koje sve novosti uvodimo na portal "Digitalne knjige"? URL: http://digitalne-knjige.com/oxwall/blogs/1691 (2016-03-06)
[14] Vidi [10]

lagano je popularne formate kao što su DOC, PPT i HTML, prebaciti u PDF format. PDF posjeduje mnogo prednosti, kao što je kontrola nad izgledom i fontovima, sposobnost umetanja grafika i fotografija, te čitljivost na uređajima koji koriste različite operativne sustave. Nedostatak mu je što se ne može dobro prilagođavati veličini zaslona uređaja, što u današnje vrijeme uz razne e-čitače, pločasta računala i pametne telefone predstavlja veliki problem. PDF je vlasnički format, posjeduje ga tvrtka Adobe. Kako se ne radi o otvorenom formatu, a i zbog nekih drugih svojstava, PDF nije preporučljiv format za dugotrajno čuvanje i pohranu digitalnih sadržaja.

1.2.4.3. HTML

Digitalne knjige koje koriste HTML mogu biti čitane sa standardnim pretraživačima (Microsoft Internet Explorer i noviji Edge, Mozilla Firefox, Google Chrome i dr.) bez potrebe za posebnim dodacima, te koristiti sve prednosti HTML formata (poveznice, multimedijalni sadržaji, interaktivni sadržaji i dr.).

1.2.4.4. AZW format

AZW format je razvio Amazon za potrebe popularnog Kindle e-čitača. Temelji se na MOBI formatu, ali uz bolju mogućnost kompresije. AZW format podržan je od strane mnogih platformi s Kindle aplikacijama, ali AZW datoteka može se dobiti samo iz Amazone online knjižare. Ovaj format je ograničen i zaključan pomoću DRM zaštite na određeni uređaj koji je povezan s registriranim korisnikom Amazon knjižare.[15]

1.2.2. Softveri

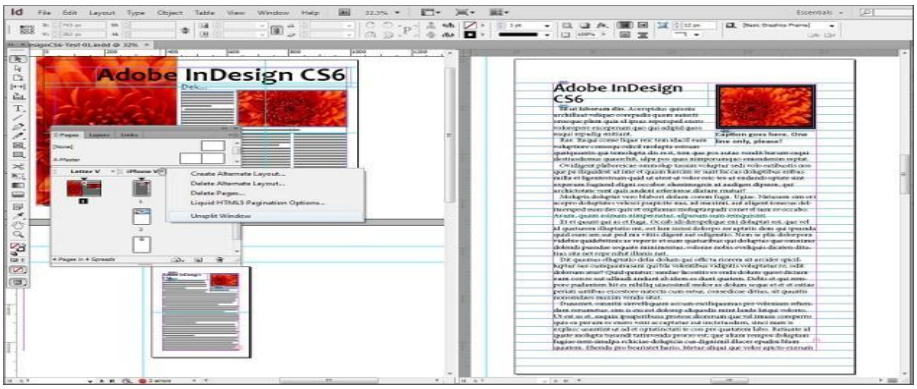
Za izradu digitalnih knjiga koriste se različiti komercijalni i softveri otvorenog koda. Navest ću i ukratko opisati one najvažnije.

1.2.2.1 Adobe Digital Publishing Suite (Adobe InDesign)

Adobe Digital Publishing Suite je najpopularniji i najčešće korišteni komercijalni paket alata za izradu digitalnih publikacija. Riječ je o programskom paketu kojim se izdavačima daje mogućnost kreiranja, distribuiranja, naplate i optimizacije publikacija za pločasta računala. Sadržaj se kreira pomoću alata Adobe InDesign. Adobe InDesign je

[15]Usp. Guiding tech. GT Explains: What is the Difference Between EPUB, MOBI, AZW and PDF eBook Formats? URL: http://www.guidingtech.com/9661/difference-between-epub-mobi-azw-pdf-ebook-formats/ (2016-03-06)

program za elektroničko izdavaštvo tvrtke Adobe Systems, a danas je jedan od najčešće korištenih programa za dizajn tiskanih materijala kao što su knjige, plakati, ali i za dizajn digitalnih materijala poput digitalnih knjiga. Adobe InDesign je dio Adobe Creative Suite (CS) paketa. Iz njega je moguće eksportirati dokumente u PDF formatu. Ovaj program ima višejezičnu podršku te je prvi program za izdavaštvo koji podržava Unicode za obradu teksta. Njegova CS6 verzija sadrži nekoliko poboljšanja i nove značajke koje pružaju dobru kontrolu nad dizajnom i tipografijom.

Slika 1. Adobe InDesign CS6[16]

1.2.2.2. *iBooks Author*

iBooks Author je softver tvrtke Apple Inc. koji se namijenjen izradi digitalne knjige. Publikacije izrađene ovim programom pohranjuju se u Apple-ovom formatu IBA, te ih autor može objaviti na iBookstore-u za daljnju distribuciju u komercijalnom ili besplatnom obliku. Softver je dostupan samo za Mac OS X operativni sustav, a odlikuje ga jednostavnost korištenja, ugrađivanje slika i teksta, dodavanje videozapisa, integracija interaktivnog sadržaja, 3D objekata, dijagrama i slično. Tekst može biti napisan izravno u knjizi, ali korisnik može preuzeti postojeći tekst. Softver automatski stvara nove stranice, ispunjava ih s tekstom i oblikuje ih prema predlošku. Sadrži različite stilove koji se mogu primijeniti na tekst. Osnovni nedostatak ovog programa je dostupnost isključivo za korisnike Apple uređaja, te mogućnost pregleda publikacije samo na iBooks aplikaciji za čitanje koju koriste Appleove platforme (iPad, iPhone). Unutar iBooks Author postoji opcija za eksport sadržaja i u druge formate poput PDF-a, no publikacije pritom neće zadržati postojeće funkcionalnosti (prvenstveno multimedijske elemente).

[16] Slika 3. Adobe InDesign CS6. URL: http://www7.pcmag.com/media/images/287997-adobe-indesign-cs6.jpg (2016-08-15)

1.2.2.3. QuarkXPress

QuarkXPress je nekad bio vodeći program za stolno izdavaštvo, a danas predstavlja glavnu konkurenciju Adobe-ovom InDesignu. Podržava Mac i Windows operacijske sustave, a omogućuje i izradu aplikacija za mobilne uređaje. QuarkXPress je komercijalni program namijenjen profesionalnom izdavaštvu, a složeni način izrade nudi mnoštvo mogućnosti, posebice u području grafičke obrade slika i multimedijalnog sadržaja. Najvažnije su mu značajke što lako pretvara sadržaj namijenjen tisku u digitalni format, može sinkronizirati sadržaj između tiskanog izgleda i digitalnih projekcija, dizajn prilagoditi orijentaciji i dimenzijama, sve ovisno o korištenom elektroničkom uređaju, ima mogućnost dijeliti definicije boja kako bi rad autora bio što produktivniji, brži i dr.

1.2.3. Elektronički uređaji za čitanje i korištenje digitalnih knjiga

Elektronički uređaji postali su dio svakodnevnog života i danas se većina ljudi njima koriste. U nastavku će biti nabrojani i opisani elektronički uređaji koji osim običnog korištenja služe svrsi za korištenje digitalne knjige.

1.2.3.1. Stolna i prijenosna računala

Računalo je elektronički uređaj koji služi za računalnu obradu podataka. Ono radi samo s binarnim podacima (kombinacije digitalnih znamenki 0 i 1). Na tržištu se prvi put pojavljuje sedamdesetih godina. Stolna računala, po samom nazivu, su računala namijenjena za rad za stolom. Sastavljena su od mnoštva elektroničkih komponenti, sadržanih u hardverskom dijelu računala. Samo funkcioniranje računala osigurano je različitim programima-softverima. Stolna računala karakteriziraju veće dimenzije te su u prosjeku snažnije konfiguracije, što im omogućava brži rad te obavljanje složenijih operacija. Glavne sastavnice stolnog računala su središnja procesorska jedinica te ulazno-izlazne jedinice kao što su miš, tipkovnica, zvučnici, zaslon, pisač i dr.

Prijenosna računala su, kao što im ime kaže, prenosiva, laganija i ne iziskuju stalno električno napajanje jer posjeduju baterije. Prijenosno računalo u istom kućištu objedinjuje tipične komponente osobnog računala, uključujući zaslon, tipkovnicu, pokazivački uređaj i zvučnike, a za napajanje koristi punjivu bateriju koja računalu omogućava više sati rada bez napajanja iz električne mreže.

1.2.3.2 Pločasta računala

Pločasta računala ili tableti pripadaju grupi prijenosnih računala, ali zbog nekih specifičnosti možemo ih izdvojiti kao zasebnu grupu. Ova računala imaju gotovo sve iste karakteristike kao i prijenosna računala samo što se kod pločastih računala koristi zaslon osjetljiv na dodir te najčešće nemaju fizičku tipkovnicu. Osiguravaju mnoge pogodnosti poput crtanja, pisanja tekstova, slušanja i gledanja raznih multimedijskih sadržaja, povezivanje na internet, igranje igara i još mnogo toga. Pojedine škole u Republici Hrvatskoj koriste tablet računala u organizaciji nastave, pa tako postoje digitalni dnevnici koji su upravo na pločastim računalima. Skora budućnost obećava sve veću uporabu pločastih računala jer su jednostavna za korištenje, manjih dimenzija u odnosu na prijenosna i stolna računala, a dovoljno snažna za obavljanje raznih funkcija.

1.2.3.3. Mobiteli i pametni telefoni

Svakodnevno se susrećemo s mobitelima, čiju noviju generaciju zovemo pametnim telefonima (engl. *smartphone*). Pametni telefoni mogu izvršavati određene funkcije koje su tipične za osobna računala, pa se tako pomoću pametnog telefona može pristupiti stranicama na internetu, može se slati elektronska pošta, snimati audio i video zapise, organizirati različite podatke, stvarati i editirati tekstualne datoteke i sl. Pametni telefoni obično imaju zaslon osjetljiv na dodir ili brojčanu tipkovnicu i zaslon osjetljiv na dodir.

1.2.3.4. Elektronički čitači (e-čitači)

E-čitač je uređaj primarno namijenjen čitanju digitalnih sadržaja s interneta. Naravno da je digitalne knjige moguće čitati i na stolnom računalu korištenjem odgovarajućeg softvera, no čitatelj je u tom slučaju prisiljen boraviti samo na jednom mjestu. Kod prijenosnih računala, ovaj je problem djelomično, ali ne i sasvim riješen. S pojavom pametnih telefona povećale su se mogućnosti prodaje digitalnih knjiga zbog sve boljih mogućnosti čitanja, no zaslon pametnih telefona je većinom ipak premali za ugodno čitanje. Većinu problema pri čitanju i korištenju nastojalo se riješiti e-čitačima. Zanimljivo je da je istraživanje o korištenju elektroničkih čitača pokazalo da se korisnici još uvijek žale na odsjaj zaslona čitača i presitan tekst, što umanjuje čitljivost, a također su isticali i emotivnu povezanost za tiskane knjige. Kao najbolje osobine Kindle čitača, istaknuto je postojanje integriranog rječnika, mogućnost preuzimanja besplatnih poglavlja iz mrežne knjižare Amazon.com, mogućnost e-čitača da zapamti posljednju pročitanu stranicu, brzo preuzimanje knjiga iz mrežne knjižare, prikladnost upotrebe kod putovanja, i to što su digitalne knjige za Kindle jeftinije od njihovih

tiskanih inačica.[17] Većina ispitanika, unatoč zadovoljstva ponuđenim funkcionalnostima čitača, nije bila spremna kupiti e-čitač zbog prevelike cijene.[18]

Neki od najpopularnijih čitača su:

- **Amazon Kindle**, čiji zaslon koristi tzv. elektroničku tintu. Osiguravaju kvalitetan grafički prikaz, dobru rezoluciju, više grafičkih sadržaja, navigaciju, osjetljivost na dodir. Većini korisnika se sviđa oblik, veličina, prenosivost i izuzetno mala težina Kindlea, što je velika prednost kod čitanja u gužvama npr. javnih prometala. Glavni problem za ovaj e-čitač je što se uređaj može nabaviti samo putem jednog dobavljača, Amazona. Mišljenje knjižničara o ovom čitaču je kako mu je sučelje neintuitivno i zbunjujuće, ali rezoluciju smatraju dobrom u usporedbi s papirom.[19]
- Sony je sa svojim čitačem **Reader Daily** jedini ostvario suradnju s knjižnicama omogućivši im mrežnu posudbu digitalnih knjiga. Zaslon ovog čitača je, kao i Kindle, čitljiv čak i na direktnom sunčevom svjetlu.
- **Kobo HD** je e-čitač koji nudi udobnost, praktičnost i laku prenosivost. Karakterizira ga zaslon veličine knjige. Osjetljiv je na dodir, ima mogućnost prilagodbe vrste i veličine slova te margina. Lako se čita na izravnom suncu zbog zaslona koji sprečava odsjaj, ili pak u mraku zbog ugrađenog pozadinskog svjetla koje je moguće podešavati. Kobo HD lagan je i lako se prenosi, a tvrtka koja ga proizvodi, Rakuten Kobo Inc., nudi knjižaru koja obuhvaća preko 4 milijuna naslova knjiga. Koristi bateriju čije punjenje može izdržati i do 2 mjeseca redovitog čitanja.
- Barnes & Noble su razvili **Nook**, koji se temelji na Android platformi. Uređaj je pušten u prodaju u studenom 2009. godine, a 2012. Barnes & Noble je ušao u partnerstvo s Microsoftom i uveo ove čitače za korištenje na fakultetima. Koristi zaslon tehnologije elektroničke tinte, visoke razlučivosti koji osigurava izuzetnu jasnoću i optimizira prikaz fontova. Omogućuje trenutni pristup top listi naslova, zbirkama i preporukama Barnes & Noble stručnjaka, uz još 4 milijuna naslova u NOOK knjižari. Ima bateriju koja traje i do osam tjedana.

---

[17] Usp. Cummings, J. EBook Readers History and Beyond. (2009-06-25.) URL: http://ezinearticles.com/?EBook-Readers-History-and-Beyond&id=2525643 (2016-08-12)

[18] Usp. Pažur, Ivana. Čitači digitalnih knjiga i knjižnice: iz naših knjižnica. URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=96848 (2016-03-15)

[19] Usp. Kindle hacking, iPod parallels and a chat with the Kindle director. URL: http://blog.seattletimes.nwsource.com/brierdudley/2007/11/chatting_with_amazons_kindle_d.html (2016-03-15)

Korištenje e-čitača omogućilo je čitanje knjiga ne samo u bilo koje vrijeme već i na bilo kojem mjestu. Danas se pločasta računala i pametni telefoni koriste većinom za pregledavanje časopisa i novina. Digitalne knjige moguće je čitati i na njima, no potrebno je instalirati neku od aplikacija za čitanje. Elektronički čitači su specifični po korištenju tehnologije elektroničke tinte (eng. e-Ink) koja stvara dojam čitanja s papira. E-Ink zasloni su idealni za prikazivanje crno-bijelog teksta. Za razliku od konvencionalnih LCD prikaza koji koriste pozadinsko osvjetljenje, ovakvi zasloni reflektiraju svjetlo kao običan papir. Ne mogu prikazivati boje i imaju sporiju brzinu osvježavanja, ali velika prednost im je izgled teksta koji prikazuju. Zbog stabilne slike, šireg kuta gledanja i korištenja ambijentalne svijetlosti, smatraju se ugodnijim za čitanje jer ne umaraju oči. Usto, odlikuju se jednostavnošću korištenja, malim dimenzijama te osnovnim funkcijama kao što su zumiranje, promjena kontrasta i slova, bez mogućnosti prikaza multimedijalnog sadržaja.

1.3. DIGITALNO NAKLADNIŠTVO, PLATFORME I PROJEKTI

Prva desetljeća proizvodnje, tiskanja i objave knjige obuhvaćena su poslovima tiskarstva, nakladništva i knjižarstva. Ovo poglavlje bavit će se definicijom nakladništva, nakladništvom u Hrvatskoj, najpoznatijim platformama za digitalne knjige, a bit će govora i važnijim projektima digitalnih knjiga. Više je definicija nakladništva, a ovdje izdvajamo:

Nakladništvo je istodobno proces stvaranja i distribucije znanja i kulture, kao i poduzetništvo iz kojeg proizlazi edukacija, ali i zabava. Ono je s jedne strane kulturna i informacijska djelatnost, zato što objavljene publikacije postaju kulturni korpus nekog naroda, tj. prenose znanje i obrazuju. S druge strane, kao i ostale komercijalne djelatnosti, nakladništvo teži profitu. Tu je vidljivo dvojako shvaćanje nakladništva kao djelatnosti, kao materijalne djelatnosti posvećene zaradi na proizvodima/te kao nematerijalne djelatnosti posvećene stvaranju kulturnog i duhovnog dobra. Urednici i nakladnici tako su odgovorni svojim čitateljima, društvu u cjelini i vlasnicima kompanija.[20]

[20]Usp. Blažević, L. Novi sadržajni, oblikovni i marketinški trendovi u komercijalnom nakladništvu. // Libellarium II/2, (2011). URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=100188 URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=100188 (2016-05-29) str. 182-186

1.3.1. Nakladnici i odnos prema digitalnoj knjizi

Pojava i razvoj nove informacijske i komunikacijske tehnologije omogućila je i razvoj elektroničkog nakladništva, nakon nekoliko stotina godina „vladavine“ tradicionalnog tiskanog nakladništva. Iako bismo mogli zaključiti da je elektroničko nakladništvo potisnulo tiskano, to se nije desilo, a ove dvije vrste su neraskidivo povezane i isprepletene. Elektroničko nakladništvo dovelo je do pojave online knjižara i virtualnih knjižnica, koje su povećale i pojačale potrebe za digitalnom knjigom. Česta je pojava da mrežne knjižare istovremeno imaju i funkciju knjižnica.

Vidljivo je kako je stvaranje i korištenje online publikacija pojačano, što nije moguće bez suradnje knjižnica i ostalih ustanova. Ono što nakladnici žele je pružanje informacije bez obzira na nosač, medij ili format, stoga se prilagođavaju promjenama u okruženju i nastoje stvoriti uspješno i dobro strukturirano elektroničko nakladništvo za pristup digitalnim podacima i knjigama.[21]

1.3.2. *Copyright* i DRM

Govoreći o autorskom pravu i *copyright*-u, ono regulira prava nad intelektualnim tvorevinama kao što su književna, glazbena i dramsko-scenska djela, djela likovne umjetnosti, djela primijenjene umjetnosti, fotografska i kinematografska djela, prijevode, prilagodbe i prerade djela, zbirke autorskih djela. Srodna prava odnose se na izvedbe umjetnika izvođača, fonograme, emitiranja radija i televizije.[22] Autorsko pravo nastaje automatski u trenutku kada je djelo stvoreno. Pravni okvir regulira odnos između nositelja *copyright*-a nad djelom i onoga tko to djelo želi koristiti, npr. distribuirati umnožavanjem ili na neki drugi način. Taj se odnos između vlasnika djela i korisnika precizno može definirati ugovorom o licenciranju, s kojim se određuje opseg, način i eventualno ograničeno razdoblje u kojemu vlasnik djela odobrava npr. njegovo komercijalno korištenje. Stoga, *copyright* uključuje pravila posjedovanja i ustupanja predmeta intelektualnog vlasništva.

Kada se govori o digitalnoj knjizi, također postoji cijeli sustav kojima se štite prava nosioca *copyright*-a na platformama gdje se distribuiraju digitalne knjige, a najčešće se susreće kratica DRM (*Digital Rights Management*). DRM je izvorni naziv za tehnologije koje kontroliraju pristup određenim podacima u računalnim sistemima, tj. to su tehničke mjere za

[21] Usp. Tomašević, N.; Kovač, M. Knjiga, tranzicija, iluzija. Zagreb : Libellarium, II/1, (2009). Str. 111-117

[22] Usp. Rječnik Glosbe: copyright. URL: https://hr.glosbe.com/en/hr/copyright (2016-07-21)

sprječavanje neovlaštenog korištenja digitalnih datoteka. Većinom ga koriste proizvođači uređaja, izdavači, nosioci autorskih prava ili nosioci *copyright*-a i drugi koji žele uvesti ograničenja na korištenje digitalnih sadržaja i uređaja. Softver omogućuje izdavačima ponude prodaju ili posudbu knjige u PDF ili EPUB formatu na određeno vrijeme. [23] DRM koriste kompanije kao što su Sony, Apple Inc., Microsoft, AOL i BBC.

Izraz DRM se koristi za naziv bilo koje tehnologije koja sprječava upotrebu digitalnog sadržaja koji nije za to predviđen od strane pružatelja sadržaja. U upotrebi su razne tehnologije s ciljem da se ograniče raspoložive mogućnosti korisnika digitalnih knjiga. Pomoću nekih čitača digitalnih knjiga moguće je nadzirati korisnike, onemogućiti ispis teksta ili mu mijenjati sadržaj. Ovo uključuje zabranu umnožavanja i distribucije djela koja su javno dobro preko „click-wrap“ licenciranja, tako ograničavajući prava javnosti da besplatno distribuira, prodaje ili koristi tekstove koji pripadaju pod javno dobro.

Većina izdavača digitalnih knjiga ne upozorava svoje kupce na ograničenja korištenja proizvoda koje donosi DRM. Izdavači tvrde da je svrha DRM-a sprečavanje umnožavanja digitalnih knjiga. Kod nekih tvrtki DRM prava su vezana za određeno računalo ili uređaj za čitanje. U ovim slučajevima DRM će vjerojatno dopustiti kupcu premještanje digitalne knjige određen broj puta nakon kojeg je neće moći rabiti na drugim uređajima. Slijedom rečenog, takve digitalne knjige bi se mogle bolje opisati kao nešto što se uzima u najam nego nešto što se kupuje.[24]

1.3.3. Popularne platforme

Što se tiče programskih platformi za čitanje digitalnih knjiga, postoje komercijalne i besplatne platforme. Neke od besplatnih platformi za digitalno čitanje su: Adobe Digital Edition, Calibre, Readium, te neke od aplikacija za mobilne platforme Android (Aldiko, Moon+Reader) i iOS (iBooks, DL Reader).

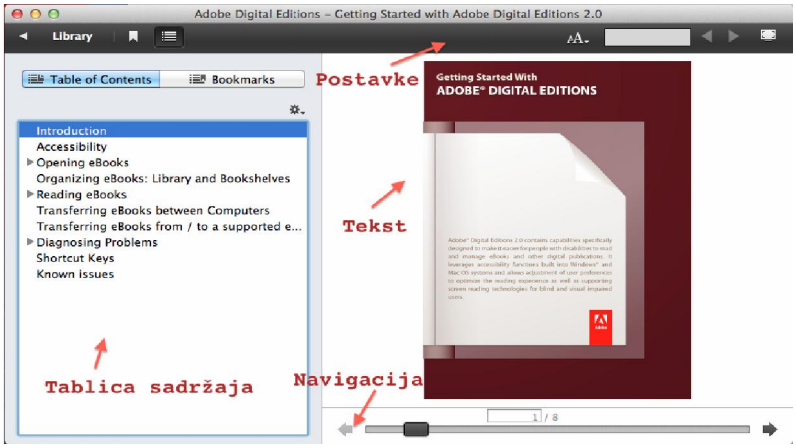
Adobe Digital Edition je besplatan program za organizaciju i čitanje digitalnih knjiga na Macintosh i Windows operativnim sustavima. Program je jednostavan za korištenje, sadrži osnovne mogućnosti prilikom čitanja EPUB i PDF datoteka. Ne podržava EPUB3 format te se multimedijalni sadržaji u ovom programu neće prikazati, a prikazat će se samo tekst i slike.

---

[23] Usp. Introductory guide to digital publishing in australia: Piracy and Digital Rights Management (DRM). URL: http://digitalpublishingaustralia.files.wordpress.com/2012/02/digitalpubguidefinal.pdf (2016-08-06) str. 22

[24] Usp. Digital Rights Managment. URL: http://www.drumlinsecurity.com/drm.html (2016-08-06)

Adobe Digital Editions korisniku dopušta jednostavnu organizaciju vlastitih digitalnih polica temeljem različitih parametara.

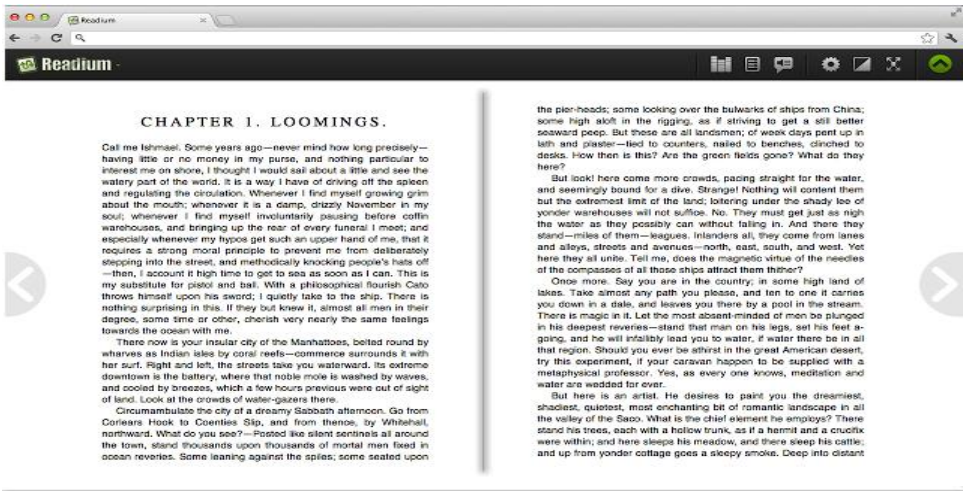

Slika 2 . *Izgled sučelja čitača (Adobe Digital Edition)* [25]

Prilikom otvaranja digitalne knjige, osim sadržaja koji je na središnjem dijelu sučelja, s lijeve ili desne strane nalazi se tablica sadržaja s popisom svih poglavlja za lakšu navigaciju. Pri vrhu zaslona smještena je alatna traka s mogućnostima postavki (odabir kontrasta, promjena fonta, zumiranje, pretraživanje).

Calibre je nešto kompleksniji program otvorenog k□da koji osim čitanja omogućava uređivanje digitalne knjige, te konverziju u druge formate. Readium je besplatna aplikacija, odnosno dodatak za web preglednik Chrome, čija je osnovna prednost u odnosu na ostale programe mogućnost čitanja EPUB 3 formata. To znači da ovom aplikacijom možemo pregledavati multimedijalni sadržaj (audio i video datoteke) unutar digitalnih knjiga. [26] Preduvjet za instalaciju Readiuma je korištenje web preglednika Chrome. Kompatibilnost Readiuma s EPUB formatom očituje se i u činjenici da je ovaj program razvila ista organizacija koja je razvila i EPUB format-IDPF, te se aplikacija može preuzeti i na njihovim web stranicama.

[25]Usp. CARNet Loomen. Uređaji i aplikacije za čitanje e-knjiga: programske platforme za čitanje e-knjiga. URL: https://loomen.carnet.hr/mod/book/view.php?id=133559&chapterid=31820 (2016-08-04)
[26]Usp. CARNet Loomen. Uređaji i aplikacije za čitanje e-knjiga : Calibre. URL: https://loomen.carnet.hr/mod/book/view.php?id=133559&chapterid=31822 (2016-08-04)

Slika 3. *Izgled Readium sučelja*[27]

Od nekoliko programskih rješenja za uređaje s Android platformom ističu se Aldiko Book Reader i Moon+Reader.

Aldiko Book Reader Free je besplatna aplikacija koja omogućava čitanje knjiga u EPUB i PDF formatu te Adobeovih knjiga s DRM zaštitom. Sučelje je jednako prilagođeno čitanju na mobitelima i pločastim računalima, a korisnik ima mogućnost umetanja oznaka (engl. *bookmarks*), pretraživanja i oblikovanja sadržaja prema vlastitim potrebama (odabir boja teksta i pozadine, definiranje margina, odabir veličine i vrste fonta, poravnanje teksta, proreda i dr). Komercijalna inačica Aldiko Book Reader Premium nudi dodatne mogućnosti poput označavanja teksta (engl. *highlights*), umetanja napomena (engl. *notes*), te ažurnije osigurava nadogradnju na noviju verziju programa.[28]

Moon+Reader je besplatna aplikacija za čitanje digitalnih knjiga s mnogo mogućnosti prilagodbe pojedinom korisniku. Aplikacija učitava digitalne knjige pohranjene na uređaju ili SD kartici, a korisnik može unutar programa pretražiti i preuzeti iste knjige s interneta. Prilikom otvaranja knjige, automatski se prikazuje zadnja pročitana stranica, odnosno poglavlje. Korištenjem tipkovnice ili pomoću zaslona osjetljivog na dodir, mogu se dodavati oznake (engl. *bookmarks*), označiti dio teksta (engl. *highlights*), koristiti rječnik, kopirati i dijeliti označeni tekst s drugim korisnicima putem e-maila ili društvenih mreža. Ovom aplikacijom mogu se čitati digitalne knjige u formatima EPUB, MOBI, HTML, CHM, FB2, a

[27] Usp. CARNet Loomen. Uređaji i aplikacije za čitanje e-knjiga : Readium. URL: https://loomen.carnet.hr/mod/book/view.php?id=133559&chapterid=31823 (2016-08-04)

[28] Usp. CARNet Loomen. Uređaji i aplikacije za čitanje e-knjiga : Aplikacije za uređaje s Android operativnim sustavom. URL: https://loomen.carnet.hr/mod/book/view.php?id=133559&chapterid=31824 (2016-08-04)

jedna od prednosti u odnosu na druge Android aplikacije je mogućnost čitanja multimedijskog EPUB 3 formata.

1.4. ZNAČAJNI PROJEKTI DIGITALNIH KNJIGA

1.4.1. Projekt Gutenberg

Već smo prethodno spomenuli Michaela Harta i njegov „projekt Gutenberg“. Ovim projektom Hart je ostvario svoju ideju korištenja digitalnih medija u svrhu omogućavanja besplatne dostupnosti knjiga i informacija širokom krugu korisnika. Već tada, Michael je shvatio kako računalne mreže pružaju neograničenu mogućnost raspačavanja s ciljem širenja znanja i postao je začetnik prve digitalne knjižnice. Stvaranjem prvoga elektroničkog dokumenta ručnim unošenjem teksta Deklaracije o neovisnosti SAD-a, korištenjem nove tehnologije koju Michael Hart naziva tehnologijom repliciranja (engl. *Replicator Technology*), kao i utemeljenjem filozofske osnove za stvaranje internetske zbirke digitalnih knjiga, projekt Gutenberg postao je simbolom digitalizacije i svjetske digitalne knjižnice. Danas, taj projekt nudi više od 40.000 besplatnih digitalnih knjiga različitih formata, a sa srodnim grupacijama nudi više od 100.000 digitalnih knjiga koje se mogu preuzeti ili čitati online. Digitalizaciju i korekturu provodi tisuće dobrovoljaca. Bitno je napomenuti glavno poslanje projekta: “*poticati stvaranje i raspačavanje digitalnih knjiga, a pri tome poticati i pomagati sve one koji su zainteresirani za rad na ovome projektu“*. Može se reći kako se digitalna knjiga razvijala desetljećima prolazeći “tihi razvoj” u kojem su sudjelovali zaljubljenici u knjigu, akademske zajednice i knjižničari. Statistika Projekta Gutenberg također odražava polagani razvoj: deseti naslov dodaje se 1989., objavljivanjem King James Bible, stoti naslov 1994., objavljivanjem svih djela Williama Shakespearea, tisućiti naslov 1997. objavljivanjem Danteovog Pakla, a 2003. godine Projekt dobiva, objavljivanjem Magna Carte, desettisućiti naslov. Vidljivo je kako od samih početaka digitalnu knjigu prate tehnološke promjene (osobna računala, internet, web, OCR-Optical Character Recognition, kao i stalna promjena formata i načina raspačavanja koji određuju mogućnost širenja. Četrdeseta obljetnica Projekta Gutenberg obilježena je 2011. godine.

1.4.2. Million Book Project (MBP)

MBP pokrenut je 2002. na Sveučilištu Carnegie Mellon (SAD), s početnom potporom Nacionalne zaklade za znanost SAD-a u iznosu od od 3.6 milijuna dolara, i u suradnji s brojnim sveučilištima i centrima u Indiji i Kini, a poslije i Egiptu. To je međunarodni projekt

digitalnih knjiga. Vlade Kine i Indije također su potpomagale ovaj projekt. U projektu je sudjelovalo 10 američkih sveučilišta, kao i brojni vodeći stručnjaci iz raznih američkih ustanova. Iz Kine su sudjelovali Kinesko ministarstvo obrazovanja, Kineska akademija znanosti i 5 kineskih sveučilišta, a iz Indije Institut za znanost iz Bangalorea, dva instituta za informacijsku tehnologiju, te 8 sveučilišta i drugih organizacija. The Online Computer Library Center (OCLC) i Internet Archive su bili također uključeni i pokazali su se ključnim suradnicima u projektu. Sveučilišna knjižnica i Fakultet računarstva Sveučilišta Carnegie Mellon osiguravali su djelatnike i usluge te sudjelovali u zajedničkim istraživanjima. Glavnu ulogu u osnivanju i širenju projekta imao je Raj Radja, profesor na Fakultetu za računarstvo Sveučilišta Carnegie Mellon.

Cilj ovog projekta je „*stvoriti za čitanje slobodnu i pretraživu zbirku jednog milijuna knjiga, dostupnu svakome na internetu te koja će biti jedinstven knjižnični izvor za znanstvenike, učenike i građane u cijelom svijetu*". MBP je zamišljen i proveden s pristupom građi kroz nekoliko servera ("mirror servers") razmještenih po SAD-u, Indiji i Kini, koji omogućuju pristup u širim zemljopisnim razmjerima, a čuvaju cjelovitost te održavanje zbirke u slučaju da se nešto dogodi na jednoj od lokacija. Jedan od ciljeva projekta je bio i potaknuti istraživače na usavršavanje tehnika skeniranja, optičkog prepoznavanja znakova i indeksiranja. Iza 2007., MBP prerasta u Universal Digital Library (UDL) (http://www.ulib.org/). Dugoročna vizija ovog projekta je pohraniti u digitalnom obliku sva značajna književna, umjetnička i znanstvena djela čovječanstva i učiniti ih dostupnima u svakom dijelu svijeta. Kada je projekt odobren, skeniranje knjiga počelo je 2002. godine u nekoliko središta u Indiji i Kini. Velika pažnja je posvećena problemima točnosti i kvaliteti skeniranja raznih pisama i starih knjiga. Upisom knjiga u digitalni registar OCLC-a, izbjeglo se nepotrebno skeniranje istih knjiga. MBP je u 2007. godini premašio zadani cilj od 1 milijuna knjiga. Do kraja 2007. godine, skenirano je 1,5 milijuna knjiga, od toga 1,1 milijun u Kini i 360.000 u Indiji, a dnevno se skeniralo oko 7.000 knjiga na čemu je radilo oko tisuću ljudi. Digitalizirane knjige su na 23 jezika, od čega je najveći broj na kineskom i engleskom jeziku. Učinjeni su veliki pomaci u raznim područjima istraživanja, od pretraživanja do pohrane ogromnih višejezičnih baza podataka.[29]

[29]Usp. Šapro-Ficović, Marica**.** Masovna digitalizacija knjiga : utjecaj na knjižnice. VBH, 54, 1/2., (2011). URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=119708 (2016-08-17) str. 228-232

1.4.3. Projekt Google Books

Potaknuta drugim pothvatima digitalizacije (American Memory Project, Million Book project, Project Gutenberg i drugi), skupina Googleovih stručnjaka kreće na teren utvrditi mogućnosti digitalizacije knjiga velikih knjižnica. Knjižnica Sveučilišta u Michiganu, kao prva knjižnica suradnica, ustupila je za digitalizaciju glavninu svog fonda od 7 milijuna jedinica čije će skeniranje trajati oko šest godina. 2003. godine Google razvija metodu skeniranja i rješava tehničke probleme vezane uz veličinu i oblik slova na 430 raznih jezika. 2004. g. Google objavljuje vijest o pokretanju projekta Google Print Library u kojeg je uključeno 5 velikih knjižnica sa sveučilišta Harvard, Stanford, Michigan i Oxford te New York Public Library. Zbirke ovih znamenitih knjižnica procjenjuju se na preko 15 milijuna knjiga. Godinu dana kasnije, 2005. g. Google objavljuje da su se projektu pridružili suradnici iz osam europskih zemalja. U opisu projekta GB (odabir građe, korištenje, reguliranje autorskih prava) potrebno je razlikovati vrijeme od početka projekta (listopad 2004.) do sastavljanja Sporazuma o nagodbi (Settlement Agreement, listopad 2008.) s nositeljima autorskih prava i onoga što će uslijediti nakon što je Sporazum konačno potvrđen na sudu. Prema procjenama, cijena skeniranja jedne knjige je $10, a trajanje skeniranja svih 15 milijuna dokumenata procijenjeno je na oko deset godina. Pristup softveru i opremi nije javan i ne može se vidjeti. Format pohrane većine građe je TIFF za tiskane stranice bez ilustracija, za ilustrirane JPEG.

Nakon digitalizacije, u Googleovim bazama podataka omogućen je pristup cjelovitim tekstovima starijih knjiga kojima je isteklo autorsko pravo. Pored toga, kod pretraživanja se može dobiti podatak o tome koliko se puta traženi pojam pojavljuje u tekstu, u kojim se knjižnicama knjiga može posuditi ili knjižare u kojima ih se može kupiti, može se potražiti i srodna informacija o knjizi na mreži, a ako je knjiga rasprodana, informacija gdje se može naći korišteni primjerak. Svaka knjižnica koja sudjeluje u projektu, dobivala je od Googlea kopiju svojih digitaliziranih zbirki te ih je mogla davati na korištenje svojim korisnicima. Međutim, odluka o širenju projekta na digitalizaciju zbirki 5 znanstvenih knjižnica, izazvala je nezadovoljstvo mnogih izdavača, uključujući i dotadašnje suradnike u projektu. Izrazili su sumnju da će ovakva masovna digitalizacija dovesti do povrede autorskih prava i donijeti gubitke prihoda izdavačima. Bilo je mnogo problema oko sporazuma za digitalizaciju, a na kraju je Googleu omogućeno da odlučuje prema vlastitoj procjeni je li knjiga komercijalno dostupna ili nije, dok knjižnice koje sudjeluju kao suradnici u projektu od njih dobivaju digitalnu kopiju knjiga. Sporazum definira četiri vrste knjižnica s različitim pravima i

odgovornostima: knjižnice s punim sudjelovanjem, knjižnice s kojima se surađuje, knjižnice u javnoj domeni i ostale knjižnice. Da bi postala knjižnica suradnica s punim sudjelovanjem, knjižnica mora potpisati sporazum, dostavljati Googleu knjige koje su zaštićene autorskim pravom, a natrag će dobivati digitalnu kopiju knjige. Knjižnica može dobiti digitalnu kopiju knjige iz druge knjižnice pod uvjetom da knjižnica ima više od 900.000 knjiga od kojih je Google digitalizirao više od 300.000. itd.[30]

1.4.4. Društvene mreže i digitalne knjige

Tzv. pametni telefoni preuzeli su primat nad prijenosnim računalima kao uređajima koje ispitanici navode kao najvažnije za povezivanje na internet. Većina mladih ima stalan pristup internetu, a također većina ih je vrlo aktivna na društvenim mrežama (npr. Facebook, Twitter, Instagram i dr.). Digitalno izdavaštvo prepoznalo je ovaj fenomen, te su usmjerili svoje marketinške aktivnosti na društvene mreže, putem kojih nude i preporučuju nove sadržaje. Pokazalo se da je takav način znatno bolji od korištenja izdavačevih web stranica, jer društvene mreže korisnici svakodnevno višestruko koriste, a pored toga izdavači mogu vidjeti što korisnici čitaju i tako im omogućiti više različitog sadržaja koji im je potreban. Štoviše, online knjižara Amazon prati Facebook profile svojih autora, pa čak onemogućuju objavljivanje recenzija knjiga recenzenata koji su s autorom povezani putem Facebooka, opravdavajući to mogućom pristranošću.[31]

Postojanje društvenih mreža i digitalnih izdanja dovelo je do nastanka pojma društveno e-čitanje koje polazi od pretpostavke da se na društvenim mrežama može utjecati na način čitanja i na sam izbor naslova. Važna je komunikacija među čitateljima tijekom čitanja, razmjena mišljenja i iskustava u koju mogu uključiti i društvene mreže, pišući na svojem profilu o tome što čitaju u određeno vrijeme. Moglo bi se reći kako je tvrtka Kobo prva pokrenula društveno e-čitanje pokretanjem besplatne dodatne usluge Kobo Reading Life uz svoje aplikacije za iPad, iPhone i Android te za čitač Kobo e-Reader Touch Edition, ali i za ostale uređaje za čitanje. Funkcionira tako što ljudi putem Facebooka saznaju što njihovi prijatelji čitaju, koji su im naslovi i interesi zajednički, pitaju za savjet koju digitalnu knjigu vrijedi ili treba pročitati, znaju naslove koji su nagrađeni i najčitaniji te razmjenjuju najdraže citate i ulomke iz knjiga. Knjižnicama to pomaže jer ih koriste za promicanje svojih fondova i

---

[30] Vidi [28] str. 233-238

[31] Usp. Pavlić, Matija. Amazon prati recenzente na društvenim mrežama. (2015-07-25) URL: http://www.bug.hr/vijesti/amazon-prati-recenzente-drustvenim-mrezama/145123.aspx (2016-08-17)

prinova. Takva usluga se uklapa u poslovanje tvrtki koje se smatraju globalnim servisima za e-čitanje, pa ovaj primjer promicanja digitalne knjige slijede i drugi.[32]

1.5. RAZVOJ DIGITALNE KNJIGE U HRVATSKOJ

Svaki novi proizvod zahtijeva odgovarajuću tehnologiju, kao i marketing. U ovome poglavlju će se govoriti o prvim naznakama razvoja digitalne knjige u Hrvatskoj. 90-tih godina Hrvatska je dobila zvučne digitalne knjige koje su uključivale " Priče iz davnine " Ivane Brlić Mažuranić te knjige ostalih autora poput Josipa Kozarca, Ivana Devčića i dr. Također, turističke destinacije su se prezentirale putem CD-ROM nosača kao i dječje učilice za potrebe školske nastave. Prvi pothvat digitalizacije djela hrvatske književnosti ipak se dogodio 1999. kada je Alt F4 d.o.o. Bulaja naklada objavio na CD-ROM-u *„Klasici hrvatske književnosti I.: epika, romani, novele“,* što započinje epom Marka Marulića *Judita.* U cijelosti je zbog projekta digitaliziran venecijanski prvotisak Judite iz 1521. godine. Cijena cijelog izdanja je bila 67 kn, koliko inače stoji prosječno džepno izdanje knjige. Ispisivanje je bilo moguće na bilo kojem pisaču i prozvano je legalnim od strane nakladnika. Izdanje je naišlo na veliko zanimanje učenika, studenata i istraživača te se poslije širilo s obzirom na veliki odaziv za potražnju građe.

Pojavljuje se i tisak na zahtjev, koji nastaje primjenom digitalne tehnike i interneta te ga puno tiskara koristi na najsuvremenijim strojevima kao što su npr. *Repro studio, Naklada MD, Digital Point* itd.

1.5.1. Hrvatski izdavači i digitalna knjiga

Kod hrvatskih izdavača do danas nije bilo većeg interesa za digitalnim knjigama. Pošto je Hrvatska mala jezična zajednica, izdavači su procjenjivali prevelike troškove u odnosu na nesigurnu povećanu prodaju. No, dinamične promjene i razvoj digitalne knjige, kao i nove generacije vične različitim elektroničkim uređajima, potaknuli su neke izdavačke kuće na prihvaćanje digitalnih knjiga..

Tvrtka "Alt F4 d.o.o. Bulaja naklada" postoji od 1998. Ta tvrtka specijalizirala se za elektroničko izdavanje knjiga, edukativnih i kulturnih sadržaja**.** Uglavnom se bavi

[32] Vidi [34] str. 111

produkcijom, izdavanjem interaktivnih multimedijskih sadržaja i filmom, a najpoznatiji su po nagrađivanom međunarodnom projektu *"Priče iz davnine"* Ivane Brlić Mažuranić. Tvrtka aktivno surađuje sa stotinama vanjskih suradnika: umjetnicima, animatorima, ilustratorima, glazbenicima, dizajnerima, programerima i drugim stručnjacima iz cijelog svijeta. Do sada su za hrvatsko tržište objavili tri CD-ROM izdanja s tekstovima djela hrvatskih klasika**,** zatim multimedijalnu obradu *"Priča iz davnine"* na engleskom, njemačkom i hrvatskom jeziku, te hrvatska izdanja glazbenih računalnih igara "Orašar"**,** "Alisa, "Vivaldijeva Četiri godišnja doba" i "Mozartova čarobna frula"**.** Sva izdanja postigla su izniman uspjeh, te su postavila standard digitalnom izdavaštvu u Hrvatskoj i pomakla granice promišljanja o interaktivnom književnom djelu u svijetu, osobito multimedijalna inačica *"Priča iz davnine"***.**

Izdanje *"Klasici hrvatske književnosti" na* CD-ROM-u jedan je od prvih ozbiljnijih iskoraka u izdavanju digitalnih knjiga na hrvatskoj nakladničkoj sceni. U tri godine na tri CD ROM-a, ova naklada je objavila preko 200 kompletnih djela hrvatskih klasika od Marulića do Krleže, uključujući i biografije pisaca te dodatne materijale poput fotografija, zvučnih i video zapisa i dr. Osim tekstova, CD-ROM sadrži i video zapise iz poznatih predstava, filmova, TV drama i sl. rađenih prema dramskim tekstovima, pregled povijesti drame i kazališta u Hrvatskoj, opremljen s preko 400 fotografija i drugih slikovnih priloga i kronološki pregled povijesti kazališta u Hrvatskoj (od antike do danas). Tekstovi su dostupni u HTML i PDF formatu, a video zapisi u MPG formatu. CD-ROM uključuje i mogućnost naprednog pretraživanja tekstova svih drama.

Osim naklade „Bulaja“ treba spomenuti i DPKM (Društvo za promicanje književnosti na novim medijima), nekomercijalnu udrugu koja je osnovana u kolovozu 2000. godine u upravi Osječko-baranjske županije. DPKM je osnovan s ciljem promicanja književnosti na novim medijima, prvenstveno na internetu i CD-ROM-u, kao i promicanja književnosti među korisnicima novih medija i tehnologija. Početkom 2001., pokrenuli su projekt *Besplatne elektroničke knjige.* Mrežne stranice udruge (www.dpkm.org), mrežne stranice projekta (www.elektronickeknjige.com), kao i prvi naslov u okviru projekta (*Tour de force* Krešimira Pintarića) javno su predstavljeni u svibnju 2001. godine. Sa zagrebačkom izdavačkom kućom AGM, objavili su prvu hrvatsku multimedijsku knjigu poezije pod naslovom *Commedia*, a knjiga je javnosti predstavljena na zagrebačkom sajmu knjiga Interliber 2002. godine. Treba istaknuti knjigu *Noama Chomskog "Mediji, propaganda i sistem"* koja je objavljena u lipnju 2003. godine u suradnji s kampanjom "Što čitaš?" i koja je postala veliki hit: u mjesec dana ju je čitalo više od 3100 posjetitelja stranica.

Projektom *"Besplatne elektroničke knjige*" ostvaruje se istovremeno nekoliko ciljeva:

- promicanje suvremene hrvatske književnosti i povećanje dostupnosti književnih djela suvremenih hrvatskih autora
- besplatni pristup
- povećanje raznovrsnosti: moguće je objaviti i naslove koji teže nalaze put do komercijalnih izdavača, bilo iz ekonomskih, bilo iz estetskih razloga.

Potencijalni korisnici su svi korisnici interneta koji razumiju hrvatski književni jezik, osobe s posebnim potrebama i svjetska akademska zajednica, točnije njezin slavistički dio. [33]

Tijekom 2011. g. DPKM je objavio pet zbirki pjesama, a u 2012. su objavili još deset novih besplatnih naslova, a među njima i knjige Stanka Andrića, Tomice Bajsića, Branka Maleša, Damira Šodana, Henryja Davida Thoreaua i Hrvoja Turkovića. U deset i pol godina projekta, objavljena je 131 besplatna digitalna knjiga, u prosjeku gotovo 13 knjiga godišnje. DPKM navodi da je 131 besplatnu digitalnu knjigu čitalo više od pola milijuna posjetitelja, što znači da je u prosjeku svaki naslov čitalo više od četiri tisuće posjetitelja. Spomenuta knjiga "Mediji, propaganda i sistem" Noama Chomskog okupila je više od 60.000 čitatelja.[34]

1.5.2. Distribucijske platforme u Hrvatskoj

Uloga distribucijskih platformi pri populariziranju korištenja digitalnih knjiga velika je, što pokazuje i primjer Amazona, koji je još 2009. g. po prvi puta zabilježio veću prodaju digitalne knjige u odnosu na onu tiskanu. Uspješna distribucijska platforma mora paziti na sadržaj, distribucijsku strategiju, analizu podataka o korisnicima, premium sadržaj, tehnikalije i skalabilnost. Tako sadržaj mora biti prilagođen ciljanoj publici, a način isporučivanja sadržaja prilagođen čitateljima. Današnje mlađe generacije će zasigurno prigrliti digitalni sadržaj bez ikakvih problema, dok starije možda neće. Distribucijska strategija podrazumijeva način i kanale putem kojih će autori i izdavači prodavati digitalnu knjigu. Najbolje rezultate trenutačno daje kombinacija „klasične prodaje“ i online prodaje putem stranica kao što su Amazon i slične.

Ako izdavač dobro odabere ili izradi platformu koju koristi za distribuciju digitalnih knjiga, na raspolaganju će imati jako puno korisnih podataka. Lagano se može vidjeti koje

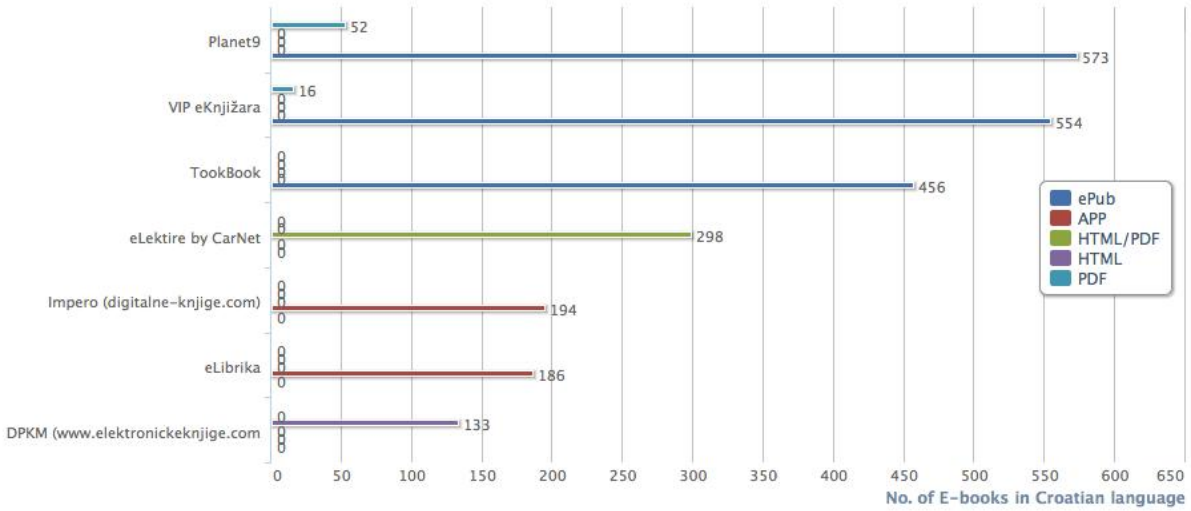
[33] Usp. DPKM: o nama. URL: http://www.elektronickeknjige.com/dpkm/ (2016-08-06)
[34] Usp. Velagić, Zoran., Pehar, Franjo. An overview of e-book market in Croatia. (2013-02-28) URL: https://projectebooks.wordpress.com/2013/02/28/an-overview-of-e-book-market-in-croatia/ (2016-08-10)

stranice donose najviše posjetitelja (jesu li to društvene mreže, forumi ili klasične web stranice), koliko se posjetitelji zadržavaju, što ih najviše zanima, koji proizvodi se najviše prodaju itd. Praksa uspješnih distribucijskih platformi je : besplatno se nudi osnovna razina funkcionalnosti i dio besplatnog sadržaja, a uz naplatu se osiguravaju dodatne funkcionalnosti i sadržaji.

Većina platformi koje se mogu „unajmiti“ su dovoljno dobre za sve autorske zahtjeve, no nije loše vidjeti kakvu mrežnu propusnost (eng. *bandwidth*) nude, koliko korisnika u isto vrijeme može pristupati sadržaju koji izdavači nude, imaju li *offline mode* za čitanje sadržaja, koliko često mjesečno ili godišnje platforma nije dostupna za korisnike i sl. Također, važno je da je platforma skalabilna i da ima visoku dostupnost. Kupac ili konzument sadržaja želi dostupnost sadržaja u svakom trenutku. Većina platformi ima dostupnost 99.99 % vremena, no postojat će određeni sati u godini kada će se platforma nadograđivati i slično, pa će sadržaj biti nedostupan. Sve stranice imaju vrijeme nedostupnosti, stoga je ovo važno znati pri odabiru platforme.[35]

Distribucijskih platformi digitalnih knjiga u Hrvatskoj nema mnogo. Razvoj je počeo 1995., a prvi put dobiva na značaju 2001. godine. Najpoznatije platforme u Hrvatskoj su Planet9, VIP eKnjižara, TookBook, eLektire (napravljene od strane CarNet-a), Impero (digitalne-knjige.com), eLibrika i digitalne knjige DKPM na web stranici www.elektronickeknjige.com. Na slici 1. su podaci o digitalnim knjigama izdvojeni po platformama i formatima prema izvještaju iz 2013. godine.

[35] Usp. Vrtlar, Fabijanko. *Digitalno izdavaštvo i distribucija*. Završni rad-preddiplomski studij, 2015. Grafički fakultet.

Slika 4. Distribucija digitalnih knjiga na hrvatskom jeziku prema distribucijskoj platformi i formatu[36]

Kao što je već spomenuto, 2001. g. DKPM je pokrenuo projekt digitalnih knjiga na webu, gdje su bile besplatno ponuđene knjige popularnih hrvatskih i stranih autora. Ovi početni napori nisu značajnije potaknuli razvoj e-nakladništva. Novi nekomercijalni projekt eLektire iz 2009. imao je cilj osigurati slobodan pristup svim hrvatskim učenicima, studentima, i nastavnicima obaveznu školsku lektiru. Taj projekt je pokrenulo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta u suradnji s hrvatskom akademskom i istraživačkom mrežom CARNet. Platforma eLektire izrađena je u CARNetu, a sadržaj je osigurala naklada Bulaja. Nakon toga nastaje projekt Impero Digital Books, koji je za cilj imao sačuvati i popularizirati hrvatsku pisanu baštinu. Kroz ovaj projekt autori su dobili podršku za objavljivanje digitalnih knjiga i njihovu distribuciju zainteresiranim korisnicima.

2010. godine, Hrvatska je zabilježila prvi komercijalni projekt kad je tvrtka Lamaro izgradila platformu za distribuciju digitalnih knjiga pod nazivom TookBook, koja danas ima više od 16.000 hrvatskih naslova i preko 250.000 engleskih naslova. Nakon toga, Hrvatski Telekom je pokrenuo platformu Planet9, a Vip je razvio platformu Vip eKnjižare koja korisnicima putem paketa naplaćuje i ostale usluge (internet, mobitel, TV i sl.), što je bilo praktično za korisnike Vip mreže. Izdavač „Dvostruka Duga“ 2012. god. izrađuje novu distribucijsku platformu eLibrika s vlastitom besplatnom aplikacijom za čitanje digitalnih knjiga na računalima (Windows, Mac i Linux) namijenjenu malim i srednjim nakladničkim kućama. Ova četiri glavna distributera (Planet9, Vip e-knjiga, TookBook i eLibrika) danas

[36] Isto

nude oko 1.830 digitalnih knjiga na hrvatskom jeziku. Besplatno je na raspolaganju 580 naslova digitalnih knjiga (Impero digital Books, eLektire i DPKM) na hrvatskom jeziku.

Komercijalni izdavači u Hrvatskoj preferiraju ePub i PDF formate s Adobe DRM zaštitom (67%). Samo dvije platforme, eLibrika i Impero, nude razvijene digitalne knjige za čitanje pomoću aplikacija na računalima, pločastim računalima i/ili pametnim telefonima (15%). Dvije glavne nekomercijalne platforme eLektire i DPKM, za digitalne knjige i njihove stranice preferiraju kombinaciju zaštićenih PDF i/ili HTML datoteka (17%).

1.5.3. Digitalna knjiga i visokoškolske knjižnice

I u današnjem digitalnom i umreženom svijetu knjižnice obavljaju svoje osnovne funkcije: prikupljanje, obrada, pohrana i davanje na korištenje knjižnične građe. No, danas ona ne uključuje samo tiskane, već i digitalne knjige, časopise i druge vrste digitalnih publikacija. Ljudi su danas izloženi velikoj količini informacijama pa knjižnice, uz škole, medije i ostale kulturne ustanove, trebaju korisnicima pomoći informacije pretražiti, selektirati, prosuditi i pretvoriti u znanje.

Visokoškolske knjižnice danas imaju značajniju ulogu nego prije par desetljeća. Današnje knjižnice nastoje raditi prema načelu: "prava informacija pravom korisniku u pravo vrijeme". One zauzimaju veliku ulogu u životima nastavnika i studenata u akademskoj zajednici i bez njihova postojanja, teško bi bilo zamisliti obrazovanje i edukaciju koja se odvija unutar visokoškolskih ustanova. *Bolonjska deklaracija* u RH nastoji potaknuti motivaciju studenata i podržati znanstveno-istraživački, stručni te umjetnički rad kroz pronalaženje, posjedovanje, oblikovanje i pružanje informacija i sadržaja pazeći pri tomu na etička i moralna načela te provođenje informacijske pismenosti. Stoga se u Hrvatskoj koriste neki od modela e-učenja koji uvelike olakšavaju neke od zadataka i elemenata nastave visokoškolskih ustanova. Studentima i nastavnicima nastoji se u dogovoru s knjižnicama, autorima i distributerima sadržaja osigurati dostupnost i količina literature koja im je potrebna u obrazovanju.

Danas se knjižničari moraju u svom poslu promišljati mogućnosti korištenja digitalnog sadržaja, kako bi se korisnici bolje snalazili u digitalnom okruženju. Knjižničari se u sklopu *Centra za stalno stručno usavršavanje knjižničara* dodatno obrazuju za rad sa sustavima za e-učenje te stječu potrebne kompetencije za rad u novom informacijskom okruženju i pružanje podrške visokoškolskoj nastavi. Visokoškolske knjižnice u Hrvatskoj prilagođavaju se promjenama u visokoškolskom obrazovanju i osuvremenjuju usluge za pristup knjižničnim

izvorima u analognom i digitalnom obliku, te tako aktivno podržavaju moderne pristupe učenju i poučavanju.

1.5.3.1. Digitalizacija

Pojava digitalnih medija i globalne komunikacije, doveli su do ubrzanog razvoja digitalizacije. Proces digitalizacije označava prebacivanje sadržaja iz analognog (najčešće tiskanog) oblika u digitalni, pri čemu se pazi na:

1. očuvanje informacijskog sadržaja, tj. informacije koju određeni dokument nosi
2. očuvanje fizičkog objekta kao nositelja informacije.

Dakle, informacijski sadržaj se digitalizira i sprema odvojeno od objekta nositelja. [37]

Digitalizacija građe provodi se iz više razloga:

- Digitalizacija radi zaštite izvornika - korisnicima se tada može ponuditi digitalna verzija umjesto analognog originala, čime se izvornik može bolje očuvati jer je manje u uporabi, a digitalna kopija može poslužiti kao sigurnosna kopija u slučaju oštećenja ili uništenja originala.
- Digitalizacija radi povećanja dostupnosti - digitalna inačica može istovremeno biti dostupna velikom broju korisnika, čime se povećava vidljivost i utjecaj u društvu.
- Digitalizacija radi stvaranja nove ponude i usluga korisnicima - jedan je od najvažnijih razloga za digitalizaciju gradiva. Naime, prebacivanjem iz tiskanog u digitalni oblik, otvara se niz novih mogućnosti; razmjena metapodataka između institucija (s čime se ubrzava proces obrade digitaliziranog gradiva), pretraživanje cjelovitog teksta, analize i usporedbe različitih vrsta građe, virtualno spajanje sadržaja raznih, fizički možda i vrlo udaljenih izvora, te stvaranje virtualnih zbirki ili izložbi.
- Digitalizacija na zahtjev - koja ne bi smjela biti jedini i/ili najvažniji pristup digitalizaciji gradiva u nekoj instituciji jer ne osigurava osmišljenu izgradnju cjelovitih zbirki u digitalnom obliku. Najbolje ju je nazvati dodatnom uslugom institucije. Može se dobro iskoristiti kod postupaka određivanja prioriteta za digitalizaciju kad je

[37] Usp. Stančić, Hrvoje, Digitalizacija građe, u: Willer, Mirna i Katić, Tinka (ur.), // 2. i 3. Seminar Arhivi, knjižnice, muzeji, Mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture, Zbornik radova. Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2000. str. 64

gradivo već odabrano za digitalizaciju, gdje se daje prednost gradivu koje korisnici najprije zatraže.

Cjelokupni proces digitalizacije sastoji se od sljedećih koraka: 1. Odabir gradiva, 2. Digitalizacija gradiva, 3. Obrada i kontrola kvalitete, 4. Zaštita, 5. Pohrana i prijenos, 6. Pregled i korištenje, 7. Održavanje digitalnoga gradiva. Naime, to je vrlo složen postupak ako se želi sustavno provesti jer postoji više različitih vrsta gradiva, ne samo tekstualni, već su tu postupci obrade slikovnog, zvučnog, filmskog i video gradiva te trodimenzionalnih objekata kulturne baštine. Koncepcijski problemi i odabir prave tehnologije za digitalizaciju vrlo su složeni, stoga svaki stupanj u procesu digitalizacije zahtijeva posebna hardversko-softverska rješenja koja izravno ovise o gradivu koje se obrađuje. [38]

1.5.3.2. Nabava komercijalnih sadržaja

U današnje vrijeme značajan dio sadržaja objavljuju veliki komercijalni izdavači, a tržišni odnosi i stalna konkurencija nerijetko uzrokuju njihovo preuzimanje manjih izdavačkih kuća. Najčešće je ovdje riječ o znanstvenim i stručnim sadržajima, ponajviše časopisa čija je industrija unosna i donosi veliki prihod. Kada se radi o znanstvenom izdavaštvu, autori uglavnom ne dobivaju naknadu za svoje publikacije, ali objavljivanjem dobivaju znanstveni ugled. Recenzijski postupak također provode istraživači bez naknade, dok su priprema za tisak, tiskanje i raspačavanje u rukama i na trošak izdavača. Svoje troškove izdavači podmiruju pretplatama ili direktnom naplatom od autora. Najveći pretplatnici znanstvenih i stručnih časopisa su visokoškolske knjižnice.

2012. g. IFLA-ina Sekcija za nabavu i izgradnju zbirki, objavila je općenite smjernice pod naslovom *Ključna pitanja izgradnje digitalnih zbirki: vodič za knjižnice* te objavila kako se one trebaju zajedno koristiti s onima za analognu građu. Te smjernice pomažu knjižničaru u procjeni:

a. tehničke izvedivosti - gdje spadaju dostupnost, autentičnost (IP protokol), kompatibilnost softvera i hardvera te platforme za pristup digitalnoj građi;

b. funkcionalnosti i pouzdanosti - pregledavanje i pretraživanje, eksport i preuzimanje (na e-čitače), nizanje i redanje rezultata pretraživanja, sučelje (navigacija, upute, pomoć), integracija;

[38] Usp. Stančić, Hrvoje. Digitalizacija // Radovi Zavoda za informacijske studije, knjiga 19. Zagreb: Zavod za informacijske studije, 2009. str. 9-11

c. podrške trgovca - pokusni pristup, edukacija, statistika, sigurnost podataka, arhiviranje

d. nabave - model kupnje (kupnja, pretplata na sadržaj, *pay per view,* posudba), model određen cijenom (pojedinačno ili u zbirci), pristup (za jednog ili više korisnika), arhiviranje i prava nakon toga, pristojba održavanja i pravo otkazivanja na korištenje sadržaja;

e. licenciranja - licencijski model ili standardna licencija, nadležni zakoni, odgovornost za neovlašteno korištenje sadržaja, definiranje ovlaštenog korištenja i mjesta, ograničenja prava autora u korist korisnika, trajanje licencije, raskid ugovora.

Nabava digitalne građe posljednjih je dvadesetak godina uključivala gotovo isključivo digitalne časopise. Tek posljednjih desetak godina na tržištu se nude povoljni paketi digitalnih knjiga i udžbenika, a postupak i uvjeti nabave gotovo su identični kao kod časopisa.

1.5.3.3. Digitalna knjiga i otvoreni pristup

Širenje ideje otvorenog pristupa mrežnim sadržajima posebno je potaknula *Budimpeštanska inicijativa za otvoreni pristup* iz 2002. godine, koju je već u prvoj godini podržalo oko 3.000 pojedinaca i ustanova. U inicijativi je jasno napisano kako otvoreni pristup označava slobodan i besplatan pristup digitalnoj građi, kao i pristup radovima u digitalnom obliku koji su pohranjeni na nekom javno pristupačnom mrežnom mjestu. Također, u budimpeštanskom dokumentu se izričito naglašava i traži omogućavanje čitanja radova, umnožavanje, raspačavanje i pretraživanje bez financijskih, tehničkih i pravnih prepreka za korisnike, kao i da na njih mogu stavljati poveznice. Nakon te izjave 2002. godine, uslijedile su poznata *Izjava iz Bethesde o otvorenom pristupu* i *Berlinska deklaracija* Instituta Max Planck iz 2003. god. Obje izjave potiču znanstvenike i istraživače na objavljivanje u skladu s načelom otvorenoga pristupa, a kulturne ustanove da izlože svoju građu na internetu i tako pomognu širenje istoga.[39]

Otvoreni obrazovni sadržaji ponajprije su namijenjeni nastavnicima i obrazovnim institucijama kao pomoć u razvoju vlastitih nastavnih materijala i kolegija, ali i studentima. Zagovornici otvorenog, tj. besplatnog pristupa digitalnim sadržajima na webu, najčešće promoviraju dva modela otvorenog pristupa: zeleni i zlatni. Zeleni model zasniva se na samoarhiviranju radova u digitalne repozitorije i predviđa da financijeri znanstvenih

[39] Usp. Horvat, Aleksandra., Živković, Daniela. Knjižnice i autorsko pravo. Hrvatska sveučilišna naklada: Zagreb, 2009. str. 131-133

istraživanja i ustanove u kojima se provode istraživanja obvežu znanstvenike na pohranu završne verzije rada s dodatnim metapodacima ili izdavačev primjerak u PDF formatu u tematski repozitorij ili u repozitorij svoje ustanove. Zlatni model odnosi se na časopise u otvorenom pristupu. Prilikom objavljivanja radova u časopisima u otvorenom pristupu („zlatni model“) troškove publiciranja najčešće plaćaju sami autori, dok se kod ostalih vrsta časopisa autori najčešće odriču svojih autorskih prava u korist izdavača, koji onda naplaćuju pristup i korištenje sadržaja.

Hrvatsko Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta podupire otvoreni pristup znanstvenim informacijama i obrazovnim sadržajima. Tako je uz njihovu potporu Sveučilišni računski centar (SRCE) na inicijativu knjižničaa i informacijskih stručnjaka izgradio središnji repozitorij hrvatskih časopisa u otvorenom pristupu HRČAK. Repozitorij HRČAK osigurava pristup više od 400 hrvatskih časopisa u otvorenom pristupu. Najnoviji projekt DABAR osigurava infrastrukturu za izgradnju digitalnih repozitorija za svaku ustanovu unutar akademske i znanstvene zajednice RH. U visokoškolskim i znanstvenim ustanovama u Republici Hrvatskoj postoje brojni pozitivni primjeri i uspješne inicijative otvorenog pristupa od kojih su neke stare i dvadeset godina (Medicinski fakultet, Filozofski fakultet, Fakultet strojarstva i brodogradnje, Fakultet organizacije i informatike Sveučilišta u Zagrebu, Sveučilište u Zadru, Sveučilište u Osijeku, Institut Ruđer Bošković, Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Sveučilišni računski centar). Uz nacionalne projekte poput Hrčka i Hrvatske znanstvene bibliografije (CROSBI), DABRA i drugih institucijskih repozitorija, pojedini nastavnici i profesori putem web stranica, blogova, društvenih mreža ili drugih web-servisa objavljuju svoje nastavne i druge materijale i daju ih na korištenje zajednici. Ono što svakako nedostaje su nacionalni strateški dokumenti i planovi razvoja koji bi otvoreni pristup promovirali i propisivali u skladu sa smjernicama Europske komisije.

1.5.3.4. Elekronički čitači i knjižnice

U izjavi objavljenoj 2009. god. stoji kako je na Amazonu te godine prodano više digitalnih knjiga nego tiskanih inačica.[40] To je potaknulo brojne rasprave, no bilo je sigurno kako je digitalna knjiga osvojila svijet knjiga i dosegla vrhunac popularnosti od svoje pojave 1971. god. Tome su svakako pridonijeli i e-čitači namijenjeni laganom korištenju i ugodnom čitanju digitalnih knjiga. Radeći sustavno na izgradnji digitalnih zbirki, knjižnice su uvidjele potrebu uvođenja e-čitača u knjižnice. Nakon pojave Amazonovog Kindlea, knjižničari su

[40] Usp. URBANCult. Amazon prodaje više digitalnih od papirnatih knjiga. URL: http://www.urbancult.hr/amazon-prodaje-vise-digitalnih-od-papirnatih-knjiga-6366.aspx (2016-08-14)

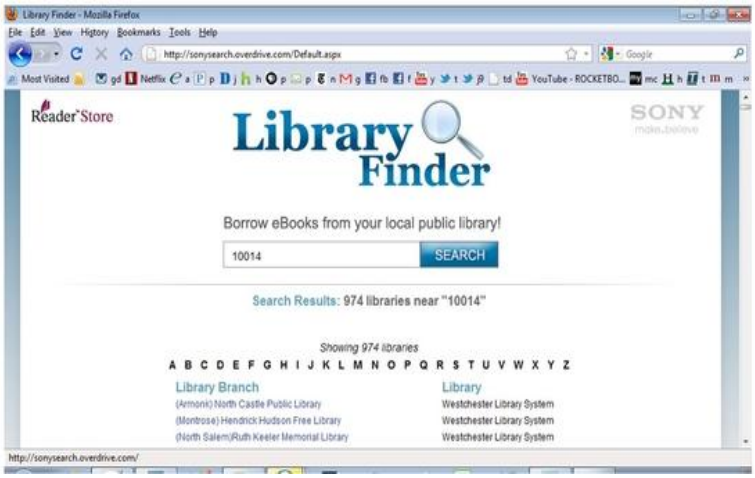
počeli testirati njegove mogućnosti i razmatrati njegovo uvođenje u knjižnice. Testiranje primjene Kindlea u akademskoj knjižnici pokazalo je kako korisnici smatraju njegovu upotrebu ograničenom zbog nedostatka sadržaja, kao i kasnijeg pojavljivanja digitalne inačice od tiskane. No, ograničavajući faktori su i problemi oko licencija i distribucije knjiga, koji izravno utječu na način upotrebe digitalnih knjiga, posebno u usporedbi s upotrebom tiskanih knjiga. Želje korisnika najviše su išle u smjeru bolje kvalitete grafičkog prikaza, odnosno uvođenja slika u boji, bolje rezolucije, više grafičkih sadržaja te bolje navigacije, odnosno uvođenja zaslona osjetljivog na dodir, poboljšanja mogućnosti pregledavanja i "kretanja" kroz knjigu, a željeli su i veći zaslon. U studiji iz 2009. god. Kindle su testirali knjižničari i utvrdili su kako je sučelje neintuitivno i zbunjujuće, ali su rezoluciju smatrali dobrom u usporedbi s papirom. Neki su očekivali zaslon osjetljiv na dodir. Većina se izjasnila kako Kindle ne bi kupili za osobnu upotrebu, no njegovu su nabavu držali korisnom za nastavnike i studente. Knjižnice naglašavaju dvije dobre osobine e-čitača: prva je mogućnost pohrane velikog broja knjiga, što pomaže u štednji prostora na policama, a druga je prenosivost zbog koje se njime može jednostavno rukovati i posuđivati ga korisnicima, kao što se to radi s tiskanim knjigama. No, uvođenje e-čitača u knjižnice prate poteškoće vezane za nabavu, katalogizaciju i posudbu kako samih e-čitača, tako i na njima pohranjene digitalne građe. One proizlaze iz osnovne razlike tiskane i digitalne knjige, gdje se kod digitalne knjige odvojeno kupuje uređaj za čitanje i sadržaj. Kada su knjižnice krenule s nabavom e-čitača, najprije su se susrele s poteškoćama glede mogućnosti njihove posudbe korisnicima. To je zato što većina mrežnih knjižara/izdavača koje prodaju e-čitače i digitalne knjige nisu predvidjeli njihovu posudbu putem knjižnica. Kako sve više knjižnica počinje uvoditi e-čitače sa željom da ih i posuđuju, mrežne knjižare/i izdavači zasigurno će se morati jasno odrediti i po tom pitanju.

S obzirom na dostupne sadržaje koje mrežne knjižare/i izdavači nude, prevladava beletristika, a manje je znanstvenih digitalnih knjiga, što je glavni nedostatak za akademske knjižnice. Što se tiče nabave digitalnih knjiga za e-čitače, knjižnicama bi pogodovala institucijska nabava koja bi olakšala i smanjila troškove njihove nabave. No, takva vrsta prodaje od strane mrežnih knjižara nije moguća. Govoreći pak o katalogizaciji, javlja se pitanje prikaza digitalnih knjiga na e-čitačima u knjižničnim katalozima. Jedni kataloguiraju samo uređaj, a naslove na njemu stave u napomenu, dok drugi kataloguiraju uređaj i svaki naslov posebno, a treći ih ne kataloguiraju uopće.

Različita istraživanja ističu raznolikost formata kao ograničavajući faktor za šire prihvaćanje e-čitača, ne samo za knjižnice, već i za pojedince. Većina uređaja u čijoj je

pozadini vlastita mrežna knjižara, ima i zaštićeni format, što onemogućava čitanje digitalnih knjiga na e-čitaču drugog proizvođača. Time se knjižnica ograničava na kupovinu sadržaja od samo jedne knjižare koja kontrolira cijene i po svojoj volji može ograničavati i pristup sadržaju, što predstavlja veliki problem. Primjerice, kod Amazona se ista knjiga može istodobno preuzeti na šest Kindlea, dok časopisi i novine mogu biti samo na jednom.

Zasada, jedino je Sony sa svojim e-čitačem Reader Daily i mrežnom knjižarom Reader Store (http://ebookstore.sony.com/) ostvario suradnju s knjižnicama omogućivši im mrežnu posudbu digitalnih knjiga (slika 1). Suradnja je pokrenuta 2009. g., a New York Public Library je bila prva knjižnica koja je korisnicima ponudila takvu uslugu. Za sustav distribucije tih knjiga služi sustav OverDrive, putem kojeg korisnici posuđuju digitalne knjige iz registriranih knjižnica. Učlanjeni korisnici one knjige koje žele posuditi, zadužuju pomoću knjižnične članske iskaznice, te ih prvo preuzimaju na računalo s kojeg ih potom mogu preuzeti na svoj e-čitač.[41]

Slika 5: Pretraživač knjižnica koje nude posudbu digitalnih knjiga[42]

[41] Usp. Pažur, Ivana. Iz naših knjižnica: čitači elektroničkih knjiga i knjižnice // uredio Danko Škare. (03/2011) URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=96848 str. 157-160 (2016-08-12)

[42] Sony Library Finder. URL: http://www.computershopper.com/var/ezwebin_site/storage/images/media/images/sony-reader-touch-edition-prs-6502/672933-1-eng-US/sony-reader-touch-edition-prs-650_maxwidth.jpg (2016-08-15)

1.5.3.5. Korištenje digitalne knjige u akademskom okruženju

U 21. stoljeću, neke zadaće visokoškolskih i znanstvenih knjižnica vezane su za razvoj i uporabu informacijsko-komunikacijske tehnologije (ICT-a) u obrazovanju na daljinu, a time i u cjeloživotnom učenju zajednice. Kada govorimo o akademskoj zajednici, knjižnice su sve više digitalne, aktivno se uključuju u nastavne procese, a svoju građu i usluge premještaju u virtualni prostor. Podupirući tako način učenje na daljinu, pridonose kvaliteti sveučilišne nastave i istraživačkoga rada. Zato sveučilišta ulažu velika sredstva u nove didaktičke koncepcije ostvarujući kroz njih sustave učenja na daljinu. Neki od tih sustava u Hrvatskoj su: Omega, Baltazar, Merlin, ISVU, StuDOM, knjižnični katalozi i dr., a cilj im je organizirati i prenijeti znanje uz pomoć računalne, mrežne i stručne podrške. Što se tiče repozitorija, ističe se nacionalna infrastruktura Dabar[43] (Digitalni akademski arhivi i repozitoriji), kojeg je pokrenuo Sveučilišni računski centar „Srce“, a razvija ga uz pomoć knjižnične zajednice. Sustavi za učenje na daljinu mogu biti otvorenoga koda ili komercijalni, mogu biti vlastiti proizvod neke ustanove, ili su dio nacionalne sveučilišne mreže koja nudi potpunu tehničku i administrativnu podršku pri upravljanju tim sustavima. Tako fakultetske, sveučilišne i znanstvene knjižnice, kao dio toga sustava, sa svojom izgradnjom digitalnih zbirki te podučavanjem informacijske pismenosti, postaju dijelom obrazovnog procesa. Takve aktivnosti imaju za cilj unaprijediti kvalitetu učenja i poučavanja, prilagodljivost i mobilnost znanja, neovisno o mjestu pretraživanja informacija. Konačno, nemoguće je steći akademsko zvanje bez čitanja literature i izrade istraživačkoga rada.[44]

Na mrežnim stranicama Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta u Republici Hrvatskoj stoji definicija digitalnih knjižnica: “Digitalne knjižnice su knjižnice visokih učilišta Republike Hrvatske spojene na internet. Digitalne knjižnice su organiziran, nadgledan, održavan i pouzdan izvor online znanja i informacija”.[45]

U digitalnim repozitorijima, svaki je dokument pohranjen, opisan, pretraživ i dostupan široj akademskoj zajednici, neovisno o mjestu pristupa. Dokumenti su dostupni na World Wide Webu, i kao takvi mogu biti lako prilagođeni, iznova upotrebljeni, a

---

[43] Digitalni akademski arhivi i repozitoriji. URL: https://dabar.srce.hr/ (2016-08-18)

[44] Usp. Tominac, Andreja., Zubac, Andreja. Digitalna knjižnica kao podrška sveučilišnoj nastavi i istraživačkom radu na daljinu : elektronički izvori za elektroničko učenje na hrvatskim sveučilištima. Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2(2012), str. 66-77. URL: www.hkdrustvo.hr/datoteke/1425/vbh/God.55(2012),br.2 (2016-08-18)

[45] Usp. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. URL: http:// www.mzos.hr/virtus/knjiznice.asp (2016-08-18)

sveobuhvatnom digitalizacijom i pohranom digitalne građe mijenja se i način pretraživanja informacija. Sveučilišne i fakultetske knjižnice u Australiji, Velikoj Britaniji i SAD-u, uvele su internetske kioske kako bi povezale dislocirane odjele, ali i omogućile korisnicima da „s nogu“ pregledaju elektroničku poštu te pretraže World Wide Web. Za pregledavanje sadržaja unutar navedenih knjižnica u nekim državama studenti, akademsko osoblje te ostali djelatnici fakulteta trebaju posjedovati jedinstveni elektronički identitet. Autentikacijska i autorizacijska infrastruktura sustava znanosti i visokog obrazovanja u Republici Hrvatskoj poznata je pod kraticom AAI i osigurava jedistveni elektronički identitet za svakog člana akademske i znanstvene zajednice. Novo informacijsko okruženje pod utjecajem ICT-a, u Hrvatskoj potaknulo je značajne projekte za uvođenje e-učenja na visoka učilišta. Unutar pojedinih fakulteta u Hrvatskoj postoje sustavi učenja na daljinu, pa su tako fakulteti i sveučilišta razvili sustave temeljene na softveru otvorenog koda Moodle (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu razvio je Omegu, Visoka škola za poslovanje i upravljanje s pravom javnosti u Zaprešiću razvila je Baltazar, CARNet je razvio Nacionalni portal za učenje na daljinu “Nikola Tesla”, Sveučilište u Rijeci sustav MudRi, SRCE sustav Merlin i sl.).

Također, prisutan je niz primjera dobre prakse digitalizacije akademskog sadržaja u Hrvatskoj, poput projekta digitalizacije Stare hrvatske novine, Digitalizirana baština, Digitalni akademski repozitorij i drugi projekti Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, DIKAZ-Digitalna knjižnica Zadar, projekt Znanstvene knjižnice u Zadru, Digitalni repozitorij HAZU i dr. Filozofski fakultet u Osijeku, točnije Odsjek za informacijske znanosti, stvorio je digitalni OZIZ repozitorij ili arhiv diplomskih radova studenata knjižničarstva i informatologije te tako počeo sa sustavom učenja na daljinu. Slične repozitorije imaju i knjižnice Medicinskoga fakulteta u Zagrebu, Fakulteta strojarstva i brodogradnje te Filozofskoga fakulteta u Zagrebu. Ti primjeri su dokaz napretka, poboljšanja i pomaka na polju e-učenja i korištenja digitalne knjige u akademskom okruženju, što znači nastavak daljnjeg rada na uslugama i stalnom promatranju potreba korisnika.

Kako bi se stekao uvid u korištenje digitalnih knjiga u akademskoj zajednici, za potrebe ovog rada provedeno je istraživanje o korištenju digitalne knjige na Sveučilištu u Zadru, o čemu će biti riječi u istraživačkom dijelu rada.

2. ISTRAŽIVAČKI DIO

2.1. ISTRAŽIVANJE O KORIŠTENJU DIGITALNE KNJIGE U AKADEMSKOM OKRUŽENJU U ZADRU

Digitalno okruženje postalo je okvir svakodnevnog života brojnih pojedinaca. Kao što su elektronički uređaji uzeli maha i postali bitan dio života svih generacija, posebno onih mlađih, tako se i knjiga s vremenom promijenila i dobila svoju novu inačicu. Digitalne knjige su postale zamjena, nadopuna i/ili poboljšana verzija tiskane inačice, što su knjižnice i ostale kulturne ustanove prepoznale i uvrstile je u svoje usluge. Osim korištenja digitalnih knjiga u slobodno vrijeme, studenti i nastavnici koriste se e-učenjem, preuzimajući i čitajući obrazovni digitalni sadržaj s zaslona (mobitel, prijenosno računalo, pločasto računalo, elektronički čitač). U ovom istraživanju provedena je anketa sastavljena od pitanja otvorenog i zatvorenog tipa. Ispitanici su bili studenti i nastavnici Sveučilišta u Zadru. Odaziv je bio dostatan za potrebe ovog istraživanja i donošenje relevantnih zaključaka. Anketni upitnik se sastojao od 20 pitanja za nastavnike i 21 pitanja za studente.

Do studenata ispitanika se došlo kratkom objavom za ispunjavanje online ankete na Facebook-u, gdje je postavljena poveznica na upitnik. Anketu je ispunilo 116 studenata//ica.

Do nastavnika-ispitanika se došlo putem njihovih email adresa dostupnih s web stranica Sveučilišta u Zadru. Putem elektroničke pošte poslana je poruka s poveznicom na online anketu. Anketu je ispunilo 61 nastavnik//ica.

2.1.1. Istraživačka pitanja

1. Čitaju li studenti više tiskane materijale od digitalnih?
2. Čitaju li nastavnici više tiskane materijale od digitalnih?
3. Kada govorimo o digitalnoj knjizi, koriste li se nastavnici i studenti radije njom ili tiskanom verzijom knjige?
4. Tko više poznaje i bolje rukuje elektroničkim uređajima-nastavnici ili studenti?
5. Na kojim elektroničkim uređajima se digitalne knjige najčešće čitaju?
6. Koje se aplikacije za čitanje digitalnih knjiga najviše koriste?
7. Koriste li se digitalne knjige više u slobodno vrijeme ili tijekom procesa nastave i obrazovanja?

8. Je li nastavnici ili studenti pročitaju veći dio digitalne knjige kada ju koriste?

9. Prema mišljenju ispitanika, ima li više prednosti ili nedostataka digitalnih knjiga?

10. Koriste li se nastavnici i studenti online knjižarama?

11. Paze li nastavnici i studenti na *copyright* i autorska prava kad koriste digitalne knjige?

12. Što bi trebalo učiniti kako bi nastavnici i studenti više koristili digitalne knjige?

2.1.2. Cilj i svrha istraživanja

Cilj ovog istraživanja je utvrditi koliko nastavnici i studenti u akademskom okruženju u Zadru koriste digitalne knjige, smatraju li ih korisnima u svom obrazovanju i poslu i kako se snalaze s elektroničkim uređajima i njihovim korištenjem. Ova saznanja iz rada mogu pomoći i akademskom okruženju i akademskim knjižnicama.

2.1.3. Metoda istraživanja

Istraživanje je provedeno kvantitativnom metodom ankete, a obrada podataka deskriptivnom. Rezultati su prikazani grafikonima, tablicama i tekstualnim pojašnjenjima dobivenih rezultata.

Osnova kvantitativnog pristupa je oslanjanje na teoriju ili hipotezu, odnosno, istraživanje služi provjeri postavljene teorije ili hipoteze. Kvantitativna istraživanja oblikovana su kako bi osigurala objektivnost, pouzdanost i mogućnost poopćavanja, zato pripadaju kategoriji empirijskih istraživanja, tj. statističkim istraživanjima. Glavni cilj takvog istraživanja je izmjeriti količinu varijacije određenog fenomena, situacije ili pojave. Za to je potrebno imati veće uzorke, a naposljetku istraživanja objašnjavaju se prisutnost i frekvencije određenih pojava, priroda problema, stavovi i mišljenja, otkrivaju se pravilnosti i oblikuju teorije. Podaci se analiziraju putem distribucije frekvencija, krostabulacije i različitih statističkih postupaka.[46] U ovom istraživanju koristi se anketnim upitnikom kao instrumentom kvantitativne metode.

Za izradu jednog anketnog upitnika potrebno je obratiti pozornost na:

[46] Usp. Priručnik za metodologiju istraživačkog rada : kako osmisliti, provesti i opisati znanstveno i stručno istraživanje. URL : http://www.manager.hr/adminmax/images/upload/AKCIJE/metodologija.pdf (2016-09-06) str.16-18

1. Sadržaj pitanja; 2. Vrstu pitanja prema osnovnom obliku; 3. Oblikovanje pitanja; 4. Jednoznačnost pitanja; 5. Razdvajanje višestrukih pitanja; 6. Redoslijed pitanja; 7. Dužinu anketnog upitnika (broju pitanja); 8. Sadržaj uvodnoga dijela.

Kod pitanja u ovom istraživanju, bilo je važno ispitati mišljenja i stavove studenata i nastavnika o interesu za korištenje digitalnih knjiga, općenito, s naglaskom za poticanje čitanja te povećanju interesa za sudjelovanje u novim programima, tehnologijama i aplikacijama koje daju novi doživljaj knjige.

Kako se u društvenim istraživanjima u pitanjima najčešće koriste ljestvice od pet stupnjeva, (i manje) nazvane Likertovim ljestvicama, i ovdje su one korištene s opcijama u odgovaranju (npr. jako često-često-ponekad-rijetko-nikada), itd. Pitanja su kreirana logičkim redoslijedom, dužina anketnog upitnika je prosječna, a predviđeno trajanje ispunjavanja je 10-15 minuta vremena, šovisno o poznavanju teme ispitanika//ice.

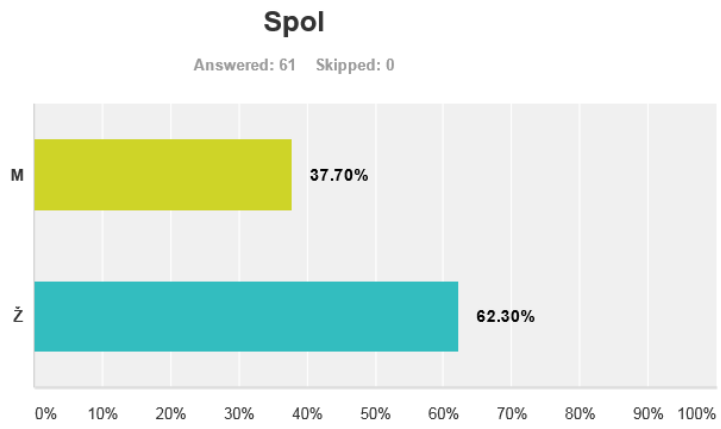
2.1.4. Rezultati istraživanja

U ovom dijelu rada prikazat će se rezultati koji su dobiveni u istraživanju. Kako bi se ispitalo mišljenje ispitanika o interesu za digitalnim knjigama, ispitanicima su postavljena pitanja iz protokola za anketni upitnik. Posebno je izdvojen anketni upitnik za nastavnike i posebno za studente, kao i njihovi rezultati istraživanja.

Ispitanika je bilo ukupno 177, od toga 61 nastavnik/ ica te 116 student/ ica. Niže je navedena usporedna analiza rezultata istraživanja o korištenju digitalne knjige u akademskom okruženju u Zadru. Rezultati izvedene ankete su preuzeti sa SurveyMonkey-a, online alata za izradu upitnika za istraživanje, te su prikazani tablicama i grafikonima.

Pitanje 1. Spol

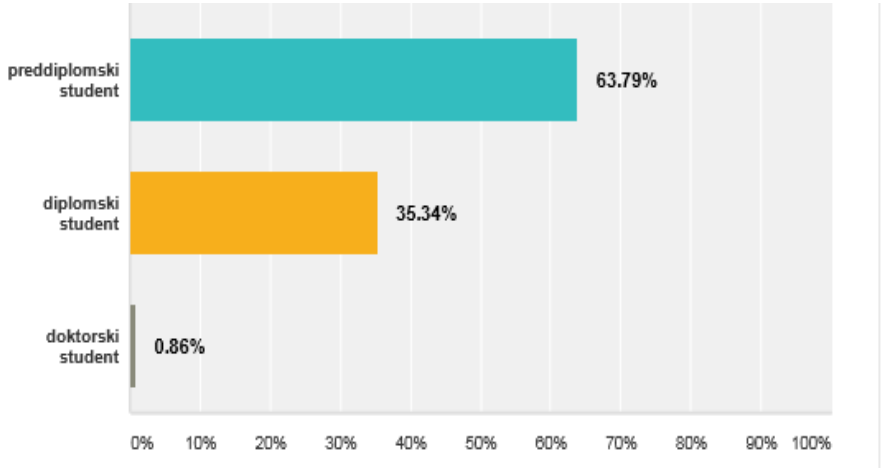
Grafikon 1. (nastavnici//ice)

Vidljivo je kako su nastavnice prevladale u ispunjavanju anketnog upitnika za nastavnike//ice. Što se tiče studenata//ica, ženski spol je ispunilo 84%, muški spol 16%. Vezano za dob ispitanika koji su ispunili anketu, (pitanje 2.) prosjek godina nastavnika//ica je bio 30-42 godine, a najviše ispitanika je s Odjela za psihologiju (13%), Odjela za informacijske znanosti (8%) i Odjela za arheologiju (8%). Najmanje ispitanika je bilo s Odjela za filozofiju, Odjela za pedagogiju i Odjela za zdravstvene studije (dok s Odjela za lingvistiku, Odjela za nastavničke studije i Teološko-katehetskog odjela nije bilo nastavnika sudionika u ispunjavanju).

Kod studenata/ica, prosjek godina je bio 22 godine.

Grafikon 2. Studenti/ice

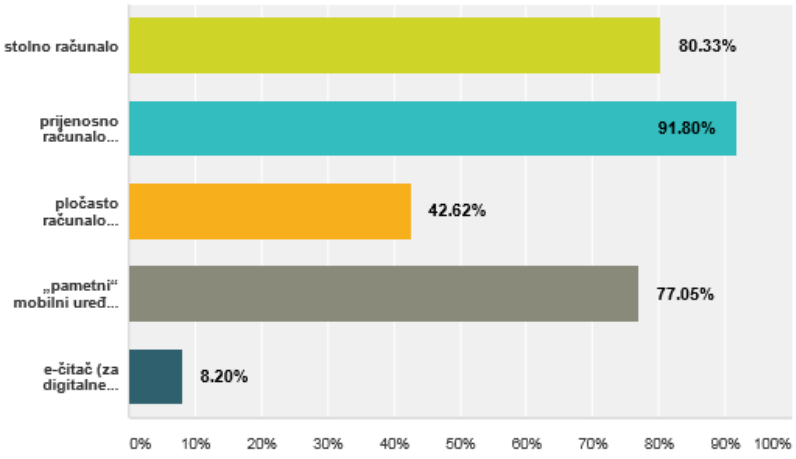
Postavljeno **pitanje 3.** *odnosilo* se razinu (godinu) studija studenta/ice. (grafikon 2.). To je jedno od pitanja koja su različita kod ova dva anketna upitnika (koji su rađeni posebno za studente, i drugi posebno za nastavnike).

Što se tiče distribucije ispitanika studenata/ica po odjelima (pitanje 4.), jednopredmetni i dvopredmetni studiji bilježe malu razliku. Jedino s Odjela za nastavničke studije i Teološko-katehetskog odjela nije bilo sudionika u ispunjavanju.

Pitanje 4. Posjedujete li neki od navedenih elektroničkih uređaja?

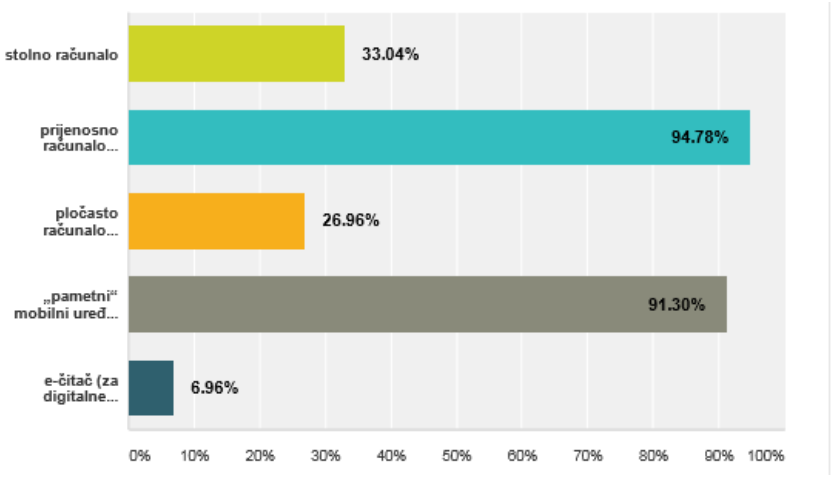
a) Stolno računalo b) prijenosno računalo c) pločasto računalo
d) „pametni“ mobilni uređaj i e) e-čitač

Grafikon 3. Nastavnici/ice

Vidljivo je kako nastavnici/ice najviše posjeduju prijenosna računala (92%), zatim stolna računala (80%), „pametne“ mobilne uređaje (77%), a većina ispitanika ima i pločasta računala, (43%), dok su e-čitači najmanje zastupljeni i posjeduje ih samo 8% ispitanika.

Grafikon 4. Studenti/ice

U pitanju 4., studenti/ice (vidi grafikon 4.) najviše posjeduju prijenosna računala (95%) i „pametne“ mobilne uređaje (91%). Znatno manje studenata posjeduje stolna računala (33%) i pločasta računala (27%). E-čitače posjeduje 7% studenata koji je postotak vrlo sličan onome kod nastavnika, gdje se vidi kako je potražnja za elektroničkim čitačima kao glavnim uređajima za čitanje digitalnih materijala jako mala u akademskom okruženju u Zadru.

Pitanje 5. Koliko čitate tiskane materijale (s papira):

Tablica 1. Čitanje tiskanih materijala prema vrsti (nastavnici/ice)

	više puta dnevno	Dnevno	Tjedno	Mjesečno	Rijetko	Nikad
Časopisi (znanstveni i stručni)	24.59%	**26.23%**	21.31%	16.39%	9.84%	1.64%
Knjige (beletristika)	8.62%	20.69%	18.97%	24.14%	**27.59%**	
Knjige-udžbenici	18.64%	**28.81%**	25.42%	16.95%	10.17%	
Knjige (znanstvene i stručne)	26.23%	**29.51%**	24.59%	14.75%	4.92%	
Novine i magazini	8.20%	27.87%	27.87%	4.92%	27.87%	3.28%

* Podebljano **(Bold)** u crnoj boji je označen najveći postotak

U ovom pitanju željelo se ispitati koliko su nabrojeni tiskani materijali u tablici čitani od strane nastavnika/ica. Postavljen je uvjet za odgovaranje prema Likertovoj ljestvici (više puta dnevno, dnevno, tjedno, mjesečno, rijetko i nikada). Iz tablice 1. je vidljivo kako nastavnici/ice na dnevnoj osnovi najviše čitaju znanstvene i stručne knjige (30%), udžbenike (29%) te znanstvene i stručne časopise (26%). Najveći dio nastavnika tiskanu beletristiku čita rijetko (28%), što je zanimljivo. Podatak o tome kako se novine i magazini najviše čitaju dnevno, tjedno i jako rijetko, u jednakim omjerima (28%), ne daje određeno mišljenje nastavnika/ica o korištenju takvih materijala.

Tablica 2. Čitanje tiskanih materijala prema vrsti (studenti/ice)*

	više puta dnevno	Dnevno	Tjedno	Mjesečno	Rijetko	Nikad

Časopisi (znanstveni i stručni)	2.63%	5.26%	17.54%	18. 42%	**42. 98%**	13.16%
Knjige (beletristika)	3.57%	9.82%	18.75%	**33.93%**	25.89%	8.04%
Knjige-udžbenici	4.35%	9.57%	**31.30%**	25.22%	21.74%	7.83%
Knjige (znanstvene i stručne)	2.65%	10. 62%	27. 43%	**31.86%**	20. 35%	7.08%
Novine i magazini	7.02%	11.40%	17. 54%	22. 81%	**34.21%**	7.02%

* Podebljano **(Bold)** u crnoj boji je označen najveći postotak

Isto pitanje postavljeno je studentima/icama. Kada se radi o tiskanim materijalima, studenti rijetko čitaju znanstvene knjige i časopise, te novine i magazine. Kako je većina ispitanika s preddiplomskog studija, očekivano je da su znanstveni sadržaji presloženi za prosječnog studenta, pa ovi rezultati ne iznenađuju. Više od trećine ispitanih studenata (34%) beletristiku čita na mjesečnoj bazi. Od tiskane građe, studenti najčešće čitaju udžbenike. Gotovo trećina studenata (31%), čita udžbenike tjedno, a četvrtina mjesečno (25%). Manji broj studenata udžbenike koristi dnevno (4%) ili tjedno (10%). Iznenađuje podatak kako značajan broj ispitanih studenata/ica, udžbeničku literaturu koristi vrlo rijetko, njih 22%.

Pitanje 6. Koliko čitate digitalne materijale (s zaslona)?

Tablica 3. Čitanje digitalnih materijala prema vrsti **(**nastavnici/ice)*

	više puta dnevno	Dnevno	Tjedno	Mjesečno	Rijetko	Nikad
Vrlo kratki odlomci (SMS, statusi na Twitteru)	**66.10%**	23.73%		3.39%	6.78%	

Kratki odlomci (statusi na Facebooku, vrlo kratke vijesti od nekoliko redaka)	**44.83%**	20.69%	8.62%	3.45%	15.52%	6.90%
Digitalni časopisi (znanstveni i stručni)	16.39%	**40. 98%**	29.51%	4.92%	6.56%	1.64%
Digitalne knjige-beletristika	3.39%	8.47%	8.47%	13.56%	23.73%	**42.37%**
Digitalne knjige-udžbenici	1.69%	13.56%	22.03%	**27.12%**	25.42%	10.17%
Digitalne knjige-znanstvene i stručne	9.84%	**34.43%**	11.48%	27.87%	11.48%	4.92%
Popularne novine i magazini	16.39%	**37.70%**	18.03%	8.20%	13.11%	6.56%

* Podebljano **(Bold)** u crnoj boji je označen najveći postotak

Iz tablice 1. vidljivo je kako nastavnici/ice od digitalnih materijala najčešće čitaju više puta dnevno vrlo kratke odlomke, kao što su SMS poruke i statusi na Twitteru (66%) kao i kratke odlomke kao što su FB statusi (45%). Čak 41% znanstvenika dnevno čita znanstvene i stručne digitalne časopise, 35% znanstvene i stručne digitalne knjige, a 38% popularne novine i magazine. Digitalne udžbenike čitaju znatno rjeđe na dnevnoj osnovi, a najviše nastavnika ih čita mjesečno ili rijetko (27%, odnosno 25%). Zanimljiv je podatak kako se digitalne knjige-beletristika ne čitaju nikad (42%) u velikom omjeru, gdje je vidljiv manji interes nastavnica/ica za digitalnom vrstom beletristike, više su posvećeni tiskanim inačicama iste.

Tablica 4. Čitanje digitalnih materijala prema vrsti **(**studenti/ice)

	više puta dnevno	Dnevno	Tjedno	Mjesečno	Rijetko	Nikad
Vrlo kratki odlomci (SMS, statusi na	**71.55%**	17.24%	5.17%	1.72%	3.45%	0.86%

Twitteru)						
Kratki odlomci (statusi na Facebooku, vrlo kratke vijesti od nekoliko redaka)	**80.87%**	12.17%	2.61%		4.35%	
Digitalni časopisi (znanstveni i stručni)	4.31%	12.07%	26.72%	21.55%	**28.45%**	6.90%
Digitalne knjige-beletristika	1.74%	2.61%	7.83%	14.78%	**38.26%**	34.78%
Digitalne knjige-udžbenici	1.74%	1.74%	12.17%	16.52%	**40. 87%**	26.96%
Digitalne knjige-znanstvene i stručne	2.61%	2.61%	12.17%	26.09%	**39.13%**	17.39%
Popularne novine i magazini	10.53%	21.93%	14.91%	14.04%	**28.07%**	10.53%

* Podebljano **(Bold)** u crnoj boji je označen najveći postotak

Isto pitanje postavljeno je studentima/icama.

Iz tablice 2. vidljivo je kako čak 81% studenata čita FB statuse, a 72% vrlo kratke odlomke više puta dnevno. To pojašnjava vrlo slabo korištenje tiskanih novina i magazina, jer je očito kako studenti za one relevantne novosti koje ih zanimaju dolaze korištenjem digitalnih medija. Znatno je rjeđe korištenje digitalnih časopisa, a još rjeđe digitalnih knjiga. Tjedno digitalne časopise koristi tek nešto više od četvrtine ispitanih studenata (27%), no više od trećine koristi ih rijetko ili nikada (35%). Na mjesečnoj osnovi najviše čitaju: znanstvene i stručne digitalne časopise (22%) i znanstvene i stručne digitalne knjige (26%). Beletristiku u digitalnom obliku nikada ne koristi 35% studenata, što nam pokazuje da su studenti u čitanju beletristike orijentirani znatno više na tiskane knjige. Njih 38% rijetko koristi digitalnu beletristiku, a tek 23% tjedno ili mjesečno. Neznatno je bolja situacija kod korištenja digitalnih udžbenika, pa tako bilježimo 29% studenata koji ih koriste na tjednoj ili mjesečnoj osnovi. Slabo korištenje digitalnih udžbenika potvrđuje 41% studenata koji ih koriste rijetko, kao i 17% studenata koji ih nikada ne koriste. Slično digitalnim udžbenicima je i korištenje

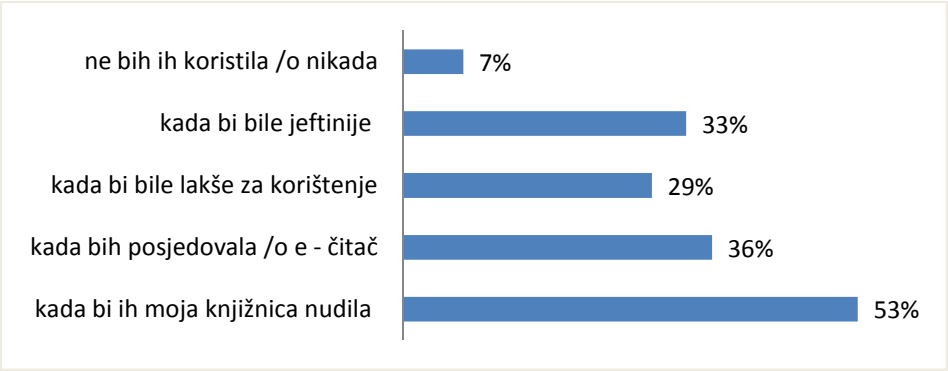
digitalnih znanstvenih i stručnih knjiga, koje na tjednoj ili mjesečnoj osnovi koristi nešto veći broj studenata (38%). Ovaj nas je podatak donekle iznenadio, obzirom da bismo očekivali učestalije korištenje digitalnih udžbenika. Popularne novine i magazine u digitalnom obliku, na dnevnoj ili tjednoj osnovi čita gotovo trećina studenata (32%), čemu zacijelo pridonosi popularnost popularnih portala s novostima. Ipak, veći je broj studenata koji rijetko ili nikada ne prate takve portale (39%).

Pitanje 7. Digitalne knjige bih koristila/o: (možete odabrati više opcija):

- kada bi ih moja knjižnica nudila
- kada bih posjedovala/o elektronički čitač
- kada bi bile lakše za korištenje
- kada bi bile jeftinije
- ne bih ih koristila/o nikada

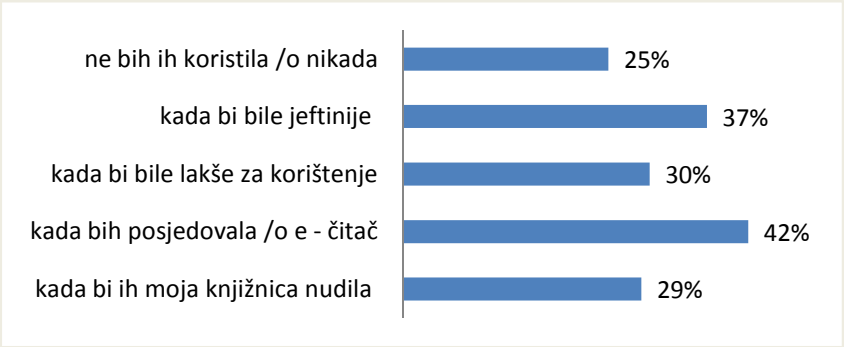
S ovim pitanjem željelo se ispitati kako bi i zašto ispitanici na Sveučilištu u Zadru koristili digitalne knjige.

Grafikon 5. *Nastavnici/ice*

Odgovori na ovo pitanje dovode do zaključka kako veliki postotak nastavnika smatra kako bi se koristili digitalnim knjigama ako bi ih knjižnica nudila, ako bi bile jeftinije i ako bi posjedovali elektronički čitač. Svega mali broj nastavnika izjasnio se da se ne bi koristio njima nikada (7%).

Grafikon 6. *Studenti/ice su odgovorili:*

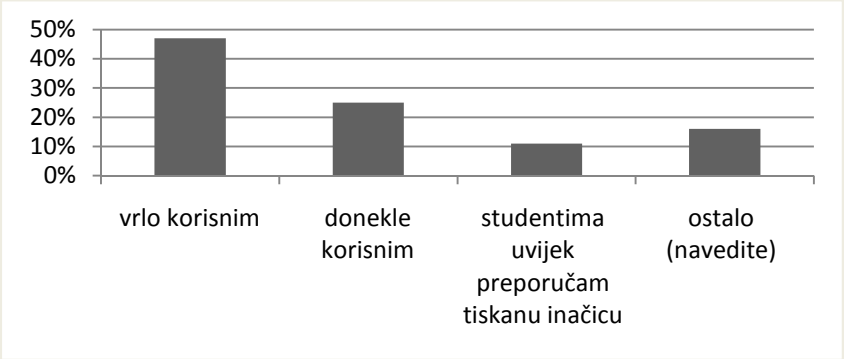
Većina studenata/ica bi se koristilo digitalnim knjigama kada bi posjedovali elektronički čitač, kada bi bile jeftinije i kada bi ih knjižnica nudila, što je isto kao kod odgovora nastavnika/ica.

U anketnom upitniku je postavljen uvjet: ako su ispitanici zaokružili "nikada", kod svih opcija korištenja digitalnih knjiga (kod svih prethodnih pitanja), nisu trebali odgovarati na sljedeća pitanja, nego samo odgovoriti još na pitanje br. 8, koje glasi:

Pitanje 8. Digitalne knjige/poglavlja knjiga koja osiguravam za studente na Moodleu/Merlinu kao nastavnik/ica, a koje koristim u sklopu kolegija smatram:

- vrlo korisnim (47%)
- donekle korisnim (25%)
- studentima uvijek preporučujem tiskanu inačicu knjige (11%)
- ostalo (navedite)-16%

Grafikon 7. *Nastavnici/ice*

U postotcima je objašnjeno kako su ispitanici odgovorili na ovo pitanje, dakle, htjelo se saznati smatraju li nastavnici kako su digitalni materijali na Merlinu/Moodleu korisni. Većina nastavnika smatra ih veoma korisnim, i donekle korisnim, dok ima onih što studentima uvijek preporučuju tiskanu inačicu iste te knjige. 16% ih je navelo „ostalo“ kao odgovor, to su npr. odgovori:

„Ne stavljam ih na raspolaganje.“„ Ne koristim Moodle/Marlin sustav.“

„ne stavljam studentima knjige/poglavlja na mudlu jer imaju tiskani udžbenik“

„nisam koristila moodle jos“, „još uvijek ne koristim“

„Vrlo korisnim. Komentar na pitanje 9: odgovor ovisi o tome jesu li knjige za posao ili za razonodu. Moj odgovor se odnosi na knjige za posao.“

„Još to ne koristim, ali planiram što prije, jer smatram vrlo, vrlo korisnim.“

Iz ovoga se moglo zaključiti kako većina nastavnika/ica smatra korištenje materijala na sustavima e-učenja korisnim, s time što nekolicina ne koristi još takve sustave, ali ih bez obzira na to smatraju korisnim.

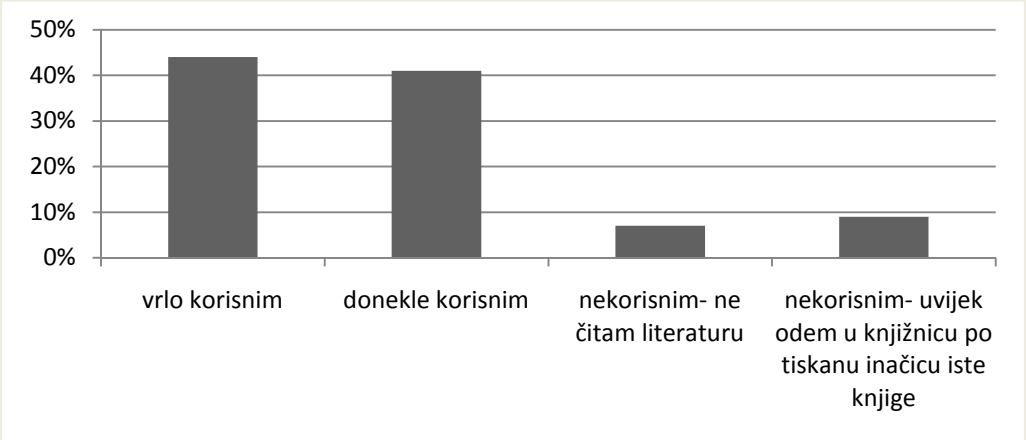
Ovo pitanje kod studenata glasi:

Pitanje 8. Digitalne knjige/poglavlja knjiga koje mi se nude na Moodleu/Merlinu u sklopu kolegija smatram:

- vrlo korisnim (44%)
- donekle korisnim (41%)
- nekorisnim-ne čitam literaturu (7%)
- nekorisnim-uvijek odem u knjižnicu po tiskanu inačicu iste knjige (9%)

Ovo pitanje se odnosilo na korištenje literature s online sustava za elektroničku nastavu, ispitanici su trebali odgovoriti da li postavljenu literaturu na Merlinu/Moodle-u smatraju korisnom.

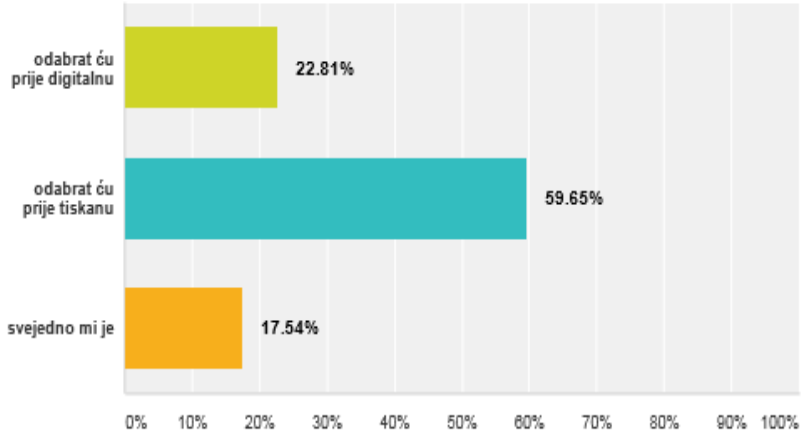
Grafikon 8. *Studenti/ice*

Studenti ispitanici smatraju kako su digitalni materijali na Merlinu/Moodleu većinom jako korisni, što bi značilo kako ih koriste za potrebe učenja za obrazovanje i usavršavanje u budućem poslu.

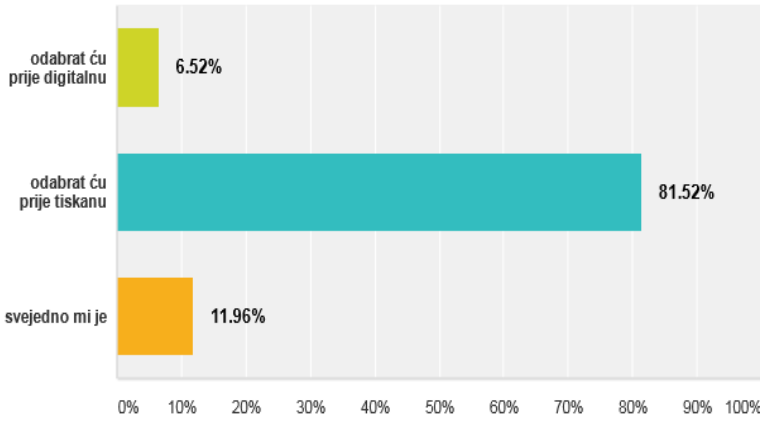
Pitanje 9. Ukoliko vam je ista knjiga na raspolaganju u tiskanom i digitalnom obliku, koju biste odabrali?

Grafikon 9. Nastavnici/ice

U ovom pitanju željelo se vidjeti da li nastavnici/ice preferiraju tiskanu ili pak digitalnu inačicu knjige. Vidljivo je kako većina nastavnika/ica prije odabire tiskanu knjigu (60%), dok je svega 23% dalo prednost digitalnoj inačici knjige.

Grafikon 10. Studenti/ice

Veliki broj studenata/ica također prije odabire tiskanu verziju knjige za čitanje (82%), a prednost digitalnoj daje svega 7% studenata.

Pitanje 10. Na kojem uređaju čitate i koristite digitalne knjige (e-knjige)?

Nastavnici/ice

Najčešći odgovori ispitanika izraženi su u postotcima.

- stolno računalo (desktop)-40%-jako često, 24%-često
- prijenosno računalo (laptop)-38% jako često, 35% često
- tablet-ponekad-17%, rijetko 17%, 49% nikada
- mobilni uređaj (*smartphone*)-često 16%, rijetko 22%, nikada 43%
- e-čitač-najviše ih ne koristi digitalne knjige nikada na e-čitaču 78%
- otisnem ih na papir, a potom koristim-ponekad 37%, rijetko 22% i nikada 16%

Pitanje 10. postavljeno je kako bi se vidjelo na kojim uređajima nastavnici/ice čitaju i koriste digitalne knjige, te na kojima elektroničkim uređajima najčešće vole čitati. Na ovo pitanje ispitanici su odgovorili kako jako često i često čitaju na stolnom računalu, njih 40%, te na prijenosnom računalu 38%. Ponekad, digitalne knjige otiskuju na papir te ih onda koriste, oko 37% ispitanika. Na tabletu i mobilnom uređaju (*smartphone*u) čitaju rijetko, zapravo nikada, oko 45%. Na elektroničkom čitaču ne čita nikada njih 78%, iz čega se može zaključiti kako prakticiraju čitanje na uređajima kao što su računala, dok ih tablet, mobilni uređaj i e-čitač manje zanimaju za korištenje digitalnih knjiga.

Studenti/ice

- stolno računalo (desktop)-nikada (51%), rijetko (21%)

- prijenosno računalo (laptop)-jako često (35%), često (23%)
- tablet-nikada (66%)
- mobilni uređaj (smartphone)-30% ponekad, 24% nikada
- e-čitač-najviše ih ne koristi digitalne knjige nikada na e-čitaču-87%
- otisnem ih na papir, a potom koristim-28% ponekad, 24% jako često

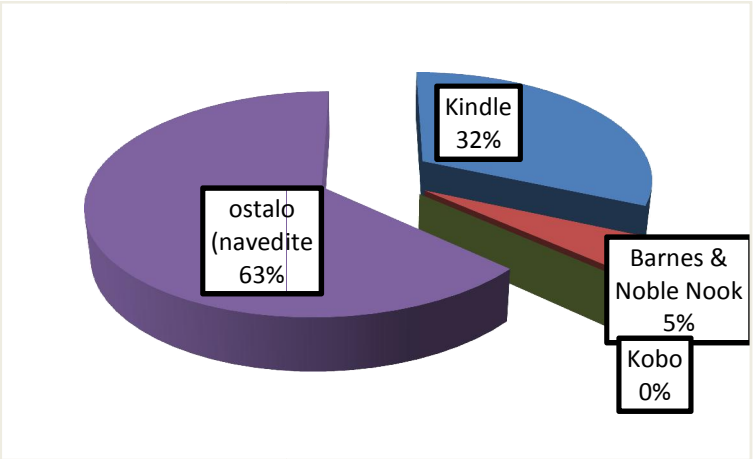
Prema postotcima iz analize istraživanja, studenti ispitanici najviše čitaju digitalne knjige na prijenosnim računalima i ponekad na mobilnim uređajima (smartphone) te tako da ih otisnu na papir pa koriste. Kao kod nastavnika/ica, studenti ne preferiraju čitati digitalne knjige na e-čitaču (87%), dok iznenađuje podatak o 66% studenata koji nikada ne čitaju na tabletima.

Pitanje 11. Ukoliko koristite čitač digitalnih knjiga (e-knjiga), koji trenutno koristite?

Nastavnici/ice

- Kindle (32%)
- Barnes & Noble Nook (5%)
- Kobo (0%)
- ostalo (navedite)-64%

Grafikon 11. *Nastavnici/ice*

Prema odgovorima, jasno je kako nastavnici/ice najviše poznaju i koriste Amazonov Kindle e-čitač, a većina ih nema e-čitač, ili se koriste ostalim čitačima koji nisu navedeni kao mogućnost odabira, što je dolje vidljivo.

Kako su ispitanici pretežno odgovorili *ostalo (navedite),* među odgovorima je bilo:

„nijedan“

„ne koristim“-više odgovora

„Sony PRS T1 reader“

„Nemam e-čitač“-više odgovora

„Prestigio“

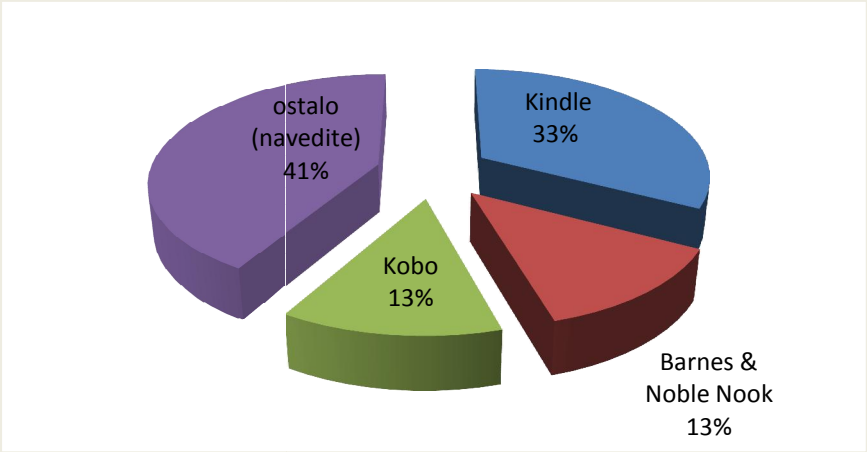
„rijetko ga koristim“

Bilo je odgovora pod *ostalo*, iz čega je vidljivo kako većina nastavnika/ica nema e-čitač, ili pak preferira druge vrste uređaja kao što su npr. Sony Reader, Prestigio itd..

Studenti/ice

- Kindle (33%)
- Barnes & Noble Nook (13%)
- Kobo (13%)
- ostalo (navedite)-42%

Grafikon 12. *Studenti/ice*

Ispitanici su ovdje pretežno odgovorili *ostalo (navedite),* među kojim odgovorima je bilo:

„ne koristim“-više puta navedeno

„ebook format prebacim u pdf pa adobe reader koristim“, „Sony“, „Adobe Reader“,“ tookbook“

Kao kod nastavnika ispitanika, studenti odabiru opciju ostalu za odgovor, njih 41 %, gdje navode ostale uređaje koje koriste za čitanje digitalnih knjiga, ipak, većina ih koristi Kindle uređaj-33 %, a tu je i većina koja ne posjeduje e-čitač.

Pitanje 12. Koju aplikaciju za čitanje digitalnih knjiga (e-knjiga) koristite?

TABLICA 5. Aplikacije za čitanje digitalnih knjiga-nastavnici/ice

	Kindle	Nook	Scribd	FB Reader	Moon +Reader	Bluefire	Aldiko	Marvin	Ostalo (navedite)
rezultati %	24 %	3 %	18 %	3 %			3 %	6 %	42 %

Iz analize odgovora, vidljivo je kako ispitanici najviše koriste Kindle i Scribd aplikaciju za čitanje digitalnih knjiga, dok upotreba ostalih navedenih aplikacija nije prisutna. Mnogo njih ne koristi e-čitač, a usto neke od aplikacija uopće ne koriste (kao što su Moon+Reader i BlueFire). Primjetno je kako je većina ispitanika preskočila odgovor na ovo pitanje, a samo je 33 ispitanika odgovorilo. Najviše je nastavnika/ica odgovorilo opciju „ostalo (navedite)"-42% gdje nabrajaju: „*VitalSource", „razne (Samsung Kindle, Sony, pdf, e-pub, itd.), „prijenos e-knjige na računalo", „računalo (stolno, laptop)", „Acrobat Reader PDF format", „ne koristim niti jednu"*-više odgovora, „*besplatnu", „ne znam", „nisam obraćao pažnju", „ne koristim čitač digitalnih knjiga"*, a iz ovih odgovora se moglo raspoznati kako neki od ispitanika nisu uspjeli razumjeti pitanje, pa je među odgovorima bilo računalo kao aplikacija, što ne predstavlja odgovor na ovo pitanje.

Studenti/ice

TABLICA 6.

	Kindle	Nook	Scribd	FB Reader	Moon+Reader	Bluefire	Aldiko	Marvin	Ostalo (navedite)
rezultati %	16 %	2 %	52 %	2 %	2 %			3 %	23 %

Studenti/ice su za korištenje aplikacija digitalnih knjiga odgovorili kako najviše koriste aplikaciju Scribd-52%, te Kindle (16%). Za aplikacije Moon+Reader i Aldiko nema odgovora u korištenju, a također ostale su navedene aplikacije manje poznate studentima. Velik postotak odgovora je bio ostalo (navedite)-23% gdje je među odgovorima bilo : *„Ne*

koristim"-što je bilo navedeno više puta, *„book viser", „Bookviser i Kindle (na tabletu)", „obični pdf reader", „Calibre", „Adobe", „Adobe Reader", „Epub reader", „ne koristim nijednu aplikaciju", „Sony",* iz čega se može zaključiti kako studenti koriste i Adobe Reader te Bookviser, dok ih nekolicina ne koristi aplikacije za čitanje digitalnih knjiga. U svakom slučaju, vidljiva je veća prepoznatljivost i znanje o aplikacijama za čitanje digitalnih knjiga, za razliku od nastavnika/ica.

Pitanje 13. Koji je glavni razlog čitanja digitalnih knjiga (e-knjiga)?

Ponuđene opcije odgovora : jako često-Često-Ponekad-Rijetko-Nikada

a. obavezna literatura
b. razbibriga
c. osobni razvoj i opća kultura
d. osobno profesionalno napredovanje i usavršavanje

Nastavnici/ice

Ispitanici *nastavnici/ice* ovdje su odgovorili kako jako često čitaju obaveznu literaturu (31%), literaturu za osobno profesionalno napredovanje i usavršavanje (39%). Često čitaju obaveznu literaturu (41%), radi osobnog profesionalnog napredovanja i usavršavanja (43%) te radi osobnog razvoja i opće kulture (31%). Ponekad čitaju iz razbibrige (40%), osobnog razvoja i opće kulture (41%). Manji postotci izraženi su za čitanja rijetko i nikada.

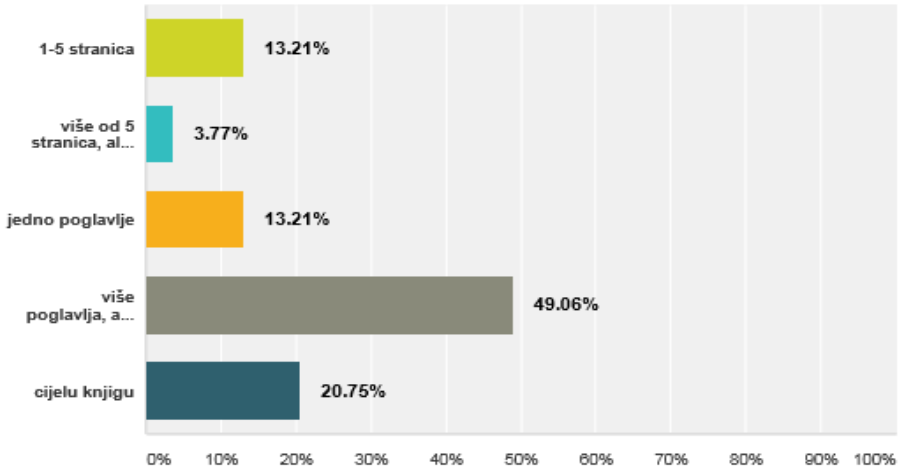
Studenti/ice su odgovorili kako jako često čitaju obaveznu literaturu, njih 40%, često je čita njih 25%, za potrebe razbibrige ponekad njih 31%, dok ih 21% isto čita često i nikada. Za osobni razvoj i opću kulturu čitaju ponekad, njih 38%, 20% čitaju isto često i rijetko. Za potrebe osobnog, profesionalnog napredovanja i usavršavanja ispitanici čitaju ponekad 35% i često 23%, dok rijetko čita njih 21%. Studenti najviše čitaju obaveznu literaturu, za osobno profesionalno napredovanje i usavršavanje te za razvoj i opću kulturu.

Pitanje 14: Kada digitalne knjige koristite za nastavu ili čitanje, koliki dio knjige najčešće pročitate?

a) 1-5 stranica
b) više od 5 stranica, ali ne cijelo poglavlje
c) jedno poglavlje
d) više poglavlja, ali ne cijelu knjigu

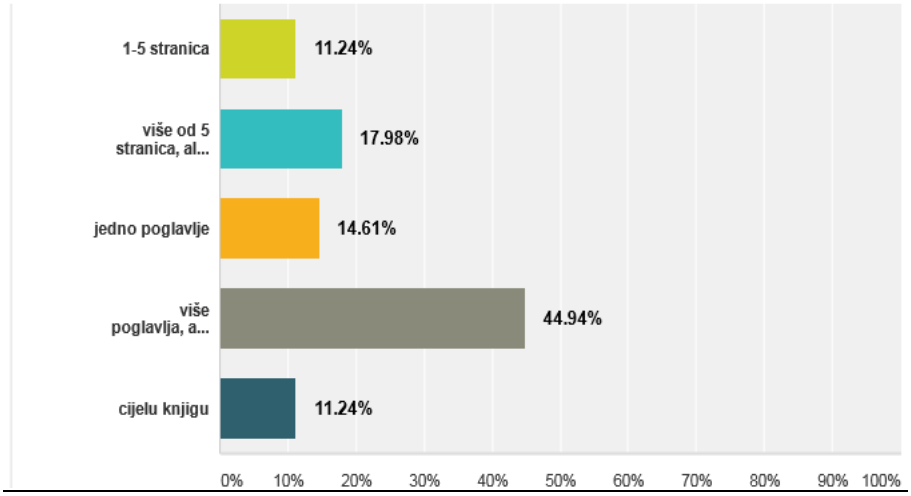
e) cijelu knjigu

Grafikon 13. Nastavnici/ice

Pitanjem 14. htjelo se vidjeti koliko nastavnici ispitanici zapravo čitaju digitalne knjige, koliko ih najčešće pročitaju za potrebe nastave ili samo čitanja. Iz grafikona 13. vidljivo je kako nastavnici/ice većinom pročitaju više poglavlja, ali ne cijelu digitalnu knjigu (49%). Oko 20% pročita cijelu knjigu, a manji broj preferira čitanje u dijelovima. Iz toga se može zaključiti kako im je digitalna knjiga zanimljiva neko vrijeme, no nemaju motivacije čitati cijeli sadržaj knjige.

Grafikon 14. Studenti/ice

Na isto pitanje, studenti/ice su odgovorili kako ih većina također čita više poglavlja, a ne cijelu digitalnu knjigu. Ipak, 18% čita više od 5 stranica, ali ne cijelo poglavlje, ostali čitaju

manje dijelove. Oko 11% pročita cijelu digitalnu knjigu za potrebe nastave ili čitanja, što pokazuje malu zainteresiranost za čitanjem kompletnog sadržaja u digitalnom obliku.

Pitanje 15. Ocijenite prednosti digitalnih knjiga. (postotci : označeno crvenom NASTAVNICI/CE, plavom STUDENTI/ICE)

Tablica 7. Odgovori u postotcima za prednosti digitalnih knjiga

	u potpunosti se slažem	Slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Ne slažem se	Uopće se ne slažem
„lagane“ su za korištenje	56%, 39%	29%, 39%	10%, 17%	6% 2%	2%
jeftinije su od tiskanih	28% 20%	33% 36%	25% 20%	12% 16%	2% 4%
Brzina kupnje (jedan klik)	28% 22%	42% 57%	22% 13%	8% 8%	
Izostanak potrebe za fizičkim policama za knjige	29% 13%	40% 43%	15% 19%	13% 14%	2% 10%
Prilagodljiv izgled i veličina slova	25% 21%	35% 38%	22% 30%	14% 9%	4% 2%
prilagođenost osobama s posebnim potrebama	29% 32%	37% 40%	27% 26%	6% 1%	1%
mogućnost označivanja, pisanja zabilješki i sl.	23% 25%	23% 36%	35% 17%	15% 20%	4% 2%
pretražljivost teksta	48% 40%	40% 43%	2% 10%	10% 6%	1%
poveznice u tekstu	37% 25%	42% 33%	10% 26%	12% 14%	2%

mogućnost prisustva različitih medija u knjizi (grafika, audio, video)	35% 28%	29% 41%	27% 24%	6% 9%	4% 1%
Mogućnost interakcije s čitateljem	17% 10%	21% 17%	37% 54%	17% 17%	8% 2%
mogućnost neograničenog tiskanja dijelova ili cjeline	23% 17%	25% 40%	37% 29%	13% 12%	2% 1%
mogućnost čitanja uz nikakvo ili slabo osvjetljenje	15% 27%	33% 43%	29% 20%	19% 9%	4% 2%
ne mogu se izgubiti (ukoliko imate sigurnosnu kopiju)	13% 20%	44% 39%	33% 29%	8% 9%	2% 4%
mogućnost izgradnje osobnih virtualnih polica	12% 13%	37% 48%	37% 31%	12% 7%	4%
ekološki su prihvatljivije (štedimo drveće)	35% 32%	38% 43%	13% 15%	8% 10%	6% 1%

Pitanje 15. odnosi se na prednosti digitalne knjige. Nastavnici/ice i studenti/ice, trebali su pojedinu prednost označiti pomoću odabira (*u potpunosti se slažem, slažem se, niti se slažem niti se ne slažem, ne slažem se, uopće se ne slažem*). Većina nastavnika/ica je izrazila slaganje u prednostima: digitalne knjige lagane su za korištenje, bolja je pretražljivost teksta, poveznice u tekstu su im zanimljive i vode u daljnje istraživanje, imaju mogućnost prisustva različitih medija u knjizi (grafika, audio, video), ekološki su prihvatljivije, ne mogu se izgubiti, jeftinije su od tiskanih te s njima nema potrebe za fizičkim policama za knjige u knjižnicama. Za neke od navedenih prednosti nemaju jasne stavove, kao npr. prilagođenost

osobama s posebnim potrebama, mogućnost izgradnje osobnih virtualnih polica, mogućnost čitanja uz nikakvo ili slabo osvjetljenje, mogućnost neograničenog tiskanja dijelova ili cjeline, mogućnost interakcije s čitateljem. Kod svih navedenih prednosti u pitanju, ispitanici su vrlo rijetko odabirali opciju *ne slažem se* ili *uopće se ne slažem*, što pokazuje kako nastavnici smatraju kako digitalne knjige imaju mnoge prednosti.

Studenti/ice navode kako su najveće prednosti digitalne knjige brzina njene kupnje (jedan klik), oko 50%, zatim pretražljivost teksta, mogućnost prilagođenosti osobama s posebnim potrebama, to što su ekološki prihvatljivije, što je isto kao kod nastavnika ispitanika. Zanimljivo je kako se njih 20% ne slaže s prednosti digitalnih knjiga za mogućnost označivanja, pisanja zabilješki i sl., dok njih 54% nema jasan stav oko mogućnosti interakcije s čitateljem kao jedne od velikih prednosti digitalne knjige.

Pitanje 16. Ocijenite nedostatke digitalnih knjiga.

Tablica 8. Postotci označeni bojama kao u 15. pitanju

	u potpunosti se slažem	Slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Ne slažem se	Uopće se ne slažem
loša prilagodba pojedinih formata čitanju sa zaslona (npr. PDF)	20% 29%	35% 47%	31% 22%	12% 2%	2%
digitalne knjige nalaze se u previše različitih formata, nema standarda	14% 15%	47% 46%	27% 33%	12% 6%	
Izostanak osjećaja cjeline i opsega knjige	24% 51%	33% 32%	25% 10%	16% 6%	2% 1%
ugrađena zaštita nakladnika (DRM) ograničava	16% 30%	39% 42%	43% 17%	5% 8%	2%

korištenje knjige					
potreba za električnom energijom	10% 29%	27% 39%	39% 20%	16% 8%	8%
lošije razumijevanje teksta nego tiskana knjiga	4% 22%	35% 16%	27% 27%	25% 32%	8% 4%
zamor od previše tehnologije	25% 43%	31% 35%	20% 13%	16% 7%	8% 1%
izostanak tradicije	12% 33%	16% 25%	38% 18%	22% 17%	12% 7%
visoka cijena e – čitača	6% 27%	21% 30%	58% 32%	13% 2%	2% 9%
krhkost e-čitača, sklonost kvarenju	6% 22%	20% 34%	58% 30%	12% 7%	4% 7%
moguće piratstvo	2% 13%	32% 34%	42% 27%	16% 16%	8% 11%

Pitanje 16. navodi nedostatke digitalnih knjiga, te je postavljeno kao i pitanje 15., prema Likertovoj skali odgovaranja (u potpunosti se slažem-slažem se-niti se slažem niti se ne slažem-ne slažem se-uopće se ne slažem).

Nastavnici/ice smatraju kako je loša prilagodba pojedinih formata čitanju sa zaslona (npr. PDF) jedan od većih nedostataka, a ugrađena zaštita nakladnika (DRM) ograničava korištenje knjige. Veliki broj smatra da visoke cijena e-čitača, krhkost e-čitača, sklonost kvarenju, lošije razumijevanje teksta od digitalne knjige nego tiskana knjiga, izostanak tradicije označavaju veće nedostatke. Također, veći broj ispitanika nema određeno mišljenje za neke od navedenih nedostataka.

Studenti/ice su odgovorili kako su najveći nedostatci loša prilagodba pojedinih formata čitanju sa zaslona (npr. PDF), digitalne knjige nalaze se u previše različitih formata, nema standarda, osjećaju zamor od previše tehnologije, izostanak osjećaja cjeline i opsega knjige, visoka cijena e-čitača, izostanak tradicije, kao i moguće piratstvo. Iz pitanja je vidljivo

kako studenti/ice i nastavnici/ice na sveučilištu u Zadru, imaju slično mišljenje o najvećim nedostacima digitalnih knjiga, a najviše se ističe pojava digitalne knjige u previše različitim formatima, bez standarda, oko 50% ispitanika iz pojedine grupe ispitanika, kao i visoka cijena e-čitača, tj. procjenjuje se da si većina ne može priuštiti kvalitetne e-čitače.

Pitanje 17. Kako nabavljate digitalne knjige?

(Jako često-Često-Ponekad-Rijetko-Nikada)

Nastavnici/ice

- kupnjom u online knjižarama-rijetko i nikada 30%, ponekad 21%
- u knjižnici-48% nikada, 26% ponekad
- koristim knjige raspoložive u otvorenom pristupu i/ili one u javnoj domeni-40% jako često nabavlja digitalne knjige tako, dok 44% često)
- preuzimanjem s (uglavnom) nelegalnih web-sjedišta (većina ispitanika je odgovorilo 36% ponekad, 26% nikada)
- razmjenjujem s prijateljima-(19% za jako često, često, 32% nabavlja ponekad, rijetko 21%)

Iz analize je vidljivo kako većina nastavnika/ica koristi knjige u otvorenom pristupu i/ili one u javnoj domeni, oko 40%, a njih 36% preuzima digitalne knjige sa (uglavnom) nelegalnih web sjedišta ili ih razmjenjuje s prijateljima. U knjižnici nikada ne dolazi do e -knjige njih 48%, kao niti u online knjižarama (32%).

Studenti/ice

a) kupnjom u online knjižarama-75% za nikada
b) u knjižnici-68% za nikada
c) koristim knjige raspoložive u otvorenom pristupu i/ili one u javnoj domeni-35% jako često nabavlja digitalne knjige na taj način, dok 30% često)
d) preuzimanjem s (uglavnom) nelegalnih web-sjedišta (29% jako često, često i ponekad 20%)
e) razmjenjujem s prijateljima-(27% ponekad, nikada 30%)

Odgovori studenata poklapaju se s odgovorima nastavnika, samo u većim omjerima.

Pitanje 18. U online knjižarama kupujete: (Jako često-Često-Ponekad-Rijetko-Nikada)

Nastavnici/ice

a) beletristiku-najviše ispitanika kupuje beletristiku tako rijetko (27%) i nikada (43%)
b) udžbenike kupuju ponekad (28%), nikada (28%), često (20%)
c) stručne/znanstvene knjige iz područja interesa (jako često i često 21%, ponekad 29%), 17% nikada

Pitanje 18. se odnosilo na kupnju različitih vrsta digitalnih materijala u online knjižarama. Nastavnici/ice su pretežno odgovorili kako ponekad kupuju udžbenike (28%), a isti je postotak i za *nikada*. Kupuju i stručne i znanstvene knjige iz područja interesa dok beletristiku najmanje kupuju, većinom nikada (43%).

Studenti/ice

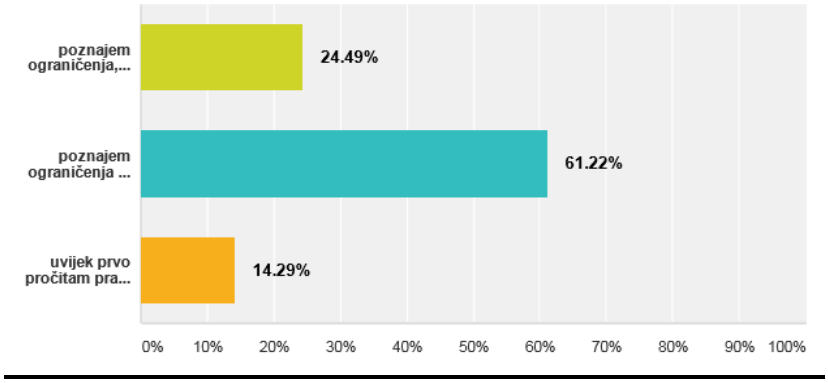
a) beletristiku-najviše ispitanika kupuje beletristiku u online knjižarama nikada (64%)
b) udžbenike ne kupuju nikada (59%), rijetko (18%)
c) stručne/znanstvene knjige iz područja interesa-57% nikada, 17% ponekad

Što se tiče studenata/ica, oni su odgovorili na sve tri opcije kod kupnje digitalnih materijala kako nikada ne kupuju beletristiku u online knjižarama (njih 64%), udžbenike (59%) i stručne/znanstvene knjige iz područja interesa (57%). Jasno je kako studente ne zanima kupnja u online knjižarama.

Pitanje 19. Pazite li pri korištenju digitalne knjige na *copyright* i autorska prava?

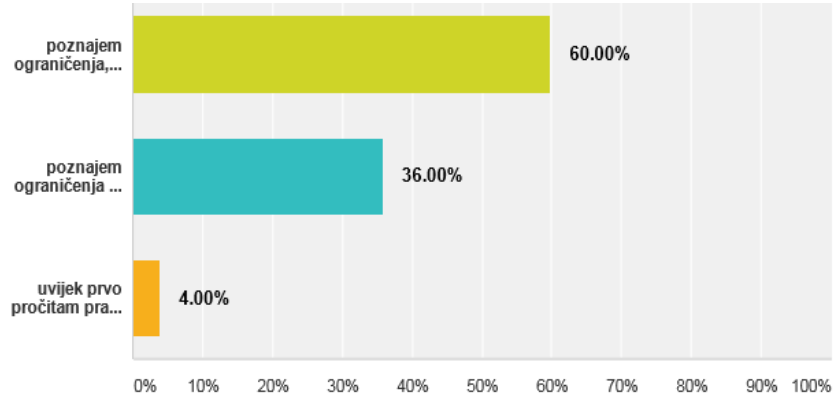
a) poznajem ograničenja, ali ih se ne pridržavam
b) poznajem ograničenja i uglavnom ih se pridržavam
c) uvijek prvo pročitam prava korištenja i pridržavam ih se u potpunosti

Grafikon 15. Nastavnici/ice

Pitanje 19. odnosilo se poštivanja autorskih prava i *copyright*a pri korištenju digitalne knjige. Nastavnici/ice su pretežno odgovorili kako poznaju ograničenja i uglavnom ih se pridržavaju (61%). Najmanje je ispitanika odgovorilo kako uvijek prvo pročitaju prava korištenja te ih se pridržavaju u potpunosti (14%), dok je njih 24% reklo kako poznaju ograničenja, ali ih se ne pridržavaju.

Grafikon 16. Studenti/ice

Studenti/ice su na isto pitanje odgovorili kako isto kao nastavnici, s nešto manjim postotcima. Najmanji je broj onih ispitanika koji uvijek prvo pročitaju prava korištenja te ih se pridržavaju u potpunosti, na što bi trebalo obratiti pozornost pri zaštiti autorskih prava kod digitalnih materijala.

Pitanje 20. Kako čitate i koristite digitalne knjige? (Jako često-Često-Ponekad-Rijetko-Nikada)

Tablica 9. Način čitanja i korištenja digitalne knjige-% (NASTAVNICI/CE, STUDENTI/CE)

	Jako često	Često	ponekad	Rijetko	Nikada
čitam i ne radim zabilješke	20% 13%	29% 22%	24% 26%	18% 21%	8% 17%
čitam i radim zabilješke	10% 18%	21% 26%	36% 21%	23% 18%	9% 16%
označavam pojedine dijelove teksta	10% 10%	23% 21%	40% 29%	23% 17%	4% 22%
pišem po marginama	6% 5%	4% 8%	23% 8%	38% 24%	29% 55%
koristim dostupan rječnik kada čitam na stranim jezicima	12% 12%	16% 17%	31% 29%	24% 17%	16% 25%
preuzimam knjigu na osobno računalo-za korištenje bez interneta	24% 43%	43% 26%	20% 16%	10% 8%	2% 7%
tiskam knjigu djelomično ili u cijelosti	6% 17%	10% 14%	35% 30%	37% 21%	12% 17%
radim copy//paste određenih dijelova knjige	13% 22%	23% 12%	35% 32%	19% 21%	10% 13%

Pitanje 20. bilo je vezano za čitanje i korištenje digitalne knjige u akademskom okruženju u Zadru. Nastavnici/ice i studenti/ice trebali su pomoću Likertove skale označiti kako i koliko čitaju i koriste digitalne knjige na neke od načina predočenih u tablici. Crvenom bojom su označeni postotci nastavnika na određenu opciju, a plavom za studente.

Nastavnici/ice su odgovorili kako često koriste digitalne knjige tako da čitaju i ne rade zabilješke, preuzimaju knjige na osobno računalo-za korištenje bez interneta ; rade *copy/paste* određenih dijelova knjige. 31% ih ponekad koristi rječnik kada čita knjigu na stranim jezicima. Što se tiče tiskanja knjige djelomično ili u cijelosti, oko 35% ih to čini rijetko i ponekad. Oko 40% ispitanika, čita i radi zabilješke te označava pojedine dijelove teksta, dok mali postotak piše po marginama digitalnih knjiga. Ovi podaci ne iznenađuju.

Studenti/ice su pak odgovorili kako najčešće koriste digitalne knjige tako što ih preuzimaju na osobno računalo-za korištenje bez interneta, označavaju pojedine dijelove teksta te rade *copy/paste* određenih dijelova knjige. Njih 29% koristi dostupan rječnik kada čitaju na stranim jezicima, a 25% ga ne koristi nikada pri korištenju digitalnih knjiga. Najmanje studenata/ica piše po marginama, njih oko 55% nikada, što ukazuje na to kako ni studenti ni nastavnici nisu upoznati s takvim načinom korištenja digitalne knjige.

Najmanje studenata/ica piše po marginama, njih oko 55% nikada, što ukazuje na to kako ni studenti ni nastavnici nisu upoznati s takvim načinom korištenja digitalne knjige.

Posljednje pitanje odnosilo se na unos komentara u odnosu na stavove u korištenju digitalne knjige, gdje su nastavnici naveli:

- *„Budući čitam filozofijska djela, preferiram tiskane knjige, a digitalni pristup koristim uglavnom kako bih se informirala o novim naslovima.No, čak i u slučaju digitalne dostupnosti nerijetko se za isti naslov odlučujem nabaviti tiskanu inačicu.“*
- *„Korištenje digitalnih knjiga i/ili stručnih časopisa bi trebalo biti dostupnije tj. BESPLATNO samo za one priručnike u udžbenike koji se koriste u nastavi (a nema ih u slobodnoj prodaji u RH ili su nedostupne) i znanstvenom istraživanju.“*
- *„Nemam komentara, već je sve prilično detaljno obrađeno u pitanjima.“*
- *„Trebali ste razlučiti e-knjige za nastavu od onih "za čitanje" u pitanju "Kada digitalne knjige koristite za nastavu ili čitanje, koliki dio knjige najčešće pročitate?", jer beletristiku (dakle, knjige "za čitanje) uvijek pročitam u cijelosti, dok one za nastavu ili znanstvenog karaktera ne uvijek (tada češće čitam samo pojedine dijelove). I, jedna osobna napomena na kraju: uživam u čitanju i e-knjige (osobito preko pametnih telefona) omogućile su mi da napokon mogu čitati i još nešto, osim stručne, znanstvene i nastavne literature (te studentskih radova). I to me čini jako sretnom :-)“*

- *„Nastavnici s Odjela za informacijske znanosti nisu sposobni napisati kvalitetan prijedlog kako citirati digitalne knjige u bilješkama s obzirom na to da nemaju paginaciju kao obične knjige.“*
- *„Neobična je kategorija digitalne knjige-udžbenici jer u Hrvatskoj tako nešto gotovo i ne postoji, a strani primjeri su prilično skupi pa ih se rijetko odlučujem kupiti. Iz toga razloga možda ni ne znam procijeniti pravu razliku između digitalne knjige-udžbenika i digitalne knjige-stručne i znanstvene. Također, u pitanjima nije jasno napravljena distinkcija između e-knjige ili digitalne knjige i običnog pdf-a koji je najčešće neprilagodljiv ekranima s kojih se čita. Također, u pitanju koju aplikaciju najčešće koristim-koristio bi višestruki odgovor jer na različitim uređajima na kojima čitam imam različite aplikacije koje paralelno jednako često koristim jer su uređaji koje imam na različitim platformama i podržavaju različite aplikacije.“*
- *„anketa je preduga, mnogi će odustati.“*

Citirani komentari studenata/ica:

- *„Uglavnom koristim digitalne knjige ako postoji takva mogućnost na internetu, ali ih ne kupujem. Možda se nešto promijeni u budućnosti, no zasad je tako.“*
- *„Čitati s papira je ugodnije i "zdravije", svjetlo reflektira o papir i zato oku nije naporno čitati. E knjige su dobre ako radimo istraživanja ili želimo brzo pronaći neki podatak. Beletristiku ne bih nikada čitala s ekrana , ne samo zato sto me zabole oči nego želim imati knjigu u ruci i opustiti se. Uz hladan ekran se ne mogu opustiti niti uživati u knjizi. Debljinu knjige, vrstu papira, tiskana slova, miris i način na koji vrtimo stranice , ne može zamjeniti ekran :) „*
- *„Koristim čitač koji nema pozadinsku sliku, već koristi tintu i odlična je imitacija papira. Baterija nije nedostatak, nego prednost, jer traje više od mjesec dana, uz maksimalno korištenje. Veoma koristan uređaj, preporučila bih ga svakome tko mnogo čita, a nema knjižnice u blizini. Napominjem još jednom da nema pozadinsko osvjetljenje, dakle nije kao tablet, ne može se čitati u mraku.“*
- *„Kate, jesi upilila s ovom digitalnom knjigom!! Ne čitam ni tiskane, kamoli digitalne, još da mi oči ispadnu.. Ah, brate ..“*
- *„Tiskana knjiga je no. 1“*
- *„Spretnije za kopiranje, brzinsko traženje, put i priručno prilikom čekanja. Inače želim sve opipljivo jer je spretnije i preglednije, daje bolju viziju o obujmu.“*

- *„Knjige u digitalnom obliku koristim baš kada moram jer me čitanje takvih knjiga sa digitalnih ekrana bilo koje vrste jako zamara. Oči mi se vrlo brzo umore i smatram da to neprirodno svjetlo nije dobro za vid. Ako knjiga ne postoji u tiskanom obliku uvijek je isprintam cijelu ili one dijelove koji mi trebaju. Isto tako smatram da digitalna knjiga ne može zamijeniti čari tiskane knjige (miris nove knjige, kod starih knjiga mi je zanimljivo pročitati bilješke drugih ljudi ako su ih lijepo i uredno napisali i uvijek se pitam kako se njima svidjela ta ista knjiga i koliko ljudi ju je prije mene pročitalo, osjećaj za broj stranica itd.).“*
- *„Digitalna knjiga neće nikada moći nadomjestiti užitak čitanja tiskane knjige.“*
- *„Digitalne knjige su zakon, pogotovo uz pomoć sci-huba i sličnih stranica bez kojih ne bih imao 80% literature za diplomski ;)“*

4. ZAKLJUČAK

Knjiga je intelektualno djelo većeg opsega čiji se materijalni oblik mijenjao u skladu s civilizacijskim razdobljima. Primjena digitalnih tehnologija izravno je pridonijela distribuciji digitalnih knjiga. Izdavačke kuće sve učestalije distribuiraju svoja izdanja na digitalnim platformama. Postavljaju se pitanja kakav će utjecaj imati digitalno medijsko okruženje na tiskanu knjigu i koju će vrstu, tiskanu ili digitalnu, preferirati određene dobne skupine u budućnosti. U posljednjih nekoliko godina uređaji namijenjeni čitanju digitalnih knjiga značajno su unaprijeđenih svojstava i funkcionalnosti, a raste i broj kvalitetnih aplikacija za čitanje digitalnih knjiga. U Hrvatskoj digitalne knjige još nisu doživjele svoju afirmaciju, što pokazuje ovo istraživanje.

Za potrebe ovog istraživanja promatrana populacija su bili studenti/ice i nastavnici/ice Sveučilišta u Zadru, gdje je proveden anketni upitnik. Ustanovljeno je kako ispitanici koriste i prate trendove u vezi digitalne knjige, no kako i dalje preferiraju tiskane verzije knjiga koje koriste na tjednoj bazi, dok se pojedini digitalni sadržaji (npr. korištenje društvenih mreža) koriste na dnevnoj bazi. Elektronički čitači i aplikacije zasada su im uglavnom nepoznati, sudeći prema statistici, dok je mali broj korisnika e-čitača navodio poznati Kindle i Nook u korištenju. Aplikacije za čitanje digitalnih materijala se uglavnom ne koriste, osim Scribda i TookBook-a, koje je više poznavala studentska populacija. Većinom, ispitanici ankete najviše koriste digitalne knjige u javnoj domeni ili s nelegalnih web sjedišta, a slabo poznaju *copyright* i autorska prava, što je zabrinjavajuće. Veliki problem u korištenju digitalnih knjiga predstavlja cijena elektroničkih uređaja i njihova (ne) dostupnost na hrvatskom tržištu, što su ispitanici naveli kao najveći nedostatak u korištenju digitalnih knjiga. Ispitanici su istaknuli i problem digitalnih knjiga s previše formata, bez usvojenih standarda, što ih zbunjuje. Najveće prednosti koje su ispitanici naveli kod digitalnih knjiga u ovom istraživanju su: brzina kupnje, ekološka prihvatljivost te nemogućnost gubitka digitalne knjige. Digitalne sadržaje koje im se nude na modelima e-učenja, Merlinu/Moodle-u, većina ispitanika smatra jako korisnim. Ipak, zanimljivo je i kako bi digitalne knjige više mnogo koristili kada bi ih knjižnica nudila, uz raznovrsnije sadržaje i ponuđene e-čitače u knjižnicama.

Usto, gospodarski rast mogao bi olakšati prisutne probleme u elektroničkom nakladništvu i distribuciji digitalnih knjiga u Hrvatskoj i potaknuti njihovo veće korištenje, napraviti jeftiniju ponudu e-čitača kao i veće korištenje digitalnih knjiga u akademskom okruženju. Govoreći o

time, akademska zajednica ima veliku ulogu u poticanju korištenja digitalnih knjiga, što počinje iz visokoškolskih knjižnica koje mogu učiniti mnogo usmjeravajući i upoznavajući korisnike s novim trendovima, koji uključuju korištenje digitalnih materijala i posudbu elektroničkih čitača u svojim uslugama. Tako bi korisnici bili bolje upoznati s digitalnim sadržajima, njihovim načinima uporabe i načinima te pravilima korištenja, iako je očigledno kako većina akademske zajednice na sveučilištu u Zadru i dalje preferira tiskanu verziju knjige, koja se može primiti u ruke i kako je većina ispitanika odgovorila, *koja se može osjetiti*..

5. LITERATURA

1. Audio knjige na hrvatskom jeziku. Biblioteka MEDUS. Slušaonica. URL: http://medus.hr.lin6.c-a.hr/?page_id=22
2. Blažević, L. Novi sadržajni, oblikovni i marketinški trendovi u komercijalnom nakladništvu. // Libellarium II//2, (2011). URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=100188
3. CARNet Loomen. Uređaji i aplikacije za čitanje e-knjiga : Aplikacije za uređaje s Android operativnim sustavom. URL: https://loomen.carnet.hr/mod/book/view.php?id=133559&chapterid=31824
4. CARNet Loomen. Uređaji i programske platforme koje se koriste prilikom čitanja e-knjiga: E-knjige i EPUB format. URL: https://loomen.carnet.hr/mod/book/tool/print/index.php?id=133556
5. CARNet Loomen. Uređaji i aplikacije za čitanje e-knjiga: Programske platforme za čitanje e-knjiga. URL: https://loomen.carnet.hr/mod/book/view.php?id=133559&chapterid=31820
6. Cummings, J. EBook Readers History and Beyond. (2009-06-25.) URL: http://ezinearticles.com/?EBook-Readers-History-and-Beyond&id=2525643
7. Digitalni akademski arhivi i repozitoriji. URL: https://dabar.srce.hr/
8. Digitalne knjige. Što je to EPUB format i koje sve novosti uvodimo na portal "Digitalne knjige"? URL: http://digitalne-knjige.com/oxwall/blogs/1691
9. Digital Rights Managment. URL: http://www.drumlinsecurity.com/drm.html
10. DPKM: o nama. URL: http://www.elektronickeknjige.com/dpkm/
11. Horvat, Aleksandra., Živković, Daniela. Između javnosti i privatnosti : Knjižnice u vremenu e-knjige. Hrvatska sveučilišna naklada: Zagreb, 2012.
12. Horvat, Aleksandra., Živković, Daniela. Knjižnice i autorsko pravo. Hrvatska sveučilišna naklada: Zagreb, 2009.
13. Guiding tech. GT Explains: What is the Difference Between EPUB, MOBI, AZW and PDF eBook Formats? URL: http://www.guidingtech.com/9661/difference-between-epub-mobi-azw-pdf-ebook-formats/
14. Introductory guide to digital publishing in australia: Piracy and Digital Rights Management (DRM). URL: http://digitalpublishingaustralia.files.wordpress.com/2012/02/digitalpubguidefinal.pdf
15. Kadoić-Grmuša, Tatjana. Biblioteka Medus : Audio knjiga (prezentacija, 2010.) URL: http://www.knjiznicari.hr/UDK02/images/3/34/Audio_knjiga_-_Tatjana_Kadoi%C4%87_Grmu%C5%A1a.pdf
16. Kindle hacking, iPod parallels and a chat with the Kindle director. URL: http://blog.seattletimes.nwsource.com/brierdudley/2007/11/chatting_with_amazons_kindle_d.html
17. Kurelović-Krelja E., Rak, S., Tomljanović, J. Prihvaćanje otvorenog pristupa u znanosti i obrazovanju // Zbornik Veleučilišta u Rijeci, I//1, (2013)
18. Maliković, M. Multimedija u nastavi : Primjena računala u nastavi. URL: http://www.ffri.hr/~marko/prn/7_e_knjige.pdf
19. Materijali. URL: http://materijali.grf.unizg.hr/media/Elektronicka%20knjiga.pdf

20. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. URL: http:// www.mzos.hr/virtus/knjiznice.asp
21. Mozuraite, Vita. Change of the reading paradigm in the age of e-book. Libellarium, VII//1 (2014) URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=202154
22. Pavlić, Matija. Amazon prati recenzente na društvenim mrežama. (2015-07-25) URL: http://www.bug.hr/vijesti/amazon-prati-recenzente-drustvenim-mrezama/145123.aspx
23. Pažur, Ivana. Čitači digitalnih knjiga i knjižnice: iz naših knjižnica. URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=96848
24. Pažur, Ivana. Iz naših knjižnica: čitači digitalnih knjiga i knjižnice // uredio Danko Škare. (03//2011) URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=96848
25. Prys. Delyth., P. Gruffudd. E publishing in Welsh: a report for the Welsh Books Council. (09//2011) URL: http://www.google.hr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CC8QFjAB&url=http%3A%2F%2Fwww.cllc.org.uk%2F3053.file.dld&ei=Jyk-UrWLDOiT0AX5z4HABA&usg=AFQjCNF8r15T45rV8GYa8wPogYzHn8N55w&bvm=bv.52434380,d.d2k
26. Rječnik Glosbe: *copyright*. URL: https://hr.glosbe.com/en/hr/*copyright*
27. Softver. URL: http://www.lecad.unze.ba/nastava/INFORMATIKA/Info4-Softver/Info4.pdf
28. Stančić, Hrvoje. Digitalizacija // Radovi Zavoda za informacijske studije, knjiga 19. Zagreb: Zavod za informacijske studije, 2009.
29. Stančić, Hrvoje, Digitalizacija građe, u: Willer, Mirna i Katić, Tinka (ur.), // 2. i 3. Seminar Arhivi, knjižnice, muzeji, Mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture, Zbornik radova. Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, 2000.
30. Šapro-Ficović, Marica**.** Masovna digitalizacija knjiga : utjecaj na knjižnice. VBH, 54, 1/2., (2011). URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=119708
31. The British Library : English and Drama blog. The first audiobook. URL: http://britishlibrary.typepad.co.uk/english-and-drama/2013/08/the-first-audiobook-.html
32. Tomašević, N., Kovač, M. Knjiga, tranzicija, iluzija. Zagreb : Libellarium, II, 1, (2009).
33. Tominac, Andreja., Zubac, Andreja. Digitalna knjižnica kao podrška sveučilišnoj nastavi i istraživačkom radu na daljinu : elektronički izvori za elektroničko učenje na hrvatskim sveučilištima. Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2 (2012) URL: www.hkdrustvo.hr/datoteke/1425/vbh/God.55(2012),br.2
34. URBANCult. Amazon prodaje više digitalnih od papirnatih knjiga. URL: http://www.urbancult.hr/amazon-prodaje-vise-digitalnih-od-papirnatih-knjiga-6366.aspx
35. Velagić, Zoran., Pehar, Franjo. An overview of e-book market in Croatia. (2013-02-28.) URL: https://projectebooks.wordpress.com/2013/02/28/an-overview-of-e-book-market-in-croatia/
36. Vrtlar*,* Fabijanko. *Digitalno izdavaštvo i distribucija.* Završni rad-preddiplomski studij, 2015. Grafički fakultet
37. Živković, Daniela. Elektronička knjiga. Zagreb: Multigraf, 2001.

6. PRILOZI (anketni upitnici)

Prilog 1. ANKETNI UPITNIK ZA NASTAVNIKE

Anketa o korištenju digitalne knjige (e-knjige) na Sveučilištu u Zadru

U ovom istraživanju pod digitalnom knjigom (e-knjigom) podrazumijevamo knjigu razvijenu kao digitalnu verziju postojeće tiskane knjige ili onu knjigu koja je izrađena samo u digitalnom obliku u različitim formatima kao što su .EPUB, .MOBI, .PDF i sl. Digitalnu knjigu je moguće čitati na uređajima poput računala, tableta, pametnog telefona ili pak posebnih uređaja (npr. Amazon Kindle).

Popunjavanje ankete oduzet će samo 10 minuta Vašeg vremena. Ova anketa je anonimna i njezini rezutati koristit će se isključivo za potrebe izrade diplomskog rada.
Najljepše zahvaljujem na Vašem vremenu i trudu!

Katarina Ćurković

studentica Odjela za informacijske znanosti Sveučilišta u Zadru

Opći podaci

Pitanje 1. Spol

M/Ž

Pitanje 2. Vaša dob je?

_____

Pitanje 3. Označite na kojim odjelima radite:

Odjel za anglistiku

Odjel za arheologiju

Odjel za ekologiju, agronomiju i akvakulturu

Odjel za ekonomiju

Odjel za etnologiju i antropologiju

Odjel za filozofiju

Odjel za francuske i iberoromanske studije

Odjel za geografiju

Odjel za germanistiku

Odjel za informacijske znanosti

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja

Odjel za klasičnu filologiju

Odjel za kroatistiku i slavistiku

Odjel za lingvistiku

Odjel za nastavničke studije u Gospiću

Odjel za pedagogiju

Odjel za povijest

Odjel za povijest umjetnosti

Odjel za psihologiju

Odjel za sociologiju

Odjel za talijanistiku

Odjel za turizam i komunikacijske znanosti

Odjel za zdravstvene studije

Pomorski odjel

Teološko-katehetski odjel

Pitanje 4. Posjedujete li neki od navedenih elektroničkih uređaja? (možete odabrati više opcija)

stolno računalo

prijenosno računalo (laptop)

pločasto računalo (tablet)

„pametni“ mobilni uređaj (smartphone)

e-čitač (za digitalne knjige)

Pitanje 5. Koliko čitate tiskane materijale (<u>s papira</u>)*:

	više puta dnevno	dnevno	tjedno	mjesečno	rijetko	nikada
Časopisi (znanstveni i stručni)						
Knjige (beletristika)						
Knjige-udžbenici						
Knjige (znanstvene i stručne)						
Novine i magazini						

Pitanje 6. Koliko čitate digitalne materijale (<u>s zaslona)*</u>:

	više puta dnevno	dnevno	tjedno	mjesečno	rijetko	nikada
Vrlo kratki odlomci (SMS, statusi na Twitteru)						
Kratki odlomci (statusi na Facebooku, vrlo kratke vijesti od nekoliko redaka)						
Digitalni časopisi (znanstveni i stručni)						
Digitalne knjige-beletristika						
Digitalne knjige-udžbenici						
Digitalne knjige-znanstvene i stručne						
Popularne novine i magazini						

Ukoliko ste zaokružili "nikada", kod svih opcija korištenja digitalnih knjiga (kod sva tri pitanja), onda ne trebate odgovarati na sljedeća pitanja!

Samo odgovorite na ovo pitanje:

Pitanje 7. Digitalne knjige bih koristila/o (možete odabrati više opcija):

kada bi ih moja knjižnica nudila

kada bih posjedovala/o e-čitač

kada bi bile lakše za korištenje

kada bi bile jeftinije

ne bih ih koristila/o nikada

Pitanje 8. Digitalne knjige/poglavlja knjiga koja osiguravam za studente na Moodleu/Merlinu kao nastavnik/ica, a koje koristim u sklopu kolegija smatram:

vrlo korisnim

donekle korisnim

studentima uvijek preporučujem tiskanu inačicu knjige

ostalo (navedite) _____

Pitanje 9. Ukoliko vam je ista knjiga na raspolaganju u tiskanom i digitalnom obliku, koju biste odabrali?

odabrat ću prije digitalnu

odabrat ću prije tiskanu

svejedno mi je

Pitanje 10. Na kojem uređaju čitate i koristite digitalne knjige (e-knjige) ? (uz svaku opciju stoji Likertova skala: Jako često-Često-Ponekad-Rijetko-Nikada)

stolno računalo (desktop)

prijenosno računalo (laptop)

tablet

mobilni uređaj (smartphone)

e-čitač

otisnem ih na papir, a potom koristim

Pitanje 11. Ukoliko koristite čitač digitalnih knjiga (e-knjiga), koji trenutno koristite?

Kindle

Barnes & Noble Nook

Kobo

ostalo (navedite) _____

Pitanje 12. Koju aplikaciju za čitanje digitalnih knjiga (e-knjiga) koristite?

Kindle

Nook

Scribd

FB reader

Moon+Reader
Bluefire
Aldiko
Marvin
ostalo (navedite) _____

Pitanje 13. Koji je glavni razlog čitanja digitalnih knjiga (e-knjiga)? (uz svaku opciju stoji Likertova skala: Jako često-Često-Ponekad-Rijetko-Nikada)
obavezna literatura
razbibriga
osobni razvoj i opća kultura
osobno profesionalno napredovanje i usavršavanje

Pitanje 14. Kada digitalne knjige koristite za nastavu i učenje, koliki dio knjige najčešće pročitate?
1-5 stranica
više od 5 stranica, ali ne cijelo poglavlje
jedno poglavlje
više poglavlja, ali ne cijelu knjigu
cijelu knjigu

Pitanje 15. Ocijenite prednosti digitalnih knjiga. (uz svaku opciju stoji Likertova ljestvica: U potpunosti se slažem-Slažem se-Niti se slažem niti se ne slažem-Ne slažem se-Uopće se ne slažem)
„lagane“ su za korištenje-veliki broj knjiga na malom uređaju
jeftinije su od tiskanih
brzina kupnje („jedan klik“)
izostanak potrebe za fizičkim policama za knjige
prilagodljiv izgled i veličina slova
prilagođenost osobama s posebnim potrebama
mogućnost označivanja, pisanja zabilješki i sl.
pretražljivost teksta
poveznice u tekstu

mogućnost prisustva različitih medija u knjizi (grafika, audio, video)
mogućnost interakcije s čitateljem
mogućnost neograničenog tiskanja dijelova ili cjeline
mogućnost čitanja uz nikakvo ili slabo osvjetljenje
ne mogu se izgubiti (ukoliko imate sigurnosnu kopiju)
mogućnost izgradnje osobnih virtualnih polica
ekološki su prihvatljivije (štedimo drveće)

Pitanje 16. Ocijenite nedostatke digitalnih knjiga. (uz svaku opciju stoji Likertova ljestvica: U potpunosti se slažem -Slažem se-Niti se slažem niti se ne slažem-Ne slažem se-Uopće se ne slažem)
loša prilagodba pojedinih formata čitanju sa zaslona (npr. PDF)
digitalne knjige nalaze se u previše različitih formata, nema standarda
izostanak osjećaja cjeline i opsega knjige
ugrađena zaštita nakladnika (Digital Rights Management ili DRM) ograničava korištenje knjige, posudbu, poklon ili kopiranje i tiskanje
potreba za električnom energijom
lošije razumijevanje teksta nego kada se čita tiskana knjiga
zamor od prevelike količine tehnologije
izostanak tradicije
visoka cijena e-čitača
krhkost e-čitača, sklonost kvarenju
moguće piratstvo

Pitanje 17. Kako nabavljate digitalne knjige? (uz svaku opciju stoji Likertova skala: Jako često-Često-Ponekad-Rijetko-Nikada)
kupnjom u online knjižarama
u knjižnici
koristim knjige raspoložive u otvorenom pristupu i/ili one u javnoj domeni
preuzimanjem s (uglavnom) nelegalnih web-sjedišta
razmjenjujem s prijateljima

Pitanje 18. U online knjižarama kupujete: (uz svaku opciju stoji Likertova skala: Jako često-Često-Ponekad-Rijetko-Nikada)

beletristiku

udžbenike

stručne/znanstvene knjige iz područja interesa

Pitanje 19. Pazite li pri korištenju digitalne knjige na *copyright* i autorska prava?

poznajem ograničenja, ali ih se ne pridržavam

poznajem ograničenja i uglavnom ih se pridržavam

uvijek prvo pročitam prava korištenja i pridržavam ih se u potpunosti

Pitanje 20. Kako čitate i koristite digitalne knjige? (uz svaku opciju stoji Likertova skala: Jako često-Često-Ponekad-Rijetko-Nikada)

čitam i ne radim zabilješke

čitam i radim zabilješke

označavam pojedine dijelove teksta

pišem po marginama

koristim dostupan rječnik kada čitam na stranim jezicima

preuzimam knjigu na osobno računalo kako bih je mogla/o koristiti dok nisam spojen/a na internet

tiskam knjigu djelomično ili u cijelosti

radim copy/paste određenih dijelova knjige

Ukoliko želite podijeliti Vaše stavove o korištenju digitalnih knjiga koje niste mogli izraziti kroz prethodna pitanja ovdje unesite Vaš komentar.

_____

_____

_____

_____

Hvala na sudjelovanju i ispunjavanju ankete!

Želim Vam ugodno čitanje knjiga!

Prilog 2. ANKETNI UPITNIK ZA STUDENTE

Anketa o korištenju digitalne knjige (e-knjige) na Sveučilištu u Zadru

U ovom istraživanju pod digitalnom knjigom (e-knjigom) podrazumijevamo knjigu razvijenu kao digitalnu verziju postojeće tiskane knjige ili onu knjigu koja je izrađena samo u digitalnom obliku u različitim formatima kao što su .EPUB, .MOBI, .PDF i sl. Digitalnu knjigu je moguće čitati na uređajima poput računala, tableta, pametnog telefona ili pak posebnih uređaja (npr. Amazon Kindle).

Popunjavanje ankete oduzet će samo 10 minuta Vašeg vremena. Ova anketa je anonimna i njezini rezutati koristit će se isključivo za potrebe izrade diplomskog rada.
Najljepše zahvaljujem na Vašem vremenu i trudu!

Katarina Ćurković

studentica Odjela za informacijske znanosti Sveučilišta u Zadru

Pitanje 1. Opći podaci

Spol

M/Ž

Pitanje 2. Vaša dob je?

_____

Pitanje 3. Vi ste

preddiplomski student

diplomski student

doktorski student

Pitanje 4. Označite na kojim odjelima studirate (za dvopredmetni označite koja dva)

Jednopredmetni studij	Dvopredmetni studij
Odjel za anglistiku	
Odjel za arheologiju	
Odjel za ekologiju, agronomiju i	

akvakulturu

Odjel za ekonomiju

Odjel za etnologiju i antropologiju

Odjel za filozofiju

Odjel za francuske i iberoromanske studije

Odjel za geografiju

Odjel za germanistiku

Odjel za informacijske znanosti

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja

Odjel za klasičnu filologiju

Odjel za kroatistiku i slavistiku

Odjel za lingvistiku

Odjel za nastavničke studije u Gospiću

Odjel za pedagogiju

Odjel za povijest

Odjel za povijest umjetnosti

Odjel za psihologiju

Odjel za sociologiju

Odjel za talijanistiku

Odjel za turizam i komunikacijske znanosti

Odjel za zdravstvene studije

Pomorski odjel

Teološko-katehetski odjel

Pitanje 5. Posjedujete li neki od navedenih elektroničkih uređaja? (možete odabrati više opcija)

stolno računalo

prijenosno računalo (laptop)

pločasto računalo (tablet)

„pametni“ mobilni uređaj (smartphone)

e-čitač (za digitalne knjige)

Pitanje 6. Koliko čitate tiskane materijale (s papira)*:

	više puta dnevno	dnevno	tjedno	mjesečno	rijetko	nikada
Časopisi (znanstveni i stručni)						
Knjige (beletristika)						
Knjige-udžbenici						
Knjige (znanstvene i stručne)						
Novine i magazini						

Pitanje 7. Koliko čitate digitalne materijale (s zaslona)*:

	više puta dnevno	dnevno	tjedno	mjesečno	rijetko	nikada
Vrlo kratki odlomci (SMS, statusi na Twitteru)						
Kratki odlomci (statusi na Facebooku, vrlo kratke vijesti od nekoliko redaka)						
Digitalni časopisi (znanstveni i stručni)						
Digitalne knjige-beletristika						
Digitalne knjige-udžbenici						
Digitalne knjige-znanstvene i stručne						
Popularne novine i magazini						

Ukoliko ste zaokružili "nikada", kod svih opcija korištenja digitalnih knjiga (kod sva tri pitanja), onda ne trebate odgovarati na sljedeća pitanja!

Samo odgovorite na ovo pitanje:

Pitanje 8. Digitalne knjige bih koristila/o (možete odabrati više opcija):

kada bi ih moja knjižnica nudila

kada bih posjedovala/o e-čitač

kada bi bile lakše za korištenje
kada bi bile jeftinije
ne bih ih koristila/o nikada

Pitanje 9. Digitalne knjige/poglavlja knjiga koje mi se nude na Moodleu/Merlinu u sklopu kolegija smatram:

vrlo korisnim
donekle korisnim
nekorisnim-ne čitam literaturu
nekorisnim-uvijek odem u knjižnicu po tiskanu inačicu iste knjige

Pitanje 10. Ukoliko vam je ista knjiga na raspolaganju u tiskanom i digitalnom obliku, koju biste odabrali?
odabrat ću prije digitalnu
odabrat ću prije tiskanu
svejedno mi je

Pitanje 11. Na kojem uređaju čitate i koristite digitalne knjige (e-knjige) ? (uz svaku opciju stoji Likertova skala: Jako često-Često-Ponekad-Rijetko-Nikada)
stolno računalo (desktop)
prijenosno računalo (laptop)
tablet
mobilni uređaj (smartphone)
e-čitač
otisnem ih na papir, a potom koristim

Pitanje 12. Ukoliko koristite čitač digitalnih knjiga (e-knjiga), koji trenutno koristite?
Kindle
Barnes & Noble Nook
Kobo
ostalo (navedite) _____

Pitanje 13. Koju aplikaciju za čitanje digitalnih knjiga (e-knjiga) koristite?

Kindle

Nook

Scribd

FB reader

Moon+Reader

Bluefire

Aldiko

Marvin

ostalo (navedite) _____

Pitanje 14. Koji je glavni razlog čitanja digitalnih knjiga (e-knjiga)? (uz svaku opciju stoji Likertova skala: Jako često-Često-Ponekad-Rijetko-Nikada)

obavezna literatura

razbibriga

osobni razvoj i opća kultura

osobno profesionalno napredovanje i usavršavanje

Pitanje 15. Kada digitalne knjige koristite za nastavu i učenje, koliki dio knjige najčešće pročitate?

1-5 stranica

više od 5 stranica, ali ne cijelo poglavlje

jedno poglavlje

više poglavlja, ali ne cijelu knjigu

cijelu knjigu

Pitanje 16. Ocijenite prednosti digitalnih knjiga. (uz svaku opciju stoji Likertova ljestvica: U potpunosti se slažem-Slažem se-Niti se slažem niti se ne slažem-Ne slažem se-Uopće se ne slažem)

„lagane“ su za korištenje-veliki broj knjiga na malom uređaju

jeftinije su od tiskanih

brzina kupnje („jedan klik“)

izostanak potrebe za fizičkim policama za knjige

prilagodljiv izgled i veličina slova
prilagođenost osobama s posebnim potrebama
mogućnost označivanja, pisanja zabilješki i sl.
pretražljivost teksta
poveznice u tekstu
mogućnost prisustva različitih medija u knjizi (grafika, audio, video)
mogućnost interakcije s čitateljem
mogućnost neograničenog tiskanja dijelova ili cjeline
mogućnost čitanja uz nikakvo ili slabo osvjetljenje
ne mogu se izgubiti (ukoliko imate sigurnosnu kopiju)
mogućnost izgradnje osobnih virtualnih polica
ekološki su prihvatljivije (štedimo drveće)

Pitanje 17. Ocijenite nedostatke digitalnih knjiga. (uz svaku opciju stoji Likertova ljestvica: U potpunosti se slažem -Slažem se-Niti se slažem niti se ne slažem-Ne slažem se-Uopće se ne slažem)
loša prilagodba pojedinih formata čitanju sa zaslona (npr. PDF)
digitalne knjige nalaze se u previše različitih formata, nema standarda
izostanak osjećaja cjeline i opsega knjige
ugrađena zaštita nakladnika (Digital Rights Management ili DRM) ograničava korištenje knjige, posudbu, poklon ili kopiranje i tiskanje
potreba za električnom energijom
lošije razumijevanje teksta nego kada se čita tiskana knjiga
zamor od prevelike količine tehnologije
izostanak tradicije
visoka cijena e-čitača
krhkost e-čitača, sklonost kvarenju
moguće piratstvo

Pitanje 18. Kako nabavljate digitalne knjige? (uz svaku opciju stoji Likertova skala: Jako često-Često-Ponekad-Rijetko-Nikada)
kupnjom u online knjižarama
u knjižnici

koristim knjige raspoložive u otvorenom pristupu i/ili one u javnoj domeni
preuzimanjem s (uglavnom) nelegalnih web-sjedišta
razmjenjujem s prijateljima

Pitanje 19. U online knjižarama kupujete: (uz svaku opciju stoji Likertova skala: Jako često-Često-Ponekad-Rijetko-Nikada)
beletristiku
udžbenike
stručne/znanstvene knjige iz područja interesa

Pitanje 20. Pazite li pri korištenju digitalne knjige na *copyright* i autorska prava?
poznajem ograničenja, ali ih se ne pridržavam
poznajem ograničenja i uglavnom ih se pridržavam
uvijek prvo pročitam prava korištenja i pridržavam ih se u potpunosti

Pitanje 21. Kako čitate i koristite digitalne knjige? (uz svaku opciju stoji Likertova skala: Jako često-Često-Ponekad-Rijetko-Nikada)
čitam i ne radim zabilješke
čitam i radim zabilješke
označavam pojedine dijelove teksta
pišem po marginama
koristim dostupan rječnik kada čitam na stranim jezicima
preuzimam knjigu na osobno računalo kako bih je mogla/o koristiti dok nisam spojen/a na internet
tiskam knjigu djelomično ili u cijelosti
radim copy/paste određenih dijelova knjige

Ukoliko želite podijeliti Vaše stavove o korištenju digitalnih knjiga koje niste mogli izraziti kroz prethodna pitanja ovdje unesite Vaš komentar.

_____

_____

Hvala na sudjelovanju i ispunjavanju ankete!
Želim Vam ugodno čitanje knjiga!

DODATAK 1: SLIKE:

1. Adobe InDesign CS6. URL: http://www7.pcmag.com/media/images/287997-adobe-indesign-cs6.jpg

2. CARNet Loomen. Uređaji i aplikacije za čitanje e-knjiga : Calibre. URL: https://loomen.carnet.hr/mod/book/view.php?id=133559&chapterid=31822

3. CARNet Loomen. Uređaji i aplikacije za čitanje e-knjiga : Readium. URL: https://loomen.carnet.hr/mod/book/view.php?id=133559&chapterid=31823

4. Sony Library Finder. URL: http://www.computershopper.com/var/ezwebin_site/storage/images/media/images/sony-reader-touch-edition-prs-6502/672933-1-eng-US/sony-reader-touch-edition-prs-650_maxwidth.jpg

TABLICE: odgovori na pitanja u %

Tablica 1: Čitanje tiskanih materijala prema vrsti (nastavnici/ ice)

Tablica 2: Čitanje tiskanih materijala prema vrsti (studenti/ ice)

Tablica 3: Čitanje digitalnih materijala prema vrsti **(**nastavnici/ ice)

Tablica 4: Čitanje digitalnih materijala prema vrsti **(**studenti/ ice)

Tablica 5: Aplikacije za čitanje digitalnih knjiga**-**nastavnici/ ice

Tablica 6: Aplikacije za čitanje digitalnih knjiga**-**studenti/ ice

Tablica 7: Odgovori u postotcima za prednosti digitalnih knjiga (nastavnici/ ice, studenti/ ice)

Tablica 8: Odgovori u postotcima za nedostatke digitalnih knjiga (nastavnici/ ice, studenti/ ice)

Tablica 9: Način čitanja i korištenja digitalne knjige-% (nastavnici/ ice, studenti/ ice)

GRAFIKONI: odgovori na pitanja u % za obje podjele ispitanika (nastavnici/ ice, studenti/ ice)

Grafikon 1., 2.-Spol ispitanika

Grafikon 3.,4.-Posjedovanje elektroničkih uređaja

Grafikon 5.,6.-Kada bi koristili digitalne knjige?

Grafikon 7.,8.-Digitalne knjige na Merlinu smatraju?

Grafikon 9.,10.-Preferiraju li tiskanu ili pak digitalnu inačicu knjige

Grafikon 11., 12.-Koji e-čitač trenutno koriste za digitalne knjige?

Grafikon 13.,14.-Koliki dio knjige najčešće pročitaju?

Grafikon 15., 16.-Paze li pri korištenju digitalne knjige na *copyright* i autorska prava?

Title: The use of digital books in the academic environment in Zadar

Summary

The development of digital books launched a number of discussions and deliberations in recent years, with an emphasis on reading habits and the impact of mass digitization, especially in the domain of library community. Digital books are available in various formats, including a variety of media, and are delivered on different devices. The dominance of the digital book is most strongly expressed in the United States, while in Croatia the usage of digital books is still not as widespread.

Academic environment and college libraries in Croatia follow up on the changes in the digital publishing and bookselling. The focus of this paper is to explore the use of digital books in an academic environment.$ The research includes teachers and students of the University of Zadar, with the aim of documenting their recognition of the importance and benefits, as well as different ways of using digital books. A questionnaire containing open and closed questions was used for the study. The participants were a total of 177. It was found that participants use digital books and recognize their strengths, but prefer the print version of the book. Participants most commonly use digital books in the public domain or off the illegal web sites, and have poor knowledge of copyright laws. A big problem in the use of the digital book is the price of electronic devices and their inaccessibility on the Croatian market. Participants highlighted the problem of too many formats, without the adopted standards. Digital content which is offered to them through e-learning systems is considered very useful by the majority of participants. Digital books would be used more if they were offered by libraries, with more diverse content and topics, and available e-readers at hand.

Keywords: *academic environment, digital book, e–book, students, teachers, University of Zadar*